

BİLİM ve SANAT

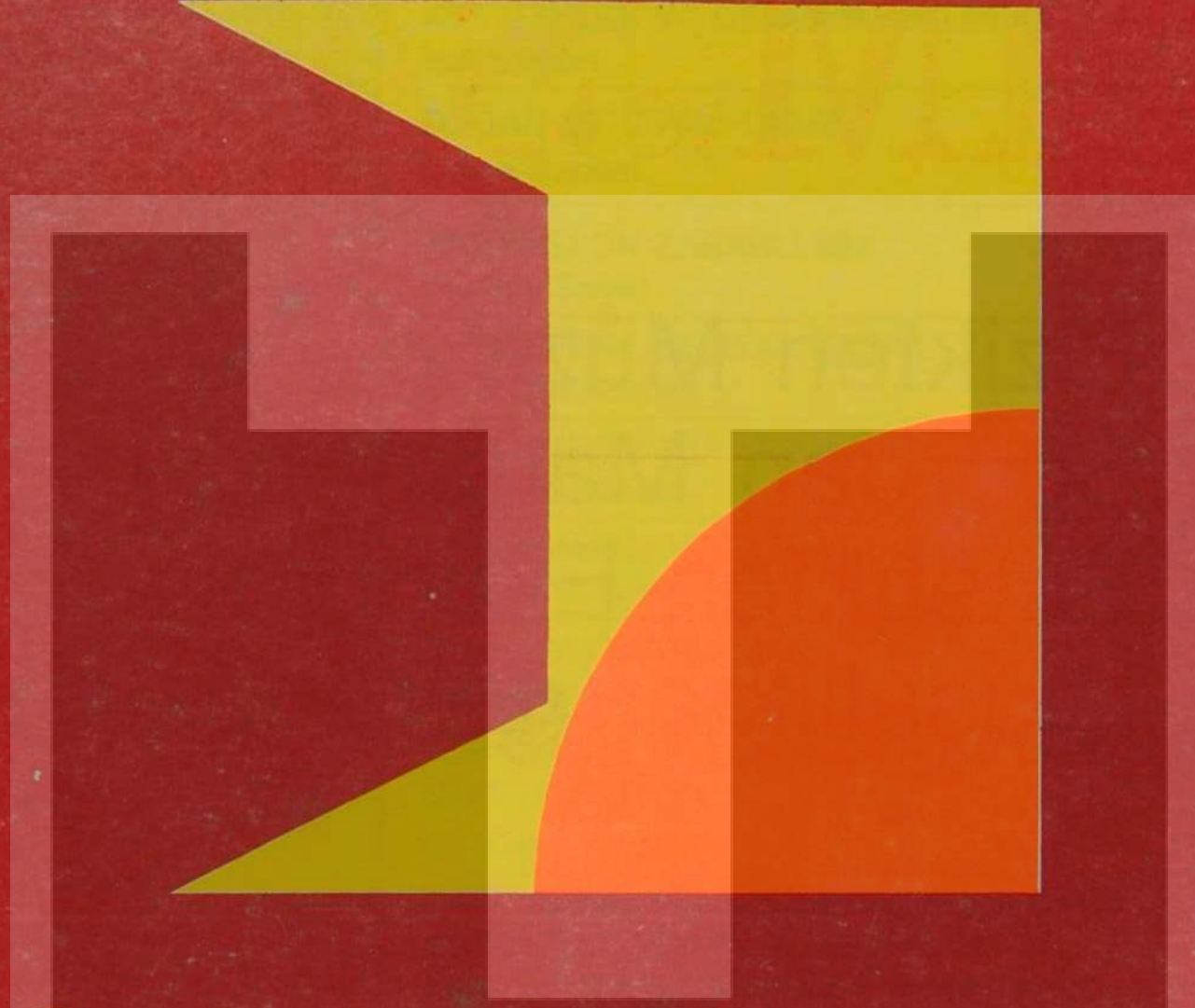
tarafından
TUSTAV'a
bağışlanmıştır

75

AYLIK KÜLTÜR DERGİSİ

MART 1987

(KDV Dahil) 400 TL

Ara Seçimlerden Sonra Türkiye

Haluk Gerger

Sözleşmeli Personel Olayı

Musa Özdemir

Toplumda Yaşanandan Tiyatro da Payını Alıyor

Ayşegül Yüksel

Einstein'ın Politik Mücadelesi

Çağının Sorumluluğunu Duymak

Derl. Dr. Brian Easlea

Evren: Dünü, Bugünü, Geleceği

Prof. Dr. Hakkı Ögelman

Dün-Bugün-Yarın köprüsü...

BİLİM ve SANAT

- Fizikten Müziğe
- Spordan Matematiğe
- Estetikten Ekonomiye
- Ulusallıktan Evrenselliğe

6. Cilt Çıktı!

1. Cilt (1-12) Tükendi
2. Cilt (13-24) Tükendi
3. Cilt (25-36) Tükendi
4. Cilt (37-48) 5000. TL
5. Cilt (49-60) 5000. TL
6. Cilt (61-72) 5000. TL

1, 2, 3, 4, 5, ve 6.'nci Cilt kapakları mevcuttur. Dizinleriyle birlikte her biri 1500 TL.'dir.

Bilim ve Sanat Ciltlerini ve Cilt kapaklarını:

- a) Ödemeli olarak,
 - b) Aşağıdaki hesap numaralarımızdan birine ederini yatırarak,
 - c) Posta pulu göndererek isteyebilirsiniz.
- Yurtdışı için: Ciltler 30 DM, Cilt kapakları 10 DM'dir.

- Adres: Sumer Sk. 36/1-A Kızılay-ANKARA Tel: 305945
- Banka Hesap Numaralarımız:
BİLSAN A.Ş. Türkiye İş Bankası Kızılay Şubesi, ANKARA
• Normal: 30421-0583160
• Döviz : 6701-1935
- Posta Çeki No: 12526-1
BİLİM ve SANAT DERGİSİ - ANKARA

BİLİM ve SANAT

Sahibi
BİLSAN Basım-Yayın Ticaret
ve Sanayi A.Ş. Adına:
İLHAN ALKAN
Genel Yayın Yönetmeni
VARLIK ÖZMENEK
Genel Yayın Danışmanı
GÜNEY GÖNENC
Sorumlu Yazı İşleri Müdürü
İRFAN AYDIN

Yazışma Adresi: Sumer Sk. 36/1-A Kızılay-ANKARA
Tel: 305945 Posta Çeki No: 12526-1 • İstanbul
Temsilcisi: Av. Kutlukhan KAYNAKÇIOĞLU Tel:
1460122 • İzmir Temsilcisi: Haluk DÖLENEKEN •
İsveç Temsilcisi: Gürhan UÇKAN Box: 38045 10064
Stockholm • F. Almanya Temsilcisi: Duran TAŞTAN
Alomannen Str. 1.404 Neuss • İsviçre Temsilcisi:
Hasan DEMİRCAN Postfach 56.5614 Sarmenstorf •
İngiltere Temsilcisi: Mustafa YAŞACAN 11 Nevill Rd.
N 16/London • Kıbrıs Temsilcisi: Sevgül ULUDAĞ 19
Necmi Alkuran Sk. Lefkoşe/Kıbrıs • Dizgi: Yeşim Tel:
175752 • Pikaj: Ali Yıldız • Film: Arsu Ofset Tel: 2976-
92 • Baskı: Dali News Ofset Tesisleri • Dağıtım: ET-
KİN Tel: 5276011 (İst.) • Abone: Yıllık 3000.- ALTı Aylık
1600.- TL. Avrupa Yıllık 40 DM - ABD (Uçakla) 30 Do-
lar, Avustralya 35 Avustralya Doları.

"DERGİNİN FİKRİ DE BU MU?"	4
Bilim ve Sanat	4
ARA SEÇİMLERDEN SONRA TÜRKİYE	5
Haluk Gerger	5
KİTAP EL BOMBASI MI, TABANCA MI, TÜFEK Mİ?	7
İlhan Selçuk	7
SÖZLEŞMELİ PERSONEL OLAYI	8
Musa Özdemir	8
DİSK'İN 20. KURULUŞ YILDÖNÜMÜNÜN ANLAMI	11
Ahmet Abakay	11
AET ÜYELİĞİ VE DEMOKRATİKLEŞME	12
Işık Doğan	12
DOĞAN ÖZ'Ü ANIYORUZ	14
Erşen Sansal	14
RADYASYON ZARARLI MI?	15
Dr. Ata Soyer	15
"FİLİM FİLİM, SOSYAL İÇERİK..."	18
Dr. Erdal Atabek	18
TOPLUMDA YAŞANANDAN TİYATRO DA PAYINI ALIYOR	21
Ayşegül Yüksel	21
"AYRICALIKLI VE ELİTİST BİR MERKEZ TİYATROSUNA HAYIR"	24
TOBAV'ın açıklaması	24
RUHİ SU'YU ANLAMAK	26
Sümeyra Çakır	26
TÜRKİYE'DE DE HEKİMLER NÜKLEER SAVAŞA KARŞI	27
ÖRGÜTLENİYOR	27
Dr. Özen Aşut	27
EINSTEIN'IN POLİTİK MÜCADELESİ-ÇAĞININ	30
SORUMLULUĞUNU DUYSUN	30
Derl. Dr. Brian Easlea/Çev. Haluk Tosun	30
EVREN: DÜNÜ, BUGÜNÜ, GELECEĞİ	34
Prof. Dr. Hakkı Ögelman	34
İSPANYA SAVAŞININ GÜNCELİĞİ ÜZERİNE-	38
ELLİ YILLIK ÜTOPYA VE GERÇEKLIK	38
Claudia Albert/Çev. Sargut Şölçün	38
PETER MAGUBANE: BENİM POLİTİK SİLAHIM FOTOĞRAF AYGITIMDIR	42
Mehmet Ünal	42
SİYASİ BİR HAREKET OLARAK ÇEVRECİLER	44
Daniel Fedrigo/Çev. Gül Aysu	44
MATEMATİKSEL BİR YUMUŞAKÇANIN AMELİYATSIZ BAŞKALAŞMASI	48
Yar. Prof. Dr. Ali Nesin	48
OKUYUCULARIMIZDAN	49
YURTDIŞINDAKİ TÜRK TİYATRO TOPLULUKLARINDAN BİZE	49
GELEN HABERLER	49
Musa Aydoğanoglu	49
"EN ALTTAKİLER" 30'UNCU LONDRA FİLM FESTİVALİNDEYDİ	50
Jörg Gfrörer/Erkut Tannseven	50
GÜNEYE GİDEN YOLLAR	52
Dr. Hüray-Caner Fidaner	52
SİNEMAYI BİLİNÇLE İŞLEMELİK	53
Haldun Armağan	53
DOBROLYUBOV'U OKURKEN	54
Mazlum Beyhan	54
A.S. PUŞKİN'DEN	56
Mümtaz İdil	56
UNUTULMAMASI İÇİN YİNELEMELİK	58
Bilim ve Sanat	58
ÇİZGİLERİYLE: Nezh Danyal, Rüştü Erata	58

"Derginin Fikri de Bu mu?"

BİLİM ve SANAT

O kuyucularımızın dergimizde yayınlanan herhangi bir yazıda katılmadıkları bir fikre rastladıklarında genellikle akıllarına gelen ilk soru şu; "derginin fikri de bu mu?"

Hepimiz görüyoruz, izliyoruz: toplumsal gerçeğimize ilişkin çözümlemeler yapılıyor, sorunlarımıza çözüm arayışları var, ve bu süreç içinde düşünceler arasında bir yaklaşım sağlayabilme imkanının araştırılması nesnel bir zorunluluk olarak ortaya çıkıyor. Bilim ve Sanat da, sevgili okuyucularımız, işlevini, işte bu çözümlemelere, arayışlara, düşünceler arasında yaklaşım imkanlarının araştırılmasına (dergi olanakları çerçevesinde) belli bir platform sağlayabilmekle sınırlı tutuyor. Bu platform elbette iki boyutlu bir mekandan ibaret değildir. Çabamız, üçüncü boyutu, bilimin ışığı ile sanatın yaratıcılığının bileşkesinden oluşan bir mekânın yaratılabilmesine katkıda bulunmaktadır. Bu bağlamda, "derginin fikri" -öne çıkardığı fikir -düşünceleriyle, eylemleriyle, tutum ve tavırlarıyla dün, bugün toplumsal mücadelenin çeşitli aşamalarına katılmış, katılan insanlarımızın kendi deneyimlerinin ışığı altında ne düşündüklerini sizlere yansıtmak, kendi aralarında ve onlarla sizlerin arasında iletişim ağının örülmesine yardımcı olmak, doğruların ağır bastığı alanlarda bir buluşma noktasının ortaya çıkmasına elden geldiğince olanak sağlamaktır. Bu insanlarımızın düşünceleri arasında elbette farklar var; elbette inançları, düşünce biçimleri, yaklaşımları, amaçları arasında farklar var; ama önemli olan bu değil. Önemli olan, "Aydınlık Demokrasidir" panelinde M. İlhan Erdost'un söylediği gibi, "[12 Eylül koşullarında] egemen resmi görüşün baskısı altında, birbirinden ayrı, kopuk olarak koruduğumuz, ayrı ayrı koruduğumuz bilincimizi birleştirmek, bileşik güce dönüştürebilmek"tir. Ve elbette "ayrı ayrı koruduğumuz bilincelerimizi bileşik

güce dönüştürebilmemiz", ulaşmak için birlikte yürümek zorunda olduğumuz ortak amaçlarımızı somutlayabilmek ve bu somut amaçlara ulaşmak için izlenecek yol ve yöneme ilişkin düşüncelerimizi birbirine yaklaştırabilmekle mümkündür. Çıktılar kökeninde ne kadar içtenlikli, ne kadar özverili olursa olsun, istisnasız bütün düşüncelerin ve istisnasız bütün düşünenlerin birleşebileceğini beklemek, ummak aşırı iyimserliktir. Ama hepimiz için yaşamsal olan hedefler hatırlandığında, bu hedefler öne konulduğunda biraraya gelebilecek, bütünleşebilecek düşünce ve düşünenlerin niceliksel ve niteliksel gücü hiç de azımsanacak bir mertebede olmayacaktır.

İnsanın korkusuzca yaşayacağı demokratik bir ortamın, insan haklarına saygılı bir ortamın tesisi için; toplumun demokratikleşmesi, demokrasinin bir düşünce ve yaşama biçimi olarak toplumun bütün bireylerine özümsetilebilmesi için; ulusal bağımsızlık konusunda, ekonomik, demokratik ve siyasi haklarını bütün olarak koruma ve savunmada duyarlı, hiçbir şeyin ekonomik düzenlemelerden ve sınıfsal çıkar ilişkilerinden bağımsız olmadığına bilincine varmış, yaşadığı çağdan haberi bir toplum yaratabilmek için; bölgemizde ve bütün dünyada adil ve kalıcı bir barışın sağlanmasına katkıda bulunan yarınından emin bir ülkede yaşayabilmek için; sözün kısası insanca yaşamak için güçlerimizi birleştirmek zorundayız.

"Her on yılda bir"i bir kademmiş gibi yaşamak istemiyorsak eğer, güçlerimizi birleştirmekten başka yol yok. Başka yol olmadığını defalarca gördük. Bilim ve Sanat, üzerinde anlaşılabilen hedef ve düşünceleri öne çıkara çıkara, şimdilik anlaşmaya varılamayan konularda bir yaklaşım sağlayabilmenin yollarını öre öre ilerleyebilmek, **bileşik gücü** yaratabilmenin önünü açmak için bir imkan. Bileşik gücün önünü elbirliğiyle açalım; sevgiyle, dostlukla...

Ara Seçimlerden Sonra Türkiye

Haluk Gerger

Bugün Türkiye'de, toplumsal dayanaklarını yitirmiş, düşünce platformunda yenilmiş ve dolayısıyla da rejimin haksız yanlarını yeterince işletme gücünden yoksun, bir iktidar vardır. Baskıcı güçler gerçi yenilmişlerdir ama yasaları, kurumları yürürlüktedir. Buna koşturarak da, Türkiye'de demokratik rejim savaşımını düşüncede ve toplumsal tabanda kazanmış, buna karşılık kendi gerçekliğini yaşama geçiremeyen, antidemokratik yasa ve kurumları demokratik olanlarla değiştiremeyen bir muhalefet söz konusudur.

Kapitalizmin, ilk kez durgunlukla enflasyonun birlikte ortaya çıktığı çağdaş bunalımında çözüm reçetesi olarak sunulan Friedmancı politikalar, ekonomik modelin yanı sıra, kaçınılmaz olarak, politik/toplumsal yansımalarını da beraberinde getirdi. Sistemin bunalımdan çıkabilmek için bulabildiği yöntem olan "vahşi kapitalizm"e dönüş, doğal olarak, gelişmiş ve az gelişmiş ülkelerde farklı politik/toplumsal sonuçlar doğurdu. ABD, İngiltere gibi sanayileşmiş ülkelerde bu, Reagan ve Thatcher'de somutlaşan baskıcı, şoven yönetimleri iş başına getirirken, bura-

larda toplumsal dayanışma, sosyal güvenlik, işçi hakları ve "refah devleti" kavramlarına darbeler indirilmesine, işsizlik, yoksulluk, hatta açlığın olağanüstü boyutlarda artmasına neden oldu. Şimdilik bu tür ülkelerde görünen, demokrasinin temellerine, henüz patlama aşamasına gelmemiş, dinamitlerin yerleştirilmesi olgusudur.

Gelişme yolundaki ülkelerdeyse, "vahşi kapitalizm" uygulamalarının politik/toplumsal tahribatı daha fazla oldu. Bu ülkelerde, rejim ve toplumsal yapı kökten değiştirilmeye, Friedmanci ideolojik çerçeve içinde yeniden yapılandırılmaya çalışıldı. Sistemin bunalımdan çıkış modeli, örneğin Şili'de önce siyasal rejimini getirdi, sonra uygulamaya konuldu. Başka yerlerde ise, bunun tersi oldu.

Türkiye'de, 24 Ocak kararları, sonunda, kaçınılmaz siyasal/toplumsal modelini yarattı; 12 Eylül 1980'de demokrasi askıya alındı, yeni bir siyasal/toplumsal sistem inşasına girişildi. Bu bunalımdan çıkış ve "vahşi kapitalizm" in kuruluş döneminde, ülke bütününde holdinglerin, tekellerin denetimine sokuldu, "hür teşebbüs" altın çağını yaşar, müdahaleci devlet devreden çıkarılırken, bizzat İstanbul Sanayi Odası'nın rakamlarına göre, 1980'den bu yana sanayicinin kârı yaklaşık 11 kat arttı, 500 büyük firmanın kârları 124 milyar 230 milyon TL.'den 1 trilyon 330 milyar 805 milyon TL.'ye yükseldi, buna karşılık emekçi sınıflar ve bir bütün olarak ülke hızla yoksullaştı. Genel durumu, sırtını silaha dayananın verdiği küstahlıkla, Halit Narin "şimdi sıra işçinin ağlamasında biz patronların gülmesindedir" diyerek özetlemiştir.

Böyle bir iktisadi tablonun siyasal/toplumsal yansımaları da ortadadır: İşçi hakları, temel hak ve özgürlükler kısılmış, askıdan indirilen "demokrasi" 1982 anayasasının öngördüğü otoriter

kalıplar içinde, askeri rejimin uzantısı bir "sivil" iktidara teslim edilmiş, parçalanmış, örgütlenme ve hak arama yolları tıkanmış, depolitize edilmiş bir toplumsal yapı oluşturulmuştur. Çeşitli yasalarla birlikte, YÖK, TRT, Atatürk Tarih ve Dil Kurumu, devlet partileri, Devlet Güvenlik Mahkemeleri vb. ile de resmi ideolojinin kurumsal yapısı tamamlanmaya çalışılmıştır. Yasalar ve kurumlar militerleştirildikten sonra da sıkıyönetimin "sivil" ine geçişe izin verilmiş ve 6 Kasım sonrası yaşanmaya başlanmıştır.

Kökleri daha önceye uzanmakla birlikte, 12 Eylül ideolojisi ve kurumları özellikle 6 Kasım'dan sonra, giderek artan bir hızla, kesin bir yıpranma ve bunalım sürecine girmiştir. Bugün artık sözkonusu ideolojik, yasal, siyasal, ekonomik ve kültürel çerçevenin içine sıkıştırılmaya çalışılan toplum bu çerçeveyi kırmaya başlamıştır.

Bugün gerçekçi bir gözlem, 1980 sonrası ideolojik/düşünsel yapının iflas ettiğini göstermektedir. Anayasa gibi, Sendikalar, Dernekler Yasaları gibi, YÖK gibi, Cumhurbaşkanlığı Konseyi gibi bu ideolojinin sacayağı durumundaki kurumlar (aslında toplum içinde hiç kazanamadıkları) yerlerini iyice yitirmekte, anayasa başta olmak üzere 12 Eylül yasalarında ve hukukunda, üstelik çoğu kez 12 Eylül'ün uzantısı iktidar eliyle, delikler, gedikler açılmaktadır. Ara seçimler de, toplumun büyük çoğunluğunun 1980 sonrası rejimi, ideolojiyi ve kurumları reddettiğini kanıtlamıştır.

Böylece 12 Eylül, ideolojik planda, demokratik güçlerce yenilgiye uğratılmıştır. Ne var ki, bu yenilgi pratiğe yansımamıştır. Bir başka ifadeyle, düşünce ve ideoloji düzleminde zafer kazanan demokrasi güçleri, yengilerini yaşama geçirememişlerdir. Bugün Türkiye'de, toplumsal dayanaklarını yitirmiş, düşünce platformunda yenilmiş ve dolayısıyla da rejimin haksız yasalarını

yeterince işletme gücünden yoksun bir iktidar vardır. Baskıcı güçler gerçeği yenilmiştir ama yasaları, kurumları yürürlükte. Buna koşut olarak da, Türkiye'de demokratik rejim savaşımını düşüncede ve toplumsal tabanda kazanmış, buna karşılık kendi gerçekliğini yaşama geçiremeyen, antidemokratik yasa ve kurumları demokratik olanlarla değiştiremeyen bir muhalefet söz konusudur. Kısaca, iktidarın yenilgisi, muhalefetin de yengisi pratiğe yansımamaktadır. 12 Eylül kaybettiği için iktidar olamamakta, demokratik muhalefet ise, yengisini yaşama geçiremediği için iktidarı alamamaktadır. Dolayısıyla da, ülkede, Birinci Dünya Savaşı'nın "siper savaşları"na benzer bir durum söz konusudur.

Siyasal alanda boşluk anlamına gelen bu "siper savaşı"nın uzun süre de-

vam etmesi mümkün değildir. Üstelik, bu durumun sürüp gitmesinin yaratacağı boşluk, bunalım ve sis perdesinin gerisinde "bulanık sulara avlanma"ya hevesli karanlık güçlerin fırsat kolladığını da unutmamak gerekir.

Toplumsal bu noktaya gelip tıkanmasının çeşitli nedenleri bulunmakta ve bunlardan hareketle de çözüm yollarının kaba hatları ortaya çıkmaktadır.

Hiç kuşkusuz, ara seçimlerde SHP'nin düşük oy yüzdesi, bugünkü durumun temel nedenlerinden başlıcasını oluşturmaktadır. Şayet SHP ara seçimlerde normal olan oy yüzdesini alabilseydi, bugün 12 Eylül'ün son kalesi Anavatan iktidarı ve, hatta, en azından, sistemin YÖK gibi kimi temel kurumları çökebilir, ötekilerin de değiştirilme ya da iyice etkisizleştirilme süreçleri başlamış olabilirdi. Demokratik güçle-

rin yaratmış oldukları gerçeklik, bir ölçüde de olsa, pratiğe yansımaya başlayabilir, bugünkü "toplumsal anomali" ortadan kalkma sürecine girebilirdi.

İkinci olarak, sivil muhalefetin bir parçası konumunda olmakla birlikte, DYP'nin tam net olamayan tavrı ve kimi konulardaki ikircikli tutumu da, 12 Eylül sonrası döneme geçiş güçleştirmektedir.

Üçüncü olarak, Türk-İş yönetiminin hâlâ değiştirilememiş olması ve büyük, örgütlü işçi potansiyelinin harekete geçirilmemesi de demokratikleşmenin pratik plandaki hızını kesmektedir.

Dış politika alanındaki kimi gelişmeler ve spekülasyonlar, özellikle emperyalizmin boş durmadığını göstermektedir. Onun içindeki uzantılarının da edilgin kalacaklarını ummak affedilmez bir safdillik olur. Tüm demokratik kişi ve kurumlara bu dönemde toplumun demokratik özlemlerinin yaşama geçirilmesinde büyük sorumluluklar düştüğü ortadadır.

Son olarak da, sosyalistlerin ve halktan yana aydınların, demokratik birliklilikleri henüz güçlü bir biçimde yaşama geçirememiş olmaları, toplumsal gerçekliğin üst yapıya demokratikleşme doğrultusunda etkilemesini geciktirmektedir.

Otoriter rejimin yenilgisinin, demokratik muhalefetin de yengisinin pratiğe dönüşmesi, yaşama geçirilmesi ve bu kısır "siper savaşı" durumunun biran önce sona erdirilmesi, yeni hain tuzaklar hazırlanmadan gerçekleştirilmelidir. Dış politika alanındaki kimi gelişmeler ve spekülasyonlar, özellikle emperyalizmin boş durmadığını göstermektedir. Onun içindeki uzantılarının da edilgin kalacaklarını ummak affedilmez bir safdillik olur. Tüm demokratik kişi ve kurumlara bu dönemde sözünü ettiği-
miz çarpıklığın giderilmesinde, yani toplumun demokratik özlemlerinin yaşama geçirilmesinde büyük sorumluluklar düştüğü ortadadır. □

Kitap El Bombası mı, Tabanca mı, Tüfek mi?

İlhan Selçuk

12 Eylül'ün sıcak dönemlerini yaşıyorduk. Bir sabah "Aydınlar Dilekçesi" davasıyla ilgili soruşturma için Selimiye'ye gittim. Vakit erkendi. Kışın biraz ötesinde, üstünde çadır bezinden bir güneşlik bulunan bekleme yeri yapılmış, tahta sıralar dizilmişti. Hava rüzgârlı ve açıktı. Bir sıraya iliştim. Bir kaç adım ötede yaşlı bir kadın oturuyor, sık sık içini çekiyor, işitilir işitilmez, anlaşılır anlaşılmaz dualar mırıldanıyordu. Arada bir daha yüksek sesle "Allah" diyerek içine çekiyordu.

Bir süre sonra bana döndü:
- Senin davan ne?

Ne yanıt verdiğimi şimdi anımsamıyorum. Kadının zavallı bir görünüşü vardı, "Aydınlar Dilekçesi" davasından bir anlam çıkarabileceğini de sanmıyordum. Sanırım gelişigüzel birşeyler söyledim. Bu gibi durumlarda iki insan arasında konuşulanlar önemli değildir; çünkü amaç; dertleşmek, vakit geçirmektir.

Kadıncağız:

- Ben, dedi, Edirne'den geldim.

- Neden?

- Oğlumun davası var; ama bir türlü kendisini göremiyorum. Her seferinde ya "geç kaldın" diyorlar, ya da içeri almıyorlar, burada bekliyorum.

- Avukat tutmadınız mı?

- Yok...

Konuşma sürerken anladım ki kadının gözleri iyi görmüyor. Caddelerde bir yandan ötekine geçerken yardım istiyormuş, Edirne'den otobüse bindirmişler İstanbul'a gelmiş. Burada akrabaları varmış; ama, hepsi çalışıyorlarmış; yalnız başına, sora sora Selimiye'nin yolunu bulmuş. Ne var ki bu kez de oğlunu görememiş.

- Oğlun hangi davadan yargılanıyor?

Kadın:

- İstanbul'da okumaya gelmişti, diye söze başladı, çok iyi çocuktu, kendi

halinde, uslu, terbiyeliydi evladım. Ama suçu yok muydu? Vardı. Çok kitap okuyordu. Biz kendisine "yavrum bu kadar okuma, başına birşey gelecek" diyorduk. Geceyarılarına kadar elinden kitap düşmezdi. Başımıza ne geldiyse bundan geldi...

Kadına baktım, saf saf anlatıyor, oğlunun başına ne geldiyse kitaptan geldiğine inanıyor. Sonra polisler evden alıp götürmüşler kitapları... Yaşlı kadının ağlar gibi bir sesle durmadan sızlanıyordu:

- Oğlum, okuma bu kitapları dedik, anlatamadık. Ne olduysa o kitaplardan oldu, eve gelen polisler de öyle söylediler, suçu kitap okumaktı evladımın...

Kadın bugün de gözlerimin önündedir. Sonradan düşündüm; kadın yaşlı da değildi, çoğu Anadolu kadını gibi zamanından önce çıkmıştı, olsa olsa 45-50 yaşlarındaydı, ama sanki bin yıl önce doğmuştu.

Keşke bin yıl önce doğsaydı, baskı makinası olmadığından oğlu kitap denen "bela"yı tanımayacaktı.

Oysa 1980'lerde yaşıyorduk. "Matbaa" Batı'dan Türkiye'ye 250 yıl sonra gelmişti. Gutenberg ile İbrahim Müteferrika arasındaki zaman bizim için yitmişti. İbrahim Müteferrika'dan 1928'e kadar Arap harfleriyle basılan kitapların sayısı 25 bindi. Evet, koskoca Osmanlı İmparatorluğu'nun kültür dağarcığında basılı olarak ancak 25 bin kitap bulunuyordu ki bu sayı büyükçe bir ev kütüphanesinin capını vurgular.

Yazı devriminden sonra Cumhuriyet devleti kitap seferberliğine girmişti. 1940'larda Milli Eğitim Bakanlığı dünya klasiklerini Türkçemize kazandırmak için gerekli örgütü oluşturmuş, yayına başlamıştı. Çağdaşlaşmanın kaçınılmaz gereği çağın kültürünü içimize sindirmek ve özümsemek değil miydi? Türkiye'ye kitap gerekiyordu. İnsanlık ve uygarlığın zaman katman-

larında istifi, bilim ve kültürün bütün birikimi kütüphanelerdeydi.

Ulusal kitaplığımız ne kadar zenginleşirse biz o kadar çağdaşlaşabilirdik.

1980'ler Türkiye'sinde nasıl oldu da kitap düşmanlığı iktidarların elinde devlet politikasına dönüşebildi? Kitap nasıl oldu da televizyonda tüfek, tabanca, el bombasıyla birlikte "suç unsuru" olarak "teşhir" edildi? Yurttaşlarımız -profesörlerimiz, aydınlarımız, sanatçılarımız, yazarlarımız- nasıl oldu da evlerinde bulunan kitaplardan tedirginlik duymaya başladılar? Nasıl oldu da kamyon kamyon kitap toplatıldı, tonlarca kitap devlet eliyle yakıtıldı? Nasıl oluyor da kitaba bunca gereksinmemiz varken kitapları yok ediyoruz? Nasıl oluyor da 1930'ların Almanya'sında olan bitenler 1980'lerin Türkiye'sinde bir başka biçimde yaşanıyor?

Bu soruların yanıtları aranırken tek yanlı ve tek boyutlu düşünmemek gerekir. Kimi kitap belki de bir tabanca, el bombasıdır, makinalı tüfektir; çünkü bağınazlığın duvarlarını yıkabilir, faşizmin yıkımına yol açabilir, kapitalizmi bir duvarın önüne dikerek idama mahkum edebilir.

Demokrasilerde her türlü fikre olduğu gibi her çeşit kitaba özgürlük tanınır. Ne diyor liberalizm: "İyi para kötü parayı piyasadan kovar." Liberal bir toplumda iyi kitap da kötü kitabı piyasadan kovar.

Ama Türkiye'de ne liberal ekonomi vardır, ne de liberal siyasa geçerlidir. Böyle bir ülkede kitap gerici ve tutucu rejimler için en tehlikeli silah, en büyük suç unsuru gibi görülecektir...

Yadırgamayalım. □

Ruhi Su Gecesi

2 Mart Saat: 20:30

Konak Sineması/Harbiye/İstanbul

Sözleşmeli Personel Olayı

Musa Özdemir*

KİT'lerin özelleştirilmesi çabaları, yakında yasalaşacağı açıklanan Sağlık Hizmetleri Yasa Tasarısı, eğitimin giderek özelleşmesi ile KİT'lerde uygulamaya konan Sözleşmeli personel statüsü arasındaki paralellik dikkat çekicidir. Bir başka anlatımla, sosyal devlet ilkesi terkedilmekte, kamunun ekonomideki yeri daratılmakta ve kamu yönetiminde özel girişime özgü istihdam modeline geçilmektedir.

Kamu kesiminde sözleşmeli personel çalıştırılması yöntemi giderek yaygınlık kazanmaktadır. Bu uygulama, hızla sürdürülmekte olan ekonominin liberasyonuna paralel olarak, devletin de şirket gibi yönetilmesini amaçlamaktadır. Türkiye Sanayici ve İşadamları Derneğinin 1983 yılında yayınladığı "Kamu Bürokrasisi" adlı raporunda özetle "kamu yönetiminden beklenen, özel girişime en elverişli koşullarda, en az bürokratik karışma ile hizmet sunmasıdır. Ekonomik az gelişmişliğin temel sorumlusu, özel girişime ihtiyaç duyduğu çalışma ortamını sağlamayan, kamu yönetimidir. Çözüm yolu; ulaşım, enerji, sağlık, eğitim gibi piyasaya tevdi mümkün kamu hizmetlerinin süratle özelleştirilmesidir." görüşü savunulmaktadır.

Uygulamanın bu savlar doğrultusunda olması sanırım raslantı değildir. KİT'lerin özelleştirilmesi çabaları, yakın-

da yasalaşacağı açıklanan Sağlık Hizmetleri Yasa Tasarısı, eğitimin giderek özelleşmesi ile KİT'lerde uygulamaya konan sözleşmeli personel statüsü arasındaki paralellik dikkat çekicidir. Bir başka anlatımla, sosyal devlet ilkesi terkedilmekte, kamunun ekonomideki yeri daratılmakta ve kamu yönetiminde özel girişime özgü istihdam modeline geçilmektedir.

Sözleşmeli personel çalıştırılması yönteminin giderek yaygınlaşması, ülkemizde halen uygulanmakta olan personel rejimini de ciddi şekilde değiştirecektir. 1961 Anayasasına dayalı üç temel yasa (Devlet Memurları Yasası, Türk Silahlı Kuvvetleri Personel Yasası, Yüksek Öğretim Personel Yasası) incelendiğinde, kamu hizmetlerinin esas olarak memurlar ve işçiler eliyle yürütüldüğü, sözleşmeli personel ve diğer istihdam şekillerinin istisna olduğu görülmektedir. Kamu kesiminde 1.689.796 kişi memur, 769.000 kişi işçi olarak çalışmaktadır. Gerek yukarıda sayılan üç temel yasadaki gerekse çeşitli bakanlık ve kuruluşların örgüt yasalalarında sözleşmeli personel çalıştırılmasına olanak veren hükümler bulunmasına karşın, sayıca çok az kişi, oldukça sınırlı alanlarda sözleşmeli olarak çalıştırılmaktaydı. Oysa 1985 yılından bu yana kamu kesiminde alışılagelen istihdam şekillerinden vazgeçildiği, işçi ve memur sayılmayan, sözleşmeli personel çalıştırılmasına özel bir ağırlık verildiği görülmektedir. Hukukçuların diliyle belirtirsek, istisnai bir istihdam şekli aslı bir istihdam şekline dönüştürülmektedir. KİT'lere ilişkin 233 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) halen KİT'lerde çalışan 230.051 memurun, yakında yasalaşması beklenen Sağlık Hizmetleri Temel Yasa Tasarısı da sağlık hizmetlerinde görevli 103.127 memurun en kısa sürede sözleşmeli personel statüsüne geçirilmesini öngörmektedir. Daktilo memurundan doktora, bekçiden mühendise, hasta bakıcıdan genel müdüre herkesi sözleşmeli statü-

ye geçiren model gerçekçi ve samimi değildir.

233 sayılı KHK'nin 43. maddesi uyarınca memur sayılmadıkları için memur güvencesinden, işçi sayılmadıkları için sendikal haklardan yoksun 330.000 kişinin statü değişikliği mevcut personel rejimini de altüst edecektir. Bu altı çizilmesi gereken bir noktadır. Ama asıl üzerinde durulması ve unutulmaması gereken husus çağımızda kamu çalışanlarının elde ettiği siyasal ve sendikal haklarla bizdeki sözleşmeli personel uygulamasının çelişkisidir. Tüm memurlara işçilerle birlikte örgütlenme hakkı tanınan, grevli ve toplu sözleşmeli sendikal haktan ordu mensupları ve polislerin dahi yararlandığı, memurların siyasal partilere üye olmasına izin verildiği çağımızda, ülkemizde geliştirilmek istenen model düşündürücüdür, kaygı vericidir.

Sözleşmeli personel modeli kamu kesiminde örgütlü işçi sendikalarını da yakından ilgilendirmektedir. 233 sayılı KHK boşalan memur kadrolarını iptal etmekte, sözleşmeli personelin toplu iş sözleşmesi kapsamına alınamayacağını belirtmekte ve bundan sonra KİT'lere alınacak personelin sözleşmeli statüde çalıştırılmasını öngörmektedir. Bu ilkelere Sağlık Hizmetleri Temel Yasa Tasarısında da yer alacağı düşünüldürse konunun önem daha da artmaktadır.

KİT'lerde ve sağlık hizmetlerinde halen memur kadrosunda olup sözleşmeli statüye geçmeleri öngörülen 330.000 civarındaki personele, bundan böyle alınacak sözleşmeli personel de eklendiğinde, işyerlerinde toplu iş sözleşmesi kapsamı dışında azımsanmayacak sayıda personel kalacaktır. Sendikala işçi sayısının azalması sendikaların toplu iş sözleşmesi yetkisini düşürmek ve yer yer sendikaları devreden çıkarma sonucunu yaratabilecektir. Gazete haberlerine göre bugün dahi Türk Hava Yollarındaki 7.500 çalışandan 1.900 kadarı sözleşmeli personel statüsündedir. (Cumhuriyet 28.10.1986)

YASAL DAYANAKTAN YOKSUN KEYFİ UYGULAMA

Sözleşmeli personel uygulamasının hukuksal boyutu daha da ilginçtir. Bilindiği gibi 1982 Anayasasının 128. maddesinde; Devletin, KİT'lerin ve diğer kamu tüzel kişilerinin yürütmekle yükümlü oldukları görevlerin memurlar ve diğer kamu görevlileri eliyle yürütüleceği belirtilmiş; memurların ve diğer kamu görevlilerinin niteliklerinin, atanmalarının, yetki ve görevlerinin, aylıklarının ve özlük haklarının yasayla düzenleneceği hükme bağlanmıştır.

1982 Anayasasının 128. maddesinin 1961 Anayasasının 117. maddesinden farklılığı "KİT'ler" ve "diğer kamu görevlileri" gibi iki yeni kavramın metinde yer almasıdır. Bu iki kavram sözleşmeli personel açısından son derece önem taşımaktadır. Anayasanın 128. maddesinde belirtilen husus açıktır. KİT'lerde çalışan memurlar ve diğer kamu görevlilerine ilişkin yeni bir yasanın yürürlüğe konması ve "diğer kamu görevlileri" tanımının yapılması gerekmektedir.

Bu zorunluluk sonucu 18.6.1984 tarihinde KİT'leri yeniden düzenleyen 233 sayılı KHK yürürlüğe konmuştur. Bu kararnamenin 41. maddesinde KİT'lerin personel rejiminin ayrı bir yasayla düzenleneceği, geçici 5. maddesinde de KİT Personel Yasası çıkıncaya kadar eski hükümlerin (yani 657 sayılı yasanın) uygulanacağı belirtilmiştir. Ama yasaların bu açık hükümleri çiğnenmiş, görevi hükümete danışmanlık yapmak olan Ekonomik İşler Yüksek Koordi-

nasyon Kurulu'nun (EİYKK) aldığı bir kararla sözleşmeli personel modeli başlatılmıştır. Bu yasadışı, fiili bir durumdur. Çünkü Anayasanın 128. maddesi ve 233 sayılı KHK konunun KİT Personel Yasasıyla çözümünü öngörmek-

Asıl üzerinde durulması ve unutulmaması gereken husus çağımızda kamu çalışanlarının elde ettiği siyasal ve sendikal haklarla bizdeki sözleşmeli personel uygulamasının çelişkisidir. Tüm memurlara işçilerle birlikte örgütlenme hakkı tanınan, grevli ve toplu sözleşmeli sendikal haktan ordu mensupları ve polislerin dahi yararlandığı, memurların siyasal partilere üye olmasına izin verildiği çağımızda, ülkemizde geliştirilmek istenen model düşündürücüdür, kaygı vericidir.

tedir. EİYKK'nun yasa koyucu gibi davranarak aldığı karar ve uygulama tipik bir yetki aşımıdır. 84/8432 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla oluşturulan, görevi ekonomik konularda üst seviye-

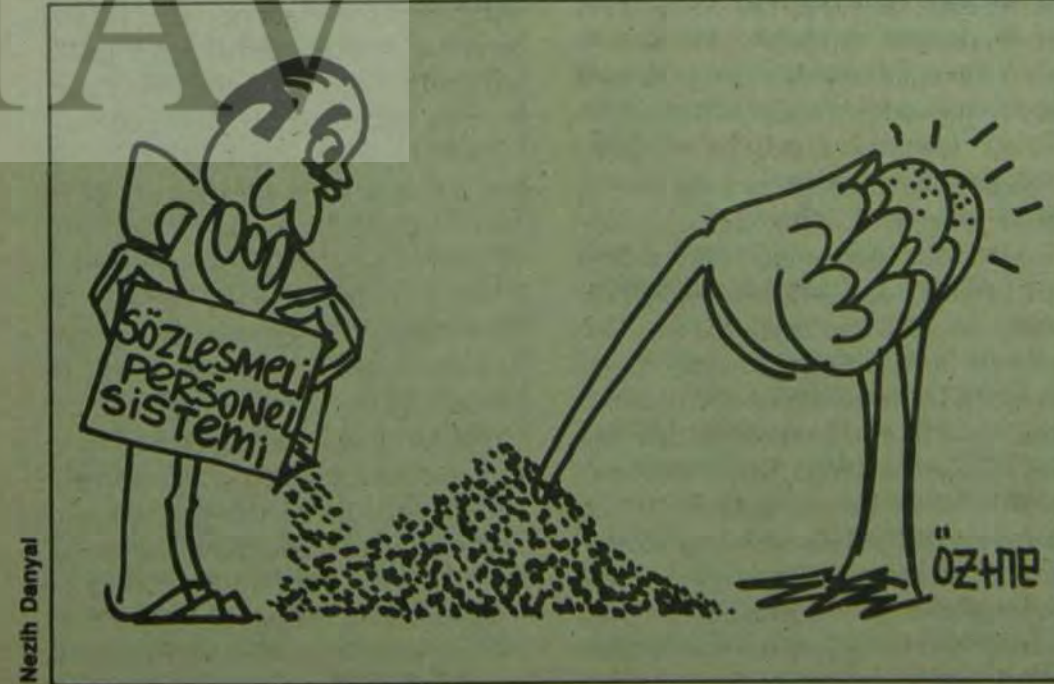
de tavsiye kararları üretmek olan EİYKK'nun genelgesinin personel yasası gibi yürürlüğe konması hukuk devleti ilkesiyle çelişen bir uygulamadır ve yasal değildir.

Aynı sorun, aynen yasalaşması halinde, Sağlık Hizmetleri Temel Yasasında da karşımıza çıkacaktır. Çünkü bu tasarının 6. maddesinde sözleşmeli personelin ücretlerinin, 8. maddesinde ise sözleşmeli personel çalıştırılmasına ilişkin usul ve esasların yönetmelikle düzenleneceği belirtilmektedir. Anayasanın 128. maddesinin yasayla düzenlenmesini öngördüğü personel rejiminin Sağlık Bakanlığınca çıkarılacak yönetmeliklerle düzenlenmesinin Anayasaya aykırı olacağı açıktır. Geleceğe yönelik bu uyarıdan sonra tekrar KİT'lerdeki uygulamaya dönmek istiyorum.

SÖZLEŞMELİ STATÜYE GEÇİŞ İSTEĞE Mİ BAĞLI?

EİYKK aldığı bir kararla KİT'lerde boşalan memur kadrolarını iptal etmiştir. Bu durumda 657 sayılı yasanın öngördüğü yükselme koşullarını taşıyan bir memurun bir üst dereceye terfii olanaksız kılınmıştır. Bu uygulamanın amacı memurları sözleşmeli statüye geçmeye zorlamaktır. Geçmek istemeyenleri yıllarca aynı dereceden maaş almaya mahkum etmek, cezalandırmaktır. Oysa, gerek kadroların iptali gerekse kıdem durdurma işlemi yasalarla düzenlenen konulardır. Cezalandırma niteliğindeki bu işlemlerin yetkisiz bir kurul tarafından yapılması hukuka aykırıdır. Mağdur olanların idari yarıya başvurusu gerekir.

Sözleşmeli statüye geçişi sağlamak için kullanılan bir diğer yöntem aldatmacadır. EİYKK'nin 26.5.1985 gün ve 85/9 sayılı kararında sözleşmeli personel istihdamının usul ve esasları saptanmış ve bu karar, gereği yapılmak üzere tüm KİT'lere gönderilmiştir. Yukarıda yetki aşımı olarak nitelediğimiz bu kararla yapılacak sözleşmelerin sınırları çizilmiştir. Her bir KİT Yönetim Kurulu bu karara dayanarak kendi kuruluşlarında uygulanacak "Sözleşmeli Personel Çalıştırılmasına İlişkin Esaslar"ı düzenlemiştir. Hukuksal açıdan hiçbir değer taşımayan bu belgelerde, sözleşmeli statüye geçecekler birçok maddi ve sosyal olanağın sağlanacağı ileri sürülmektedir. Oysa sözleşmelerde bunlara ya hiç yer verilmemekte ya da oldukça sınırlı yer verilmektedir. Bu durumlarda sözleşmeli personelin bir

(*) Sayıştay Uzman Denetçisi, Sayıştay Denetçiler Derneği Eski Bşk.

hak ileri sürmesi ve alması mümkün değildir. Zira aslolan sözleşmenin kendisidir. KİT Yönetim Kurullarınca

Sözleşmeli personel statüsü ile idarenin yasal veya yasal olmayan tüm buyruklarını itirazsız yerine getirmekle görevli kapıkulları yaratılmak istenmektedir. Güvencesizliğin doğal sonucu olan korku demoklesin kılıcı gibi kullanılmak istenmektedir. Baskı, korku ve işten atma şantajıyla iş verimini arttırmanın demokrasiden nasibini alamamış ülkelerin yöntemi olduğunu yinelemek isterim.

düzenlenen bu "Esaslar", sözleşmeli statüye geçmeyi özendirmeye yönelik, hukuki değer taşımayan, tatlı sözler demetidir, açık bir aldatmacadır.

YÜKSEK ÜCRETLERİN ARDINDAKİ GERÇEKLER

Sözleşmeli personel için belirlenen ücret düzeyi de sanıldığı kadar cazip değildir. Bugün için ödenmekte olan ücretler 50.000 ilâ 800.000 lira arasındadır. İşsizlik olgusundan yararlanılarak, işe yeni girenlere verilen ücretlerin hayli düşük tutulduğu bilinen gerçektir. Memur iken sözleşmeli statüye geçenlerin ise fazla çalışma ücreti, yakacak, özel hizmet tazminatı, yan ödeme gibi sosyal yardımlardan yararlanamayacakları EİYYK tarafından kararlaştırılmıştır. Bugüne dek yapılan uygulamalardan bilinmektedir ki sözleşmelerin büyük çoğunluğunda izinler, tedavi, giyecek ve yiyecek gibi sosyal yardımlara ya hiç yer verilmemekte ya da çok sınırlı tutulmaktadır. Birçok kişi çıplak ücretle çalıştırılmaktadır. SSK ile bağlantılı, yani sigortalı olarak, sözleşmeli statüde çalışan kişi işçi sayılmadığı için kıdem tazminatı alamayacaktır. 5434 sayılı Emekli Sandığı Yasasına

bağlı olarak sözleşmeli statüde çalışan bir kişi, memur sayılmadığı için, sözleşmesinde açıkça hüküm bulunmadığı sürece, hiçbir sağlık yardımından, tedavi olanağından yararlanamayacaktır. Ücret konusu diğer sosyal yardımlarla birlikte ele alındığında, tüm özendirmelere karşın, sözleşmeli statünün sorunlarla dolu olduğu görülmektedir. Birkaç önemli noktayı daha anımsatmakta yarar var: sözleşmelerin birer yıllık süreler için yapılacağı, yenilenen sözleşmelerde ücret artışı yapıp yapmamanın idarenin takdirine bırakıldığı, hiçbir neden gösterilmeden ve tazminat ödemeksizin sözleşmenin feshedilebileceği üzerinde dikkatle durulması gereken konulardır. İşe almayı ve işten uzaklaştırmayı böylesine kolaylaştıran bir modelin ardında kadrolaşma ve tasfiye niyetinin olup olmadığını ise zaman gösterecektir.

KISITLANAN DEMOKRATİK HAKLAR VE GÜVENCENİN YOKLUĞU

233 sayılı KHK'nin 43. maddesi uyarınca işçi sayılmadığı için sendika şemsiyesinden, memur sayılmadığı için 657 sayılı yasanın güvencelerinden yoksun olan sözleşmeli personelin hak arama yolları da fiilen tıkalıdır. Mevzuattan kaynaklanan haklarının verilmemesi veya kurumun ve amirlerinin haksız eylem ve işlemlerinden ötürü müracaat, şikayet, dava açma hakkı hukuken vardır; ancak, kullanılması cesaret işidir. Bu yollara başvuran bir kişinin sözleşmesinin tekrar uzatılabileceğini sanmak boş bir beklentidir. Bir başka anlatımla memur iken 657 sayılı yasanın 17,18,21. maddeleri nedeniyle yararlanılan bu hakların sözleşmeli statüde kullanılabilmesi pratikte olanaksızdır. Çünkü ülkemizde geçerli hukuk devleti ve demokrasi geleneği buna izin verecek kapsamda değildir.

Disiplin cezalarını ve bu cezaları verecek kurulları belirleyen bir düzenleme olmadığından bu konunun yaratacağı sorunlar bilinmemektedir. Sözleşmelere konacak hükümlerle disiplin konusunda 657 sayılı yasanın 124-145. maddelerinin uygulanacağını belirtmek dahi sorunu çözmek bir yana yeni sorunlar yaratacaktır. Kısacası idarenin yasal veya yasal olmayan tüm buyruklarını itirazsız yerine getirmekle görevli kapıkulları yaratılmak istenmektedir. Güvencesizliğin doğal sonucu olan korku

ku demoklesin kılıcı gibi kullanılmak istenmektedir. Baskı, korku ve işten atma şantajıyla iş verimini arttırmanın

Sözleşmelerin birer yıllık süreler için yapılacağı, yenilenen sözleşmelerde ücret artışı yapıp yapmamanın idarenin takdirine bırakıldığı, hiçbir neden gösterilmeden ve tazminat ödemeksizin sözleşmenin feshedilebileceği üzerinde dikkatle durulması gereken konulardır. İşe almayı ve işten uzaklaştırmayı böylesine kolaylaştıran bir modelin ardında kadrolaşma ve tasfiye niyetinin olup olmadığını ise zaman gösterecektir.

demokrasiden nasibini alamamış ülkelerin yöntemi olduğunu yinelemek isterim.

SONUÇ

Bugün için 330.000'den fazla çalışanı ilgilendiren, demokratik hakları hiçe sayan, holdinglerin personel istihdamı yönteminden de geri bir uygulama başlatılmıştır ve giderek geliştirilmektedir. Amaç, "özelleştirme"nin önündeki güçlüklerin kaldırılmasıdır. Ülkenin geleceğini yakından ilgilendiren özelleştirme ve buna koşut olarak değiştirilmekte olan personel rejimi çok dikkatli izlenmelidir. Hak arama yollarını tıkayan, güvencesizliğin yarattığı korkuyla çalışanların kişiliklerini törpüleyen, kamu çalışanlarını siyasal iktidarın kölesi gibi değerlendiren, tasfiyeye ve kadrolaşmaya elverişli sözleşmeli personel modeli tüm çıplaklığıyla sergilenmeli, yaygınlaşması önlenmelidir. Sendikalara ve diğer demokratik kitle örgütlerine düşen görev sözleşmeli personel modeline bilinçle ve kararlılıkla karşı çıkmak, kamuoyu oluşturarak TBMM'nin soruna sahip çıkmasını sağlamak olmalıdır. □

DİSK'in 20. Kuruluş Yıldönümünün Anlamı

Ahmet Abakay*

On yedi yıldan beri Türkiye'de ilerici-demokrat çevreler ve bu çevrelerce desteklenen kitle örgütleri büyük hak-sızlıklara uğradılar. Kimileri kapatıldı, kimileri şu ya da bu yolla çalışamaz hale sokuldu. 1980'e dek işçi sınıfının, çalışanların hak ve çıkarları doğrultusunda dirençli bir çalışma yürüten yarım milyon işçinin örgütü DİSK, kendisini sanık sandalyesinde buldu; faaliyetleri durduruldu. Ancak DİSK'in tüzel kişiliğini omuzlarında taşıyan konfederasyon yöneticileri, işçi sınıfının onurunu, çalışanların hak ve çıkarlarını, demokrasiyi ceza evlerinde ve mahkeme salonlarında da onurla savundular, ödünsüz seslendirdiler.

DİSK'in kuruluşunun 20. yıldönümü, 13 Şubat akşamı Pera Palas'ta düzenlenen, DİSK Genel Başkanı Abdullah Baştürk'ün verdiği bir resepsiyonla "kitlese" düzeyde kutlandı, 14 Şubat günü de yine aynı yerde SHP tarafından "Demokraside İşçi Sendikalarının İşlevleri ve Hakları" konulu bir seminer düzenlendi.

DİSK'in kuruluş yıldönümü resepsiyonuna ve SHP seminerine ICFTU Genel Sekreteri John Vanderveken, Dünya İş Konfederasyonu (WCL) Genel Sekreteri Jan Kulakowski, Avrupa İşçi Sendikaları Konfederasyonu (ETUC) Genel Sekreteri Mathias Hinterscheid, Alman Sendikaları Birliği (DGB) Başkanvekili ve ILO İşçi Komitesi Başkanı Gerd Muhr ve çeşitli Avrupa ülkelerinde faaliyet gösteren sendikal kuruluşların üst kademe yöneticilerinden oluşan 38 sendikacı katılarak somut bir dayanışma örneği verdiler ve tebliğler sundular. Avrupa Parlamentosu Sosyalist Grubu Başkanı Fellermaier de seminerde konuşmacılar arasındaydı.

DİSK'in kuruluş yıldönümü resepsiyonunu ve SHP'nin düzenlediği semineri sıradan girişimler olarak değil; içerik ve kapsamlarını gözönünde tutarak değerlendirmek gerekir kanısındayız. Bu iki toplantının, önümüzdeki dönemde siyaset hayatımız ve sendikal faaliyetleri şu ya da bu ölçüde etkilemesi olası, belirgin niteliklerini şöylece sıralamak mümkün:

-12 Eylül 1980 tarihinden bu yana DİSK'in kuruluş yıldönümü ilk kez topluca, bir platforma dönüşmüş olarak kutlandı.

- Gerek SHP Seminerine katılanların temsil ettikleri taban, gerekse, Türkiye'deki geniş aydın ve emekçi yığınların temsilcilerinin DİSK resepsiyonunda hazır bulunması, DİSK'in sendikal örgüt olarak halkın vicdanında aklanmış bir göstergesi oldu.

- DİSK'in 12 Eylül'den sonra suçlanan sendikal eylemleri ile, 13-14 Şubat Pera Palas toplantılarına katılan Avrupa'nın etkin sendikal örgütlerinin liderlerinin büyük çoğunluğunun sosyal demokrat olduğu ve bu nitelikleriyle DİSK'e sahip çıktıkları gerçeği yanyana getirildiğinde, kamuoyu, bu konfederasyona yönelik suçlamalar ve bu suçlamaların niteliğini tehis etme konusunda daha sağlıklı bir karara varabildi.

- Türkiye'de insanlar, "Enternasyonal"ı söyledi diye, 12 Eylül sonrasında 5 yıl hapis cezasıyla cezalandırılmışken, bu Avrupalı sendikacıların (siyasal niteliklerini yukarda belirttik) çok doğal olarak, yemekte, bu marşı bir dayanışma gösterisi olarak topluca söylemeleri, demokrasinin klasik normlarında bile Avrupa'ya oranla nerede olduğumuzu ortaya serdi.

- DİSK kuruluş resepsiyonuna emek-emekçi edebiyatını çok yapan DSP mesaj dahi göndermez, DİSK'i "tanımazken", SHP'nin böyle bir uluslararası semineri üstlenmesi, DİSK'in kuruluş yıldönümünü kutlama gecesinde başta Genel Başkanı Sayın İnönü olmak üzere tüm yöneticilerinin hazır bulunması, olaya daha bir anlam kazandırdı. Bu, SHP açısından da demokrat-ilerici kamuoyu nezdinde olumlu bir sınav oldu.

Seminerde konuşan Avrupa'nın etkin sendikal merkezlerinden üst kademe yöneticileri, Türkiye'de sendikal haklar başta olmak üzere temel hak ve özgürlükler sağlanmadıkça, bu alandaki yasalar değiştirilmedikçe, Türkiye'nin Avrupa Konseyi'ne girebilmesinin mümkün olmayacağını vurguladılar. Özellikle ETUC Genel Sekreteri konuşmasında vurguladığı, "öyle anlaşıyor ki, Türk hükümeti ETUC'un, Avrupa'da hükümetler üzerindeki etkisinin yeterince farkında değil" görüşünün, iş olsun diye söylenmiş, sıradan sözler olmadığını altını çizmek gerekiyor.

- DİSK'in kuruluş yıldönümü resepsiyonuna katılmayan ve bağlı sendikalarına da katılmamaları için çağrıda bulunan Türk-İş'in içine düştüğü acz ise ibret vericiydi. Zira Türk-İş üst yönetiminin boykotuna karşın, Türk-İş'e bağlı çok sayıda sendikanın başkan ve yöneticileri, Pera Palas'ta DİSK yöneticileriyle el ele, omuz omuzaydılar. Bu durum, DİSK olgusu karşısında Türk-İş'in sadece tabanında değil, bağlı sendikalarına da söz geçiremediği gerçeğini gözler önüne serdi.

- Siyasi partilerle sendikaların ilişkilerini önlemeye yönelik yasal düzenlemelere rağmen bu ilişkileri toplumsal hayatın kaçınılmaz bir biçimde getirip dayattığı görüldü ve bu yasaların toplumsal gerçeğimize aykırı olduğu bir kez daha su yüzüne çıktı.

Tümüyle olumlanması gereken bu toplantılarda tanık olduğumuz ve söz edilmesi zorunlu bazı olumsuzlukların ise ileride aşılabileceğine ilişkin umudumuzu saklı tutarak DİSK'in 20. yaş gününü kutluyoruz. □

(*) Çağdaş Gazeteciler Derneği Gnl. Bşk.

AET Üyeliği ve Demokratikleşme

Işık Doğan

Türkiye Burjuvazisinin AET ile ilişkilere bakışı, baştan beri, ekonomik olduğu kadar politik çıkar ve hesaplara dayanmış, AET'ye üyelik sürekli olarak politik gerekçelerle haklı gösterilmeye çalışılmıştır. AET'nin yeni taraftarlarının görüşlerinin de, benzer biçimde, ekonomik olmaktan çok politik nedenlerden kaynaklandığı anlaşıyor.

Son sıralarda Avrupa Ekonomik Topluluğu'na (AET) üyelik sorunu Türkiye'nin gündemindeki en önemli konulardan biri olmaya başladı. Özellikle, Türkiye'nin tam üyelik için 1987'de başvuruda bulunacağı açıklandıktan sonra konuya ilgi giderek arttı. AET Komisyonu'nun serbest dolaşım konusundaki olumsuz tavrı tartışmaları daha da yoğunlaştırdı. Aslında Türkiye'de, 1960'ların sonlarında ve 1970'lerde de AET konusunun yoğun biçimde tartışıldığı dönemler yaşandı. Ama bu kez farklı bir durum var. Önceki dönemlerde AET ile ilişkilere ve üyeliğe karşı olumsuz tavır alan kimi demokrat ve ilerici kesimlerin ve özellikle sosyal demokratların günümüzde, AET üyeliğini savunmaya başladıkları görülüyor. Örneğin SHP hükümetin politikasını desteklemekle kalmıyor, hükümeti bu konuda geç kalmakla suçluyor.

Oysa, AET üyeliğinin Türkiye açısından ekonomik sonuçlarının olumsuz

olacağı görüşü, geçmişte olduğu gibi günümüzde de geçerliliğini koruyor. Bu sonuçların neler olacağı 1970'te yayımlanan bir araştırmada şöyle özetlenmekteydi: Türkiye AET'ye katıldığı takdirde, "Türk ekonomisinin gelişme hızı düşeceği gibi, gelişme biçimi de farklı olacaktır. Gerçekte, gelişme biçimi farkı da daha ileri yıllarda gelişme hızını düşürücü bir nitelik taşır... AET ile Türkiye arasında, dış ticaret serbestleştirildikçe, gelişmesi en dinamik (kimya, makina, elektronik gibi) sanayi dalları, rekabet edemeyip ya tasfiye olucak ya da tamamıyla yabancı sermaye eline geçecektir. AET sanayii ile rekabet edebilen geleneksel sanayi dalları ve AET'nin tüketim açığı olan tarımsal ürünler, ya yerli ya da yabancı sermaye elinde gelişecek; AET'nin tüketim fazlası olan ve AET fiyatında rekabet edemeyen gıda maddeleri (tereyağ gibi) çökebilecektir.. Üretimin çeşitli tarımsal ürünler ve sanayi dalları ya da hizmetler itibariyle terkihi değiştiği gibi, mülkiyet ilişkileri de değişecektir. Böylece, Türkiye, daha ileri yıllarda en dinamik sanayileri gelişmiş bir ülke olmak olanağını tamamiyle yitirecek; Batı Dünyası sanayi ötesi topluma geçerken, geleneksel sanayi dallarında ihtisaslaşmış, artık verimli olmadığı için onların terkettiği sanayi dallarında üretim yapma olanağını bulan bir ülke haline gelecektir." (Kazgan, 1970: 269-70)

Bu durum, doğrudan doğruya kapitalizmin yapısından ve işleyişinden kaynaklanmaktadır. Çünkü, "Türkiye gibi, dışa bağımlı kapitalizmin geliştirilmesine çalışıldığı bir ülke, AET'ye katıldığında, sistemin kanunları, Türkiye'nin nisbi geri kalmışlığının artması sonucunu verecektir... Bu olgu, rekabet olanakları farklı ülkelerin aynı rekabet koşullarına tabi olmalarının doğal sonucu olarak belirir; sermaye ihracıyla ekonomik dengesini sağlayan ülkelerle, Türkiye gibi, sermaye ithaliyle-yürürlükteki sistemin- dengesini sağla-

yan ülkelerin ilişkilerinde bir 'hakim ülke-tabi ülke' durumu yaratır; emek ihraç eden Türkiye'yi, bu ülkelerin en düşük nitelikteki hizmetlerinde çalışan emekçi sınıfın sahibi; AET ülkelerini de bunları kullanan patron haline getirir." (Kazgan, 1970: 295-96)

AET ile ilişki kurulmasından bu yana önemli görevler üstlenmiş bir bürokrat olan Özer Çınar'ın 1987 başında yayımlanan bir makalesinde vardığı sonuçlar, yukarıda özetlenen görüşün günümüzde de geçerli olduğunu açık bir biçimde gösteriyor. Çınar'a göre, Türkiye AET'ye üye olarak katıldığında, "... Türkiye'nin dış ticareti bugünküne oranla daha büyük ölçüde -Ortak Pazar çevresinde yoğunlaşacaktır. Ancak, bu 'kutuplaşma', dışalım alanında -dışsatım oranla- daha belirgin olacaktır. Katılmanın Türkiye'nin dışsatımlarına getireceği ek kolaylıklar, gerek topluluğun ve gerek topluluk dışı üçüncü ülkelerin Türkiye'ye yönelik dışsatımlarına ekleyeceklerinin pek gerisinde kalacaktır. Bunun doğal sonucu ise, Türkiye'nin 'dış alış-veriş dengesi' açıklarının, katılmadan sonra, çok daha büyük boyutlara ulaşacak olmasında belirmektedir." (Çınar, 1987a) Çınar bir başka makalesinde ise, katılmanın tarımsal fiyatlar üzerindeki etkisi nedeniyle, "Türk sanayisinin ve -üretici dahil- Türk tüketicisinin 'ölüm-dirim savaşı'na yeni boyutlar" ekleneceği sonucuna varıyor. (Çınar, 1987 b)

Aslında, AET üyeliğinin Türkiye ekonomisi için yıkım demek olduğu görüşünün bugün de geçerliliğini korumasına şaşmamak gerekir. Çünkü Türkiye bugün de "dışa bağımlı kapitalizmin geliştirilmesine çalışıldığı" ya da "sermaye ithaliyle-yürürlükteki sistemin-dengesini sağlayan" bir ülke niteliğini sürdürüyor. Üstelik 24 Ocak Kararları sonrasında dışa bağımlılık çok daha ileri boyutlara ulaşmış durumda. Bu olgu, bir yanda Türkiye ekonomisinin gelişmesinin giderek artan ölçüde

dünya piyasasının koşullarınca belirlenmesinde, öte yanda da sürekli büyüyen dış borçlarda kendini gösteriyor. Avrupa tekeli sermayesinin eşgüdümünü ve bütünleşmesini sağlamak üzere kurulan AET'nin, kapitalizmin pazar sorununu çözmeye yönelik bir girişim olduğu gerçeği de değişmedi. Kapitalizmin işleyiş

AET üyeliği için başvurunun, verilecek ödünler nedeniyle dışa açılmacı, iç talebi kısıcı ve özellikle sendikaların gücünü azaltıcı uygulamaları güçlendireceği ve böylece demokrasinin ekonomik temellerinin aşınmasına yol açabileceği unutulmamalıdır.

yasaları da değişmediğine göre, ekonomik koşulların Türkiye'nin AET üyeliği açısından taşıdığı olumsuzluklar, doğal olarak, azalmak yerine artmıştır.

DEMOKRASİNİN GÜVENCESİ AET?

Bu durumda, kimi demokratik ve ilerici kesimlerin görüşlerindeki değişikliğin salt ekonomik nedenlere bağlanamayacağı açıktır. Nitekim Türkiye Burjuvazisinin AET ile ilişkilere bakışı da, baştan beri, ekonomik olduğu kadar politik çıkar ve hesaplara dayanmış, AET'ye üyelik sürekli olarak politik gerekçelerle haklı gösterilmeye çalışılmıştır. AET'nin yeni taraftarlarının görüşlerinin de, benzer biçimde, ekonomik olmaktan çok politik nedenlerden kaynaklandığı anlaşıyor. Çünkü AET üyeliği Türkiye'de demokrasiyi yerleştirmenin ve kalıcı kılmamanın bir yolu ve güvencesi olarak görülüyor. Kuşkusuz, bu görüşlerin ortaya çıkışında ve güçlenmesinde 12 Eylül sonrasında yaşanan olayların büyük etkisi oldu. Bu dönemdeki anti-demokratik uygulamalar ve baskılar karşısında özelde Avrupa Konseyi ve Parlamentosu'nun genelde ise Avrupa ülkelerinin benimsemiştiği tutum ve tavır, demokrasiye geçiş sürecinde önemli rol oynadı. Ancak, bu olumlu katkıdan hareket ederek AET üyeliğinin Türkiye'de demokra-

siyi kurma ve yaşatmanın önkoşulu olduğu sonucuna varmak büyük yanlışlar içerebilir. Çünkü bu görüş bazı önemli noktaların gözardı edilmesinden kaynaklanmaktadır.

İlk olarak, Avrupa Konseyi'nde ve Parlamentosu'nda Türkiye'deki "demokrasi"ye duyulan ilgiye bakıp demokratikleşme ile AET üyeliği arasında ilişki kurmadan önce, bu ilginin ardında yatan nedenleri araştırmak gerekir. Örneğin, Türkiye'nin AET üyeliğine, demokrasinin AET ile uyumlu olmadığını ileri sürerek karşı çıkan liberallerin muhalefetinin, üyelik görüşmelerinde Türkiye'den daha fazla ödün koparma isteğine dayandığı söylenebilir. Burada, siyasal iktidar sözcülerinin Türkiye'deki "demokrasi"yi eleştiren Avrupalı parlamenterleri, "kendi seçmenlerine, sendikal baskı gruplarına selam göndermekle" suçladığını anımsamakta yarar var. Bu "kendilerine selam gönderilen" kesimler için, anti-demokratik uygulamaların yapıldığı ülkenin AET üyesi olup olmaması değil, demokrasinin kendisi ve demokrasi mücadelesi önem taşıyor. Örneğin, bu güçler ABD'nin Nikaragua'ya karşı izlediği saldırgan politikaya karşı da etkin bir muhalefet sürdürüyorlar. Bu nedenle, Türkiye'de demokrasinin kurulması ve yaşatılması için desteği AET üyeliğinde değil, sözü edilen demokrasiyi yanlış güçlerde aramak gerekir.

Gözardı edilen bir başka nokta, AET'ye üyelik için Türkiye'deki siyasal iktidarın demokratikleşme doğrultusunda atacağı adımların, vereceği "ödüllerin" kalıcı olacağı konusunda bir güvence de sözkonusu değildir. Herşeyden önce üyeliğe kabul süreci uzun bir zaman alacaktır ve her an taraflardan birisince durdurulabilir. Kaldı ki, AET hukuku fiilen ülkelerin kendi ulusal hukuklarına üstün de değildir. Nitekim, AET üyesi ülkelerde, özellikle bunalım dönemlerinde, demokrasiyi kısıtlayıcı girişimler ve korporatist çözümler gündeme gelmekte ve uygulanmaktadır. Bunun en son örneği nükleer santrallara karşı barışçı gösteriler yapanlara polisin gözyaşartıcı mermiler ve su topu gibi silahlarla acımasızca saldırdığı Almanya Federal Cumhuriyeti'nde yaşandı. Demokrasinin beşiği olduğu söylenen İngiltere'de ise bağımsız yayın organı BBC'nin büroları basılıp talan edilebiliyor. Bu örnekler, AET üyesi hükümetlerin demokrasi konusundaki "duyarlılık"larının da ilginç göstergelerini oluşturuyor.

Dikkat edilmesi gereken bir başka nokta da, ekonomik ve siyasal uygulamalar arasındaki ilişkilerden kaynaklanıyor. 24 Ocak Kararları ile 12 Eylül sonrasında siyasal rejimi arasındaki karşılıklı etkileşim süreci artık çok iyi biliniyor. Oysa Türkiye solunun bazı kesimleri bile 24 Ocak Kararları'nı, di-

12 Eylül sonrasında ortaya çıkan yığınların bir sonucu olarak demokratik açılımlar için dışarıdan medet ummak ve bu konudaki umutları AET üyeliğine bağlamak, demokrat güçlerin kurulmak istenen birliğini olumsuz yönde etkileyebileceği gibi, demokrasi mücadelesinin önüne aşılması çok daha güç yeni engeller de çıkarabilir.

şıl açılmacı ve liberal uygulamaların, beraberinde siyasal liberalleşmeyi de getireceği beklentisiyle desteklemişti. AET üyeliği için başvurunun da, verilecek ödünler nedeniyle dışa açılmacı, iç talebi kısıcı ve özellikle sendikaların gücünü azaltıcı uygulamaları güçlendireceği ve böylece demokrasinin ekonomik temellerinin aşınmasına yol açabileceği unutulmamalıdır.

Bütün bu sıralanan nedenler, Türkiye'de demokrasinin kurulup yaşatılması ile AET üyeliği arasındaki ilişkinin sanıldığı gibi olmadığını göstermektedir. 12 Eylül sonrasında ortaya çıkan yığınların bir sonucu olarak demokratik açılımlar için dışardan medet ummak ve bu konudaki umutları AET üyeliğine bağlamak, demokrat güçlerin kurulmak istenen birliğini olumsuz yönde etkileyebileceği gibi, demokrasi mücadelesinin önüne aşılması çok daha güç yeni engeller de çıkarabilir. □

KAYNAKLAR:

- Kazgan, Gülen (1970): 100 Soruda Ortak Pazar ve Türkiye, İstanbul.
Çınar, Özer (1987a): "AET Üyeliğinin Dış Ticaretimiz Üzerindeki Muhtemel Etkileri", Cumhuriyet, 7 Ocak 1987, s. 9.
Çınar Özer: (1987b) "AET Üyeliği ve Tarım Gelirine Etkisi", Cumhuriyet, 28 Ocak 1987, s. 9.

Doğan Öz'ü Anıyoruz

Erşen Sansal

24 Mart, Doğan Öz'ün ölüm yıldönümü. Ankara Cumhuriyet Savcı Yardımcısı Doğan Öz, 24 Mart 1978 günü, görevine giderken faşist katiller tarafından öldürüldü.

Değerli hukuk adamı Öz, 1934 yılında doğdu. 1959'da Ankara Hukuk Fakültesini bitirdikten sonra, 1961 yılında hakim adayı olarak mesleğe başladı. Daha sonraki adliyecilik görevini Cumhuriyet Savcı Yardımcısı olarak sürdüren Öz, kısa, fakat onurlu yaşamında bir sürgünden başka bir sürgüne gönderilerek yurdun dört bir bucağını dolaştı, ama yılmadı.

Ezilenin, hakkı yenilenin, zulme uğrayanın hakkını arayıp sormak, onun çetin meslek yaşamının onurlu uğraşını oluşturdu. Denizli'deyken Akgün Erbakan ile ilgili bir yolsuzluk olayını ortaya çıkarmış, Ankara'ya geldikten sonra da, Hacı Ali Demirel'e verilen kredi usulsüzlüğü olayına el koymuştu. Savcı Yardımcısı Öz'e "istememezlik" demek için, 1969 yılı sonlarında Konya'da mürtecilerin düzenlediği gösteri yürüyüşü pek de sebepsiz değildi. 1968 yılı Konya olayları sırasında, Doğan Öz, olayın sanıklarının tek tek saptayarak yargı önüne çıkarmış, daha sonra bunlardan otuz kadarı mahkemede mahkum olmuşlardı. Milliyetçi Öğretmen Derneklerinin kanunsuz bir bildirisi ile merkezi Konya'da bulunan Mücadele Birliği adlı gerici örgütün, önce TÖS'lü öğretmenlere saldıran bir bildirisini toplatmış, sonra da bu örgütün kapatılması ile sonuçlanan davayı açmıştı. Ama asıl önemlisi, faşistlere ve tefecilere karşı açtığı savaşı. Bu nedenle açtığı davada, bazı "önemli kişileri" mahkeme önüne çıkartmış, mahkeme ilkin beraat kararı vermişse de, işin ardını bırakmayarak, bu tefecilik olayını kanıtlamış ve Yargıtay'dan bu tür tefecilik suçları ile ilgili bir "içtihat kararı" çıkmasını sağlamıştı.

Vefatından önce Ankara'da Levent Özyürek adlı bir öğrencinin faşist mili-

tanlarca öldürülmesi olayı ile ilgili bir soruşturmayı yürütüyordu. Kaçak katilin yakalanması için, o tarihlerde ülkücülerin karargahı olan Site Yurdunda arama yaptırmaya karar vermişti. Ne var ki MHP çevresinin etkin adamları bu aramayı engellemeye çalıştılar. Savcı Doğan Öz'ün gelmesi beklenmeden, polis aramayı başlatmış, suç unsuru bir şey bulunmamıştı. Az sonra Doğan Öz gelerek aramayı tekrarlatmış, bu kez tabanca ve silah bulunmuştu. Bu soruşturma dosyası, daha sonra Askerî Yargıtay tarafından, kendisinin öldürülmesi olayının da kanıtlarından olarak kabul edildi.

Toplumsal savaşımının yanı sıra Öz, meslekî çalışmalarında da başarılı bir hukuk adamı idi. 1973 yılında kurulan ve daha sonra Anayasa Mahkemesinin kararı ile kuruluş kanunu iptal edilen Devlet Güvenlik Mahkemelerinin, kuruluşunun ardından, Öz bir imza kampanyası açarak, DGM'lere karşı ilk çıkışı başlatmıştı. Aynı imza kampanyasında Öz, hakim ve savcıların yasal güven-elerinin kaldırılmasına da karşı çıkıyordu.

Daha bunun öncesinde, 1972 yılında, ölüm cezalarının kaldırılması hakkında bir bildiriye imza koyduğu için, Adalet Bakanlığınca hakkında soruşturma açılmış ve savunması alınmıştı. Bu savunmasında Öz şöyle diyordu: "Çağdaş ceza hukuku artık 'doğustan suçlu tip' kavramını kişiyi suça iten toplumsal ve ekonomik etmenleri yoketmeden kabul etmemektedir. Suçlu insan yoktur; suça itilen insan vardır."

Başarılı meslek çalışmalarından dolayı, Öz, 1970 yılında Türk Hukuk Kurumu tarafından "yılın hukukçusu" seçildi. Konya'da Cumhuriyet Savcı Yardımcısı iken, Sabahattin Ali'nin Konya'da yargılandığı dava dosyasını tozlu mahzenlerden bulup çıkartmış, bu dosya üzerinde çalışmıştı. Öz'ün anlatığına göre, bu dosyada iddianame bile bulunmamaktaydı.

Doğan Öz'ün bir yanı da ozanlığı-

dır. Toplumun geleceğine olan umudunu bir şiirinde şöyle belirtiyor:

"Çocuklara dipdiri güzellikte bir dünya doğacak
Grevlerimizden zindanlarımızdan
Güneşiniz batıyor
Sizin güneşiniz
Bizi karartan bizim çiçek emeklerimizi
sömüren
Bütün Anadolu bizim bahçemiz"

Öz'ün vefatından sonra eşi Sezen Öz tarafından baskıya hazırlanan şiirlerini yayınlayan Muzaffer İlhan Erdost, Öz'ün şiirleri için şöyle diyor: "... hepsinde ortak bir yan var: dinmez bir özgürlük tutkusu, engin bir halk sevgisi, baskıya, ezilmişliğe, yoksulluğa başkaldırma, ve hepsinin üzerinde, sarsılma-yan bir umutla dolu oluşt."

Ve Doğan Öz'ün yaşam öyküsü, 24 Mart 1978 günü, faşist terörün kurduğu bir pusuda, can vererek noktalandı. Kimi zaman dostları, kendisine, "seni bir gün vururlar kardeş" diye, şaka yollu kuş-kularını ifade ettiklerinde, o bunun kendisini savaşımından geri koymaya-çağını söylüyor ve ardından kahkahasını da eksik etmiyordu. Yoksa nasıl sürdürürdü halkına mutluluk götüren çalışmalarını?

Öz'ün öldürülmesi acaba bir sürpriz miydi? Sağcı, ülkücü basın, Öz'ü açıkça hedef gösteriyor. Meclis kürsüsünden, faşist cinayet çetelerine Öz'le ilgili infaz mesajı iletiliyordu. Öz'ün öldürülmesi davası, Ankara Sıkıyönetim Mahkemesinde 25.6.1984 günü sonuçlandı. Ankara Sıkıyönetim Mahkemesinin katili saptayarak, ölüm cezasını uygun bulan kararı, Askerî Yargıtay Daireler Kurulunda, yedi muhalif üye-ye karşılık sekiz üyenin oyçokluğu ile bozulmuş, bu kararda, sanık hakkında beraat kararı verilmesi de öngörülmüştü.

Doğan Öz'ün öldürülmesinden bu yana, geçen 9 yılda karanlıkta kalan bir çok şey bulunmasına karşın, anısı mücadele yoluna ışık tutmaktadır. □

Radyasyon Zararlı mı?

Dr. Ata Soyer*

Çernobil nükleer santralindeki kaza, radyasyon konusunu ülkemiz için güncel bir duruma getirmiş, gerek uzmanların gerekse yetkililerin bu konuda ne derece hazırlıksız ve eksik bilgi ile donanmış olduğunu gözler önüne sermiştir. Konu, salt ekonomik çıkarlar açısından değerlendirilerek, kamuoyunun bilgilendirilmesi yönünde yeterli çaba gösterilmemiş ve sonuçta, bilgilendirme eksikliği ve yanlış bilgilendirme ya paniğe ya da vurdumduymazlığa yol açmıştır. Yetkililerin bazı bilimsel kavramları gelişigüzel kullanmaları, radyasyonun sağlığa zararlı olmadığı gibi ifadeler kullanabilmeleri, kamuoyunda var olan yanlış kanıları pekiştirmiştir.

Radyasyonun belirli koşullar ve etkenlere bağlı olarak, deride hafif bir kızarıklıktan kuşaktan kuşağa aktarılan önemli sağlık sorunlarına, kansere ve ölüme kadar çeşitli sonuçlara yol açtığı bilinen bir olgu. Büyük dozlarda, ani olarak maruz kalınan radyasyonun tıbbi sonuçları hemen hemen bilinmekte. Ancak, düşük doz radyasyonun, özellikle nükleer denemeler ve Çernobil benzeri nükleer santral kazaları sonucu çevrede oluşan radyoaktif kirlenme ile radyoaktif maddelerin kullanıldığı işyerlerinde sağlığa etkileri tam olarak belirlenmemiştir. Bu konuda, İkinci Dünya Savaşı'nda Hiroşima ve Nagazaki'ye atılan atom bombalarının sonuçlarının en eski veriler olduğu gözönünde bulundurulursa, konunun oldukça yeni olduğu anlaşılar. Ülkemizde, Çernobil sonrası gündeme gelen sorun, böyle bir patlama sonucu oluşan radyasyon ve radyoaktif kirliliğin, kısa ve uzun dönemde yol açabileceği sağlık sorunlarının doğru olarak belirlenebilmesidir. Eldeki sınırlı veriler ve çalışma sonuçları ile bu konuda kesin bir saptama yapılamasa bile, bizi doğru bir yaklaşıma yönleltebilecek

ipuçları çıkarmak mümkün. Dolayısı ile, burada düşük doz radyasyonun etkileri konusunda ilginç ve çarpıcı örnekleri sıralayacağız.

RADYASYONUN UZUN SÜRELİ ETKİLERİ

Bu örneklerin en bilineni, Hiroşima ve Nagazaki'ye atom bombası atıldıktan sonra, radyasyonun, sağ kalanlarda izlenen etkileridir. Söz konusu

1951-62 yılları arasında, yaklaşık 600 nükleer deneme yapılan Nevada bölgesinde 1954'de çevrilen "The Conqueror" filminde görev alan 220 kişiden, aralarında Dick Powell, Susan Hayward, Agnes Moorehead, Pedro Armendariz ve John Wayne'nin de bulunduğu 91 kişi 1980'de kansere yakalanmıştır.

kişilerde özellikle kanser ölümleri çok artmıştır ve halen Japonya'da kanser sıklığı normalin üzerinde bulunmaktadır.

ABD'nin 1954'de Bikini Mercan adalarında yaptığı nükleer denemeler sonucu, çevre adalarda yaşayanların çok miktarda radyasyon aldığı saptanması üzerine bu adalar boşaltılmıştı. Adalarda yaşayanların çoğunda deri yanıkları, saç dökülmeleri görüldü. On yıl sonra, adalarda yaşayan ve patlama sırasında 10 yaşın altında olanların % 77'sinde tiroid tümörleri ortaya çıkmaya başladı. 1958'e dek süren denemeler bittikten sonra, 1968'de adanın tehlikesiz olarak ilan edilmesi üzerine adaya dönen ada yerlilerinin çok fazla

radyasyon aldıkları 1978'de anlaşıldı. Bunun üzerine adayı yeniden terkeden yerliler, halen oturamayacak kadar kirli olduğu için adaya dönemiyorlar (1,2)

1957'de İngiltere'de Windscale nükleer santralında önemli bir kaza meydana gelmişti. 39 kişinin öldüğü bu kazadan sonra, çevre kentlerde süt ürünlerinde radyoaktif maddelerin arttığı gözlemlendi. Kazadan 17 yıl sonra, bölgeye yakın olan İrlanda'nın doğu kıyılarında doğuştan geri zekalılık oranında çok büyük bir artış görüldü.

(1/600'den, 1/5'e). Halen santraida çalışanlarda kanser, çevre halkına kıyasla % 20; lösemi, % 87 oranında daha sık görülmekte. (3)

1951-62 yılları arasında, yaklaşık 600 nükleer deneme yapılan Nevada bölgesindeki iki kent, St. George (Utah'ta) ve Fredonia (Arizona'da) kanserin, özellikle de lösemelinin büyük artış gösterdiği yerlerdir. Bu bölgede ilginç bir örnek, 1954'de çevrilen "The Conqueror" filmine ilişkindir. St. George yakınında çevrilen bu filmde görev alan 220 kişiden, aralarında filmin yapımcısı Dick Powell, Susan Hayward, Agnes Moorehead, Pedro Armendariz ve John Wayne'nin de bulunduğu 91 kişi 1980'de kansere yakalanmıştır. (4)

Yine bir zamanlar atmosferde yapılan nükleer denemelerde görev almış ve birçok kez nükleer patlama izlemiş askeri gözlemcilerin önemli bölümü yıllar sonra kanserden ölmüşlerdir. (5)

Çernobil'le birlikte dünyanın en büyük nükleer santral kazalarından biri olan Three Mile Island kazasından önce, 1977'de binde 11.7 ve 1978'de binde 9.8 olan bebek ölüm hızı, kazadan hemen sonra binde 19.3'e yükselmiştir. (6) Bunların yanı sıra, ABD ve İngiltere'de yapılan birçok çalışma, nükleer santrallarda çalışan işçilerde kanser görülme sıklığının, normalden fazla olduğunu saptamıştır.

(*) Ankara Tabip Odası Genel Sekreteri.

YETMİŞ YILDA ELLİBİN ÖLÜM...

Bu gibi örnekleri çoğaltmak mümkün, ancak görülen o ki, gündeme geldiğinde kitlelere "zararsız" diye sunulan birçok nükleer "girişim", yıllar sonra geniş sorunlara yol açtığı saptandığında, söylenenlerin ne denli "ciddi ve bilimsel" olduğu ortaya çıkmaktadır. Çernobil sonrası da, patlamanın neden olabileceği sorunların ciddi olarak ortaya kon(a)madığı ülkeler oldu. Bu arada, Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), Uluslararası Çalışma Örgütü (UÇÖ), Uluslararası Atom Enerji Komisyonu (IAEA) gibi örgütler bilimsel çalışmalar yaptılar. Ancak, Çernobil sonrası yapılan bilimsel çalışmaların en ilginç herhalde, bizzat zamanın olduğu ülkenin, Sovyetler Birliği'nin bilim adamlarının yaptıklarıydı. 25-29 Ağustos 1986'da Viyana'da toplanan 500 bilim adamına, Sovyet bilim adamlarının sunduğu rapor⁽¹⁾, oldukça değişik tartışmalara yol açtı. Bu raporda, kazadan sonraki ilk 24 saat içinde 12 milyon curie'lik radyoaktivi-

taye ek olarak, sonraki 10 gün içinde 38 milyon curie'lik radyoaktivite ve 45 milyon curie'lik radyoaktif xenon gazının eklenmesi ile toplam olarak, yaklaşık 100 milyon curie'lik radyoaktivitenin çevreye yayıldığı belirtiliyor. Bunların yarısının, çevrede uzun süre etkisini sürdürebilen maddeler olduğunu belirten bilim adamları, bunların etkilerini değerlendirirken dış ve iç kaynaklı radyasyonu ayrı ayrı ele alıyor ve dış kaynaklı radyasyonun, kaza bölgesinde kanserden ölüm hızını en çok yüzde 0.05'e çıkarabileceğini, bunun da 70 yılda normal olarak kanserden ölmesi beklenen 9.5 milyon insana 5000 kişinin daha eklenmesi demek olduğunu ileri sürüyorlar. İç kaynaklı radyasyona gelince, temel olarak iki radyoizotop değerlendiriliyor: İyot 131 ve Cesium 137. Genellikle süt ve ürünlerinde yoğunlaşmaya eğilimli olan, tiroid bezinde biriken iyot 131'in yarı ömrü 8 gün olduğundan, radyoaktivitesi diğer izotoplara kıyasla daha hızlı azalır. Süt ve ürünlerinden kişilerin farklı miktarlarda almaları, özellikle kırsal bölgelerdeki süt ürünlerinin daha denetimsiz alınması gözönüne alın-

rak, önümüzdeki 30 yıl içinde, kaza bölgesinde tiroid kanseri'nin yüzde 1 dolayında olacağı (1500 kanser ölümü) varsayılıyor. 30 yıllık yarı ömrü olan ve daha çok yumuşak dokularda biriken cesium-137 için ise, Sovyet bilim adamları çok kötümser hesaplamalar yapmışlar. Buna neden olarak, kirlenmiş bölgedeki toprağın büyük bölümünün humustan fakir olması ve cesium'un buralarda diğer topraklara kıyasla 10-100 kez daha fazla olabileceği gerekçe gösteriliyor. Dolayısı ile, bu bölgedeki tarım ürünlerinden önümüzdeki yıllarda sabit ve yüksek düzeyde olması beklenen cesium-137'nin, 70 yılda, kanser ölümlerinde en çok yüzde 0.4'lük bir artışa (40.000 ölüm) yol açabileceği iddia ediliyor.

Sovyet bilim adamlarının 70 yılda yaklaşık 46.500 kanser ölümü olabileceği savı, IAEA üyelerince "çok kötümser" olduğu gerekçesi ile eleştirilmiş, örneğin IAEA'nun nükleer güvenlik direktörü Morris Rosen kanser ölümlerinin 25 bin dolayında olacağını ileri sürmüştür. Aslında, her iki yaklaşımın arasındaki ayrılık, özellikle cesium-137'nin etkisi konusunda seçtikleri ölçütlerden ileri gelmektedir. Ayrıca, Sovyet bilim adamları, her bir rem'lik radyasyon ilavesinin 10 bin kişi için en çok 2 ölüme neden olabileceğini temel alırken, Rosen aynı koşullarda 1 ölüm olabileceğini temel almıştır.

ÜLKEMİZDE RADYASYON BİR TEHLİKE Mİ?

Yukarıdaki örnekler ve hesaplamalar ortadayken ve DSÖ'nün raporlarında Çernobil sonrası oluşan radyoaktif bulutun ülkemize iki kez geldiği belirtilmişken, radyasyonun uzun dönemli etkileri olabileceği beklenebilir. Nitekim Cumhuriyet gazetesi ve ODTÜ çay ve fındıkta radyasyonun artış gösterdiğini belirtmiştir. Geçtiğimiz aylarda, halkın bilgilendirilme hakkının hiçe sayılması bir yana, "radyasyonun azının sağlığa yararlı olduğu" gibi ifadeler bile kullanılabildi. Oysa, bıkmadan vurgulamakta yarar olan bir gerçek var; **zararsız radyasyon olmaz.** Özellikle, solunum ve sindirim yolu ile vücut içine giren radyoaktif maddeler yerleştikleri organ ve dokularda ömürleri bitene dek radyoaktif ışın yayarak az ya da çok tahribat yaparlar. Bunun ötesinde alınan radyasyonun yıllık izin verilen dozun altında olduğundan yola çık-

rak, örneğin "20-30 bardak çay içilebileceği"ni söylemek, oldukça sakıncalı bir açıklamadır. Çeşitli uluslararası kuruluşlarca farklı olarak belirlenen "yılık izin verilen radyasyon dozu" kavramı, 1920'lerde radyasyonun sağlık sorunlarına yol açtığı görüldüğü üzerine belirlenen "tolerans dozu"nun, giderek, radyasyonun uzun süreli etkilerinin varlığının kanıtlanması ve bunların kamuoyuna mal olması ile geliştirilmiş halidir. Örneğin, cesium-137 için besinle alınmasına izin verilen en yüksek dozu, IAEA'nun yılda 400 bin becquerel olarak saptamasına dayanarak, "çayda kiloda şu kadar radyoaktif madde var, günde bu kadar bardak çay içilirse, yılda izin verilen doza ancak ulaşılıyor" gibi bir yaklaşım da bulunulması, tek başına sağlıklı sayılamaz. Herşeyden önce, besinle alınan radyasyon sadece çayla alınmamaktadır. Bunun ötesinde, 400 bin değil de, 200 bin ya da 100 bin becquerel'lik radyasyonun "zararsız" olduğunu kanıtlayabilecek miyiz? Kamuoyunun etkin olduğu toplumlarda, sağlığa zararlı maddelerin iş ve yaşam süreçlerinde bütünüyle ortadan kaldırılması, bu mümkün değilse enaza indirilmesi temel ilkedir. Örneğin, sanayide bazı maddelerin imalatında kullanılan benzenin izin verilen dozunun bazı ülkelerde sıfıra indirilmesi, bu temel ilkedeki kaynaklanmaktadır. Radyasyona dönersek olursak, izin verilen en yüksek dozun altında maruz kalan radyasyonun da zararsız olmadığını gösteren birçok çalışma vardır. Atom Enerji Komisyonu'nun belirlediği izin verilen düzeyin çok altında radyasyona maruz kalan Hanford nükleer santrali işçilerinde, radyasyona bağlı kanserin, çevre halkından yüzde 57 oranında daha fazla olduğu saptanmıştır.⁽⁴⁾ Yine radyoaktif sızıntısının olmadığı, "normal" çalıştığı belirtilen nükleer santrallerde, her yıl beklenenden fazla 32 bin kanser ölümü görüldüğü ileri sürülmüştür.⁽⁶⁾

Durum böyleyken, kamuoyunu çok bilimsel görünmeyen kavramlar ve ifadeler ile oyalamak veya sessiz kalmak yerine, gereken doğru açıklamaları yapmak daha olumlu bir yaklaşımdır. Bunun dışında, radyasyon konusunun, ülkenin nükleer enerji politikası nedeniyle bir sır haline getirilmesi, özellikle radyasyonun olumsuz sonuçlarından etkilenecek olan çalışanların, halkın ve bilimsel/mesleki kuruluşların konu ile ilgili karar alma sürecine katılmaları ile önlenemez. Konuyu sadece, hem ülke-

nin nükleer enerji politikasını, hem de radyasyonun halka ve çalışanlara olumsuz etkilerini belirleyen bir kuruluşun denetimine bırakmak, bilimsel nesnellik ile çelişen bir durumdur. Aynı çerçevede, radyasyon konusunda, devletin ticari yaşamdan sorumlu yetkilileri yerine, sağlıktan sorumlu yetkililerinin daha çok sözünün geçmesi, akla yakın geliyor. Radyasyon konusunda, kamuoyunun daha etkin olabilmesinin adımlarından biri, mesleki kuruluşların ya da konunun uzmanı sivil örgütlerin, bu alanda söz sahibi olabilecekleri yapıları gündeme getirmeleri (konuya ilişkin bilimsel literatürün toplanması, ülkede radyasyona ilişkin ölçümleri ya-

Bir yararı oldu Çernobil'in, ya da biz öyle sanıyoruz. Çernobil nedeniyle nükleer enerji ve radyasyon konusunda eskiye kıyasla daha ilgili ve bilgili olduğumuz kamuoyunun, nükleer enerjisinin askeri amaçlarla kullanılması konusunda dünyada ve ülkemizde girişilebilecek olan maceralara daha etkin karşı çıkabileceği umudu doğdu. Umut işte..

pabilecek aygıtlara sahip olunması, toplanan tüm bilgilerin çeşitli kanallarla kamuoyuna iletilmesi vb.) olsa gerek. Bugün, halkın soluduğu hava ve aldığı besin maddelerindeki radyasyonu saptayabilme yeteneğine sahip bir kuruluş, en azından yukarıda sözünü ettiğimiz hesaplamaları yaparak kamuoyunu bilgilendirebilecek duruma gelebilir. Aksi takdirde, meslek kuruluşları ve bilim adamları, belirleme sürecine katılmadıkları, nesnelliği tartışmalı birtakım rakamlarla bazı çıkarsamalar yapmaktan öteye gidemezler.

Ek olarak; Kamuoyu, Türkiye Atom Enerji Komisyonu başkanının TV konuşmasında belirttiği gibi, yetersiz olan olanakların bir an önce geliştirilmesini yetkililerden talep etmek durumundadır. IAEA başkanının, "6 seyyar ekipten 20 ekibe, 1 analiz olana-

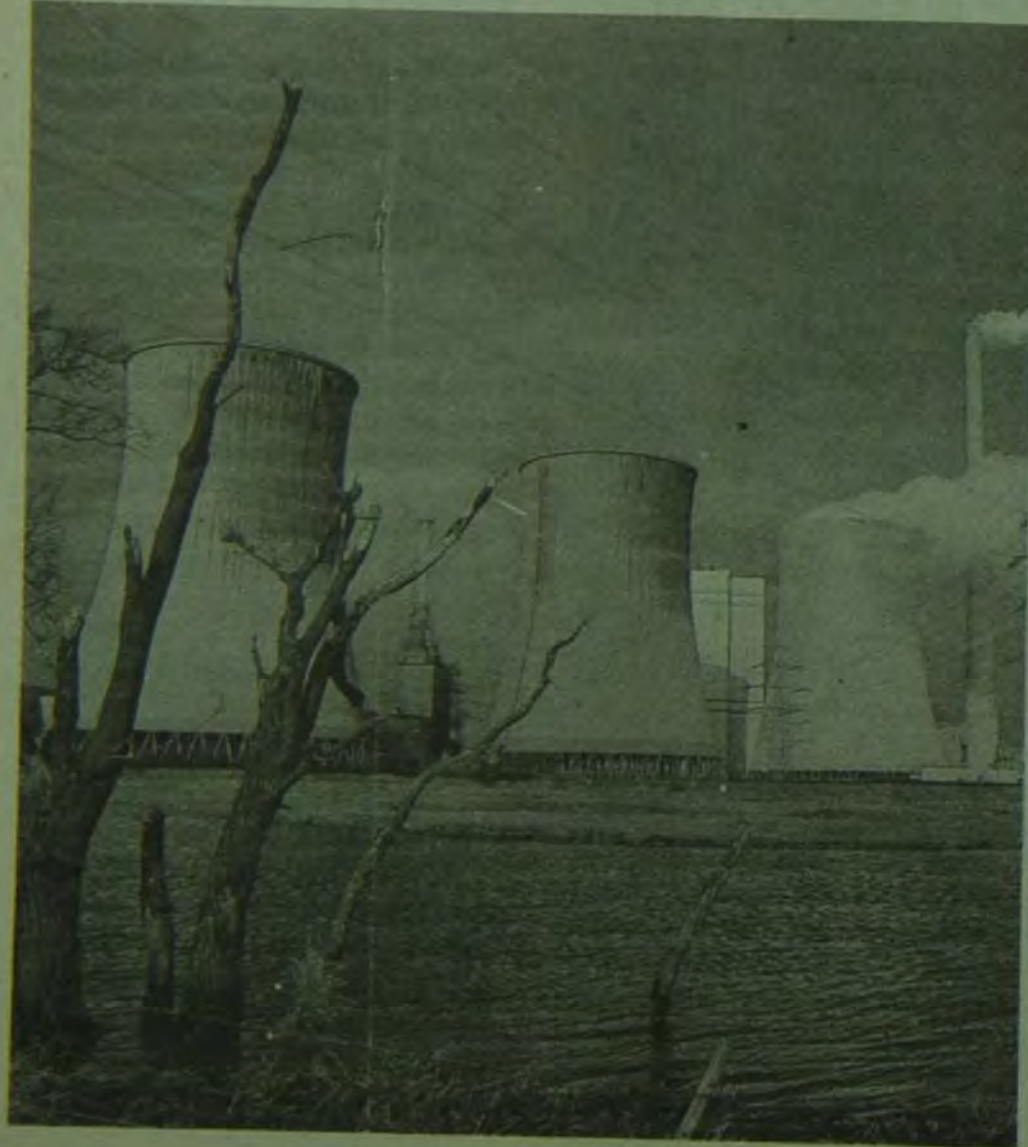
ğından 15'e" çıkacaklarını, "40 ayrı yerde erken uyarı sistemi kurulacağını, senenin 365 günü tüm besinlerin ülkenin her yerinde inceleneceğini" ifade ettiği TV konuşması, veri olarak alınarak, sonuçların bir an önce alınması için çaba gösterilmelidir. Bilindiği iddia edilen Türkiye'nin radyasyon haritasının, kamuoyuna açıklanması da oldukça yararlı olabilir.

Sonuçları olumsuz olsa da, Çernobil kazası, radyasyon ve etkileri konusunda dünyada ve ülkemizde büyük bir bilimsel çalışma potansiyeli yaratmıştır. Bu olanağı iyi değerlendirebilmek için, bu konudaki bilimsel çalışmaları izlemek ve ülkemizde sürdürmenin yanı sıra, etkilenebilecek olası yurttaşlarımızı da bu bilimsel birikimden yararlandırmak, Türkiye'deki bilimsel-mesleki kuruluşların sorumluluğu içindedir. Ülkemizde, bu anlamda, radyasyondan etkilenebilecek daha fazla olduğu ileri sürülen Trakya ve Doğu Karadeniz Bölgelerinde, radyasyonun sağlığa etkilerini izleme ve değerlendirme merkezleri kurulabilir. Ayrıca, bu bölgelerdeki yaşayanlar için, kaza sırasında, birinci ve ikinci bulutun geldiğinde nerede olduklarını belirten, belirli aralıklarla yapılan kan ve diğer laboratuvar tetkiklerinin sonuçlarının yer aldığı kartlar tutulabilir. Söz konusu merkezin geliştirilmesinde ve ortaya çıkabilecek sağlık sorunlarının çözümünde yararlanılmak üzere çeşitli ülkelerden, özellikle de kaza sonrası edindiği bilimsel birikim nedeniyle Sovyetler Birliği'nden ve uluslararası bilimsel kuruluşlardan uzman talep edebilir, sağlık yardımı istenebilir.

Bu arada bir yararı oldu Çernobil'in, ya da biz öyle sanıyoruz. Çernobil nedeniyle nükleer enerji ve radyasyon konusunda eskiye kıyasla daha ilgili ve bilgili olduğumuz kamuoyunun, nükleer enerjinin askeri amaçlarla kullanılması konusunda dünyada ve ülkemizde girişilebilecek olan maceralara daha etkin karşı çıkabileceği umudu doğdu. Umut işte...

KAYNAKLAR:

- (1) Alsan, Selçuk. "Nükleer Reaktör Kazaları ve Radyasyon", Bilim ve Teknik, Ağustos 1986
- (2) Chozov, Y.I.; A.K. Nuclear War: The Medical and Biological Consequences. 1984. Ilyin, L.A.; Gurbayev, (3) Alsan, Selçuk Reaktörler ve İnsanlar, yayımlanmamış çalışma.
- (4) Wasserman, H. et al. Killing Our Own: The Disaster of America's Experience with Radiation, 1982.
- (5) Saffer, T.H. and Kelly Q.E. Countdown Zero, 1982.
- (6) Brink, B. "The Futical Civilization", The Texas Observer, June 13, 1986.
- (7) Norman, C. and Dickinson D. "The Aftermath of Chernobyl", Science Vol. 233, 12.9.1986.

"Filim Filim, Sosyal İçerik..."

Dr. Erdal Atabek

Moda sinemasına gidiyorum. Seçilmiş filmler olduğunu biliyorum. Önceden oynanmış olup da göremediğim bir film yeniden gelince "aman, bunu da göreyim" diyorum. Göreyim bakayım. Hangi konu işlenmiş? Nele-re önem verilmiş? Oyuncular nasıl oynamışlar?

Ben koltuğumda otururken karşımdaki perdede dünyanın neresinde geçen nasıl bir olay yaşanacak? Beni nasıl sürükleyecek olayların içine? İki saat boyunca hem burada hem orada nasıl yaşayacağım kimbilir?

Size de öyle mi gelir bilmiyorum. İyi bir film gördüğüm zaman bende bir eksiklik varmış da tamamlanmış duygusunu duyarım. Bir eksiklik varmış da ne olduğunu bilememişim, işte şimdi bu filmi görünce o eksiklik tamamlanmış gibi gelir. Açmışım da doymuşum gibi. Ararmışım da bulmuşum gibi. Güzel bir duygudur bu. Böyle bir film görünce duygulanırım, çok duygulanırım. Çok konuşmak isterim de konuşamam. Sinemadan çıkıp yürürüm. Uzun uzun, konuşmadan yürürüm. Filmin bazı yerleri yeniden yeniden oynar durur. Bir süre böyle olur.

Moda sinemasını seviyorum. Daha salona girerken sinemaya gelenleri tanıyormuşum gibi geliyor. Tanıdığımın falan değil, ama hepsi de tanışmış gibi geliyor. Benim okuduğum kitapları okumuşlar, benim düşündüklerimi düşünmüşler, benim duyduklarımı duymuşlar gibi geliyor bana. Aynı duygu, vapurda, benim aldığım bir dergiyi, bir gazeteyi okuyanları gördüğüm zaman da gelirdi bana. Sanki o kişiyi tanıyor-muşum, oturmuşluğum, konuşmuşluğum varmış gibi gelirdi. Sanki, yanına gidip de bir şey sorsam, şaşırmadan yanıtlar gibi gelirdi. Gene de öyle gelir ya.

Sizin de böyle bir sinemanız var mı? Olmalı. İnsanın böyle bir sineması olmalı. Daha kapısından girerken rahatlık duyduğu, gelenleri tanıdığı gibi

olduğu, filmi izlerken solğunun genişlediği bir sineması olmalı.

Başka sinemalar da var elbette. Ara sıra onlara da gidiyorum. Şu oyuncuyu göreyim bakayım diye gidiyorum. Bu filmde ne anlatmışlar diye gidiyorum. Oralarda bambaşka duygular yaşıyorum. Sanki yabancıymışım gibi oluyorum. Herşeye yabancı. Öyle yabancı yabancı bakıyorum çevreye. Herşey başka geliyor bana. Sinemaya gelenler başka, film afişleri başka, oynanan oyun başka, oyuncular başka. Kendimi tek başına kalmış duygusunu yaşıyorum. Herkes çok rahat olduğuna göre herhalde ben başka laşmışım diyorum. Öyle bir filmde çıkınca eksikliğim daha da artmış gibi geliyor. Bende bir yanlışlık var galiba diyorum ama nedir çıkaramıyorum.

...

Sinema bambaşka bir iş canım. Büyülü bir dünya. Bir şeyi anlatmak ne kolay diye düşünüyorum bazı bazı. Öyle ya, bir kere görüntü var elinizde. Öyle uzun uzun söze gerek yok. Bir yüzün görünüşü, bir elin hareketi, iki kişinin birbirine bakışı, bir ağaç, bir çocuk ne çok şey anlatıyor. Sonra ses var. İstedığınız gibi kullanacağınız sesler. Müzik var. Oynayan sahneye eşlik edecek müzik. Hepsini bir araya getirdiğiniz zamanı düşünün.

Bir roman yazarının işi çok daha zor. Anlatmak istediği herşeyi yazacak da okuyanın duygularını, düşüncelerini hareketle getirecek. Yazılı sanatlar kolay gibi görünüyor. Öyle ya, al eline kalemi, çek önüne kâğıdı, yaz gitsin. Hiç de öyle değil oysa.

Sinema çok yönlü bir iş. Çok yönlü de, galiba, kolaylığı da burada, güçlüğü de. Görüntüyü, sesi, müziği bir arada kullanmak sanıldığından çok daha zor olmalı. Kullanılan araç çoğalınca bir yandan etki artıyor, öbür yandan kullanmak güçleşiyor. İşin tadı da burada ya.

Şimdi şaşırmazsınız umarım, güzel bir film izlediğim zaman "keske sine-

ma yönetmeni olsaydım" diyorum. Olsaydım da böyle bir film yapsaydım. Öyle çok konu var ki anlatılması gereken. Bazı filmlerde de "ben yönetmen olsaydım, şurasını şöyle, burasını böyle yapardım" diyorum. Belki insanın içinde kalmış özlemlerin dürtüsü, belki de düpedüz ukalalık. Ama, siz yabancım değilsiniz, size anlatabilirim.

Sinema adamı olmak öyle kolay mı? Neler öğrenilecek, neler bilinecek, neler araştırılacak da gene işin üstesinden gelebilmek için ne acılar çekilecek, ne sıkıntılar çekilecek, kimbilir kaç geceler uykusuz kalınacak? Kolay mı öyle sinemayla başedebilmek?

Geçenlerde Vajda'dan söz ediliyordu bir tanıtma programında. Vajda şöyle demiş: "Söyleyecek sözüm varsa film yaparım". İşte has söz derim buna. Demek öyle, "şimdi ne yapsam, neyi filme alsam" gibi değil de, "söyleyecek sözüm var, bunu bir filmle söylemeliyim" demek. Bu iki başlangıç birbirinden çok farklı elbette.

Sinema adamlarını öyle düşünüyorum ben. Sanki gözleri iki kamera olmuş da herşeye öyle bakıyorlarmış gibi geliyor bana. Hayata, insanlara, olaylara, hareketlere, renklere, müziğe hep öyle bakıyorlarmış gibi geliyor. Bizim bakışımızdan çok farklı. Bir şey gördükleri zaman "bunu şöyle bir sahneye koymalıyım" dermiş gibi. Bir yüz gördükleri zaman "bu yüzü şu rolde oynamalıyım", bir müzik dinlediklerinde "bu müziği şöyle bir filmde kullanmalıyım" diyerek. Günün 24 saatinde sinemayı yaşarlar herhalde sinema adamları.

Böyle düşündüğüm için de, geçende izlediğim Lütfü Akat programında şaşırdım doğrusu. Lütfü Akat, bir film şirketinde muhasebeciymiş. Çekilen filmin yönetmeni bir anlaşmazlıktan ayrılmış. Şirketin sahibi muhasebede çalışan Lütfü Akat'a "git de filmin şu bölümlerini tamamla" demiş. Lütfü Akat "ben bu işten anlamam" dediyse de dinletememiş, gitmiş o bölümleri

çekmiş. "Sonra da sinema işine girdim" diyordu Lütfü Akat. "Sinemacı olduğum gibi denizaltıcı da olabilirdim" diyordu. Doğrusu, şaşırdım. Ben sinema adamlarını çocukluğundan beri sinemaya tutkun, hiç bir işi sevmeyen, ille de sinema diye tutturana, sinema diye yaşayan insanlar sanırdım, belki de öyle düşlerdim.

Ama, düşlerle gerçekler birbirinden çok farklı.

Sinema düşüyle bizim yaşadığımız sinema gerçeği de birbirinden öyle farklı değil mi?

"Türk filmi" dediğimiz gerçek. "Türk filmi" diye bir deyim yerleşti dilimize. Neyi karşılıyor bu deyim? Birbirine benzer konular, olmadık saçmalıkların birbiri üzerine yığılması, yapmacık hareketler, yapmacık konuşmalar, yapmacık sevgiler, zorlama öfkeler, sonu önceden kestirilen olaylar, beklenen sonlar. "Türk filmi" deyiminin anlattığı buydu.

"FİLİM FİLİM, SOSYAL İÇERİK..."

Cezaevi koğuşunda Mehmet Saka böyle seslenirdi: "Filim filim, sosyal içerik..." Koğuşun üst katına televizyonda yerli sinema saati haber verildi. Cumartesi akşamları oynayan yerli filmler çoğunlukla birbirinin benzeri olurdu. O filmler sadece "filim filim" diye haber verildi.

Bildiğiniz filmler işte. Eğer erkek zengin kız fakirse, bizim fakir ama güzel kızımız nice serüvenlerden sonra (bara düşme, şarkıcı olma, kör olma gibi bir sürü iş) oğlanın dikkatini çeke-

cek bir ünlü olmayı başarır, bu kez de roller tersine döner, sonunda iş tatlıya bağlanırdı. Yok, kız zengin oğlan fakirse, bu kez de oğlan envai çeşit serüvenlerle kızın babasından üstün duruma gelir, kızı da çevresindeki kötü adamlardan kurtarıp mutlu sona ulaşırdı.

Filmi izlemeyenler aşağıdan yükselen kahkahalardan gene çok acıklı sahnelerin geçtiğini anlar, dayanamaz, gidip "ne oluyor yahu, neye böyle gü-lüyorsunuz?" diye sorarlardı.

Vurdulu kırdılı filmlerin usta oyuncusu Cüneyt Arkın'dı. O filmlerde de kahramanımızın ünlü "Nayır"ını (hayır yerine kullanılır) dinler, beş on kişiyi karate numaralarıyla nasıl yerlere serdiğini görür, bildiğiniz sona ulaşırdınız.

Bütün Türk filmleri bu "eğlencelik, vakit geçirmelik" türden miydi? Elbette hayır. Bazı filmler için gazetelerdeki tanıtma yazılarında "sosyal içerikli" deyimini yer alırdı. İşte o film haber verilirken: "Filim filim, sosyal içerik" denirdi. Saka'nın kulakları çınlarsın, şimdi başka bir hapishanede.

Bu filmleri izlerken aklımda dönüp dolaşan soru hep şuydu: "Neden bu filmleri yaparlar? Neden bunca zahmet, bunca film harcama, bunca ıstı, ıvır zıvır?" Nedeni belliydi elbette, para kazanmak. Bu filmler para kazanmak için yapılıyordu. Peki, para kazanılıyor muydu? Herhalde kazanılıyordu ki, bu filmler yapılıyordu. Ticari sinema denilen de buydu işte.

Ticari olmayan sinema da var mıydı? Ticari olmayan bir sinema var diye düşünsek, ona da sanat sineması desek, bu doğru olur mu?

Sinema para isteyen bir iş. Çok para isteyen bir iş. Ham filmi var, kamerası var, platosu var, kameramanlar, oyuncular, gidip gelmeler, bildiğimiz, bilmediğimiz gerekleriyle milyonlarca lirayı yalayıp yutan bir iş.

Diyelim ki siz, yapımcı, senaryocu, yönetmen çok iyi anlaşılan bir ekipsiniz. Yeteneklisiniz. Bu işi seviyorsunuz, biliyorsunuz. Tolumun sıcak yaşadığı konuları biliyorsunuz. Söyleyecek sözünüz var. Bu sözü söylemek istiyorsunuz. Hem ulusal hem evrensel olan bir film yapmak istiyorsunuz. Bu filmi yapmak için yanıp tutuşuyorsunuz. Öyle mi, buyurun bakalım.

Önce devlet karşınızda. Sansür var. Sansürü daha başlangıçta aşmanız gerekiyor. Senaryo aşamasında. Sanatçılar arasında yapılan bir sansür tartışmasını okudum. Bildiğim şeyler derdim, düşünceğim şeyler derdim, gene de şaşıtm kaldım. Sansür neyi sim-geliyor? Kurulu düzeni. Toplumun yerleşik değer yargılarının sansürünün aklındaki biçimlerini. Siz ne yapacaksınız? Toplum sorunlarını irdelemeyi, eleştirmeyi, başka şeylerin de varolduğunu göstermeyi. İzleyiciyi düşündürmeyi amaçlıyorsunuz. Çelişki daha baştan var. Çelişki açık ve kesin. Bu çelişkiye yenik olan sizsiniz. Daha baştan.

Hadi bakalım, senaryonuzu değiştirin, yumuşatın, üstüne gitmeyin, ucundan kenarından dolaşmaya bakın. Şimdi oldu. Senaryonuz sansürden geçti.

Yapacağınız film nerede oynayacak? Hangi sinema salonlarında? Sahi, Türkiye'de kaç sinema salonu var? Sayıları gitgide azalıyor ama, kaç sinema salonu var? İllerde, ilçelerde kaç tane? Filminiz nerede oynayacak, bunu düşüneceksiniz? Öyle bir, iki "sanat filmi" oynatan salonda iki, üç büyük ilde oynayıp da sonra arşive mi kalkacak?

Bütün bunları düşününce, yapılan "iyi" filmleri yapan yapımcıya, senaryocuya, yönetmene, oyunculara "sinema insanları" değil de "kahraman" demek geliyor içimden. Bunca güç koşulları aşip da eli yüzü düzgün filmler yapanları kâğıp da kıyasıya eleştirmek haksızlık etmek geliyor bana.

Bütün bu güçlükleri "doğal" sayıp da bu güçlükleri aşarak "Türk filmi" deyimini dışında filmler yaparak bize bir soluk aldırın bu sinema insanlarını anlamaya çalışmamak haksızlık olmaz mı? Bu güçlükler "doğal" değil çünkü. Bu güçlükler yalnız onların değil, he-

Nezih Danyal

"Yılmaz Güney'e de selâmlar olsun, saygılar olsun."

pimizin aşması gereken güçlükler değil mi? Sansür yalnız filmleri değil hepimizi denetlemiyor mu?

Hem, sinema insanlarımız da bu toplumun insanları değil mi? Onlar da çocukluklarından beri "yapma"lı, "etme"li, "doğru otur"lu, "her şeye karışma"lı, "sen bilmezsin"li yetişmediler mi? Daha yetişirken insanın ufkunu daraltan, düşüncelerini kısırlaştıran, duygularını körelten yaşama biçimimizin içinde yer almadılar mı? Zaman içinde bunları aşmaya çalışmaları, kendilerini geliştirmeleri, dünyalarını genişletmeleri gene de içlerinde nice duraklamayı yaşamalarına engel olabilir mi?

Bütün bunları düşünmemiz gerekiyor. Bütün bunları anlamamız gerekiyor.

SES filmini izlerken bunları da düşündüm. Beğendiğim yanları oldu, beğenmediğim yanları oldu. Ne önemli bir konuyu almış diye düşündüm. Neden deniz kıyısında çekilmiş diye düşündüm. Böylesine insanın yüzüne, sakat kalmış koluna dikkati çeken bir film, dikkati ister istemez denizin enginliğine, maviliğine çekiyor, dağıtıyor diye düşündüm. Filmin sonundaki işkenceciyle hesaplaşma insanın kendisiyle he-

saplaşması kadar önemli değil diye düşündüm. Ama, SES filmi bütün bunların üstüne çıkan bir önem taşıyordu. İçimden Zeki Ökten'i de, Tarık Akan'ı da kutladım durdum.

SEN TÜRKÜLERİNİ SÖYLE'de toplumun yıllar boyunca yaşadığı bir konu. Filmdeki insanın yalnızlığı hayatı, yalnızlıktan farklı geldi bana. İnsanlı yalnızlık belki başka biçimde verilseydi daha iyi olurdu. Filmin pek vurgulanan mesajı eski arkadaşların ayrılan yollarıydı. İnsanların yolları hayatta zaman zaman ayrılır, bu ayrılık önem de taşır, ama, "iyi"de "kötü"de bıçakla ayrılır gibi keskin ayrımlar değildir. İnsan iyiliği de kötülüğü de birlikte yaşar. Önemli olan insanın insanlığını daha da duyması, daha da anlaması, daha insan olurken yaşadıklarıdır. Gene de, bütün bunlar SEN TÜRKÜLERİNİ SÖYLE filminin önemini artırmaktadır.

İnsana yaşananları duyuran, yaşadıklarını düşündürten, yaşamı yorumlatan yapıtlar gerçeğin güzelliğini taşıyor.

İnsan gerçeğini, yaşananların gerçeğini arayan, kendine özgü yorumlarla onları bize aktaran, her güçlüğün üste-

sinden gelmek için çaba harcayan sinema insanlarına, yapımcılara, yönetmenlere, senaryo yazarlarına, oyunculara, kameramanlara, film müzikçilerine, ışıkçılara, dekorculara, set işçilerine saygı duyuyorum. Onları desteklemek istiyorum, onları güçlendirmek istiyorum, onlara düşüncelerimi, duygularımı aktarmak istiyorum.

Ama, bütün yapabildiğim bir bile almak, onların filmlerini izlemek. Sonra da "şurası iyiydi, burası pek iyi değildi" diye düşünmek.

Gerisi, sinema dünyasının bütün çapraşık işleri gene, sinema insanlarına kalıyor. Uğraşlarına başarılar diliyorum. Yapıtlarını izleyen, bekleyen bizler gibi insanların varolduğunu bilecek çalışsınlar. Elleri dert görmesin.

Zeki Ökten'ler, Şerif Gören'ler, Ali Özgentürk'ler, Ömer Kavur'lar, Erden Kıral'lar, Atuf Yılmaz'lar, Lütfü Akat'lar, adını anamadığım diğerleri. İyi yürekli, iyi niyetli, iyi bakışlı sinema insanları.

Yılmaz Güney'e de selâmlar olsun, saygılar olsun.

Bize insanı getiren, bize hayatı getiren herkese selâm olsun...

Tiyatro Yazıları

Toplumda Yaşanandan Tiyatro da Payını Alıyor

Ayşegül Yüksel

Tiyatro, insanın bireysel ve toplumsal deviniminin, tiyatroyu oluşturanlar tarafından, aynı devinimi yaşayan başka insanların duygusal-düşünsel düzeyde paylaşabileceği biçimde özüm-senerek, görsel-işitsel vuruculuğu olan bir sanatsal düzleme aktarılması demektir. Bu nedenle de tiyatro ne sanatçısından ne de seyircisinden soyutlanabilir. Kısaca, toplumsal-politik-ekonomik çalkantılar içinde insanın başına gelebileceklerden doğası gereği tiyatro da payını alar. Bu olgunun bilincinde olmayanlar, tiyatroyu yapanları burunlarını "başka işlere" sokmakla suçlarlar. İstenen, tiyatrocunun "marangoz" ya da "terzi" gibi kendi "zanaat"ının incelikleriyle uğraşması, eylemini toplumun yaşadığı çalkantıların dışında bırakmaktır. Oysa 1986-87 döneminde tiyatromuzun gündeminde yer alan olaylar sanatsal değil, toplumsal - politik - ekonomik niteliktedir.

1402'YE YAZGILANAN İ.B.Ş.T. SANATÇILARI

Tiyatro dünyamızı karartan tatsız bir serüven altı yıl sonra tatlıya bağlanır gibi oldu. İstanbul Belediyesi Şehir Tiyatroları'nın otuz dokuz sanatçısı 12 Eylül'ün hemen ardından "1402"lik edilivermişlerdi. 1402 sayılı yasa kapsamına giren tüm durumlarda olduğu gibi görevden alınanlara herhangi bir gerekçe gösterilmesi söz konusu değildi. Sanatçılar yasal yollara başvurdular ve onördü geçen yıl "aklandı"lar. "Kara" mıydılar da aklandılar? Anlaşılan, aklanmak için kara olmak gerekmiyordu her zaman. Ancak, görev yerlerine dönmeye aklanmış olmaları da yetmiyordu. İstanbul Anakent Belediye Başkanı Bedrettin Dalan'ın onların "iyi insan" olduğunu anlaması ve "sırayla tiyatroya döneceklerini" söyleme-

si için kendileriyle tanışması gerekiyordu (Bkz. Z. Oral "1402'lik Sanatçıların Ölenemeyen Dönüşleri" Milliyet Sanat Dergisi, 1 Şubat 1987, s. 14). Bu on dört sanatçı Beklan Algan, Başar Sabuncu, Celile Toyon, Zihni Küçümen, Macit Koper, Savaş Dinçel, Gökhan Mete, Leyla Altın, Erdal Özyağcılar, Adnan Altay, Orhan Alkaya, Fehmi Yaşar, Aliye Uzunatağan ve Ersan Uysal'dı. Çoğu tiyatromuza yıllarca emek vermiş, ortaya koydukları yapıtlar tiyatro belgelerine geçmiş saygın sanatçılar... Demek "kötü insan" sanıldıkları için görevlerine böyle ağır bir biçimde son verilmişti! Gerçek ortadadır oysa: on dört sanatçımız İ.B.Ş.T.'ye verecekleri hizmetten, tiyatroyu bir "zanaat" olarak gören o dönemin genel sanat yönetmeni Vasfi Rıza Zobu'nun öngördüğü tür tiyatroyu benismemeyecekleri için yoksun bırakıldılar.

Bu sanatçılarımıza yuvadan uzakta yaşadıkları altı uzun yılın bedelini kimse ödemeyecek. Türkiye'de belediyelere bağlı tek gelişmiş tiyatro kurumu olan İ.B.Ş.T.'ye sürülmüş olan kara lekeyi temizlemek sorumluluğu ise verdiği sözü tutmasını beklediğimiz Dalan'a ve kurumun bugünkü genel sanat yönetmeni Gencay Gürün'e düşüyor. Dalan on dört sanatçımızın bir an önce sahnelere dönmelerini sağlamalı; Gürün de onların yetenek, beceri ve deneyimlerinden zaman geçirmeden yararlanmalı. Kamuoyunun ve sanatçıların kınışlığı, basında bu konuda yer alan olumlu haberlerle değil, on dört sanatçımızın seyriceyi İ.B.Ş.T. sahnelerinden "merhaba" demeleriyle unutulacak...

"MUZIR MÜZİKAL" VE ŞAN TİYATROSU YANGINI

Tiyatro sanatçılarının başına gelenler oyunların ve tiyatro yapılarının da

başına geliyor. Ortaoyuncuları topluluğunun Ferhan Şensoy'un sahne düzeyiyle sunduğu "Muzır Müzikal" bir süre önce seyirciler arasından sahneye fırlayan kişiler tarafından "müslümanlığa hakaret ettiği" gerekçesiyle engellenmeye çalışılmıştı. Engelleyenlere dava açıldı; oyunun kendisi de soruşturma konusu oldu. Oyuncular oyunun sürdürülmesi durumunda tiyatroların yakılıp yıkılacağı konusunda uyarı mektupları ve telefonları aldıklarını belirttiler ve "Muzır Müzikal" koruma görevlilerinin sıkı denetlemesi altında sürdü. Demek ki 12 Eylül bağlamında tüm yaşadıklarımıza karşın "tiyatro yakabilecek" saldırgan güçler vardı aramızda! "Muzır Müzikal" gösterisinin olağan süresinden biraz önce bittiği 7 Şubat 1987 gecesi, seyirciler ve oyuncular çıktıktan az sonra çıkan yangında, oyunun sergilendiği Şan Tiyatrosu yirmi dakika içinde yanıp kül oldu.

Şan Tiyatrosu yangınıyla ilgili bilimsel belirlemeler henüz yapılmış değil; olayın "sabotaj" olup olmadığı da belki hiçbir zaman anlaşılamayacak. Ancak, son iki aydır tüm aşamalarını izlediğimiz "Muzır Müzikal" oyununun, Türkiye'nin gündeminde olan "irtica" oyunundan soyutlanması söz konusu olabilir mi? "Muzır Müzikal" olayı aynı zamanda tiyatroya yönelen "hoşgörüsüzlüğün" bir göstergesi değil mi? Hoşgörüsüzlüğün başka örnekleri yok mu? Daha bir ay önce, Luis Menase'nin İ.B.Ş.T.'de sahnelediği, ünlü "Binbir Gece Masalları"ndan uyarlanan oyunda görev alan bayan sanatçılar sahne- de "edep dışı davranışlarda bulundukları" gerekçesiyle para cezasına çarptırılmadılar mı? Ankara Sanat Tiyatrosu "İbsen'i İbsen gibi oynamadığı" gerekçesiyle devlet yardımından yoksun bırakılmadı mı? Tiyatrolarımızın, başka ülkelerin gelişmiş tiyatrolarında yapıldığı gibi klasik oyunların çağdaş yorumlarına yönelme-

yişinden yakındığımız bir dönemde bir İhsen oyununa değişik yorum getirmenin neden "suç" olduğunu anlayabildik mi?

TIYATROSUZ SALONLAR SALONSUZ TIYATROLAR

Türk tiyatrosunun atar damarları olan İstanbul ve Ankara'da sürekli olarak salon bunalımı yaşanıyor. Hem hoşgörüsüzlükten hem de "boşvermekten"... İstanbul'da yıllardır yangın, yıkılma, başka tür işyerlerine dönüştürme yoluyla yokolan tiyatrolara, opera, bale, sinema, müzik, tiyatro alanında kaç kuşak İstanbullu'ya kültür hizmeti vermiş güzelim Şan Tiyatrosu da eklendi. Kültür tarihimizin önemli olaylarına sahne olmuş Tepebaşı Dram Tiyatrosu, Saray Sineması, Komedi Tiyatrosu teker teker yokolmuş; İstanbul Belediyesi, yanan, yıkılan ya da başka bir uzama dönüştürülen tiyatrolara sahip çıkma sorumluluğunu üstlenmemiştir. Tarihîsel önemi olmasa da kültür hizmeti veren kimi başka salonlar ise sahipleri eliyle ortadan kaldırılmıştır.

Ankara Belediyesi de başkentte tiyatroyu "devlet" in yapmasından kaynaklanan boşvermişlikle "salon" sorununa eğilmemektedir. Oysa, başkent olması yanında çok önemli bir üniversite kenti ve gitgide kalabalıklaşan bir yerleşme merkezi olan Ankara'nın yalnız tiyatro izleme değil, tiyatro yapma gereksinmesi de büyüktür. Başkent, tiyatro yapmak için çırpınan bir çok genç topluluğu barındırmaktadır. Bu topluluklar Çağdaş Sahne, Eti Sanat Merkezi, Kızılırmak Sineması, Batı Sineması gibi yapıların sinemacılık yapan kiracılarına kiracı olmakta, gösterilerini sinema seyircisinin gelmediği (dolayısıyla tiyatro seyircisinin de gelmeyeceği) saatlere sıkıştırarak ve bu saatler için yüksek ücretler ödeyerek "tiyatro" yapmaktadırlar. Uzun ve zaman elverişsizliği nedeniyle yeterli sayıda seyirci toplayamayan bu toplulukların "süreklilik" gösterememeleri, kendilerini seyirci karşısında yeterince sinayip değerlendiremedikleri için belirli bir "gelişim çizgisi" ne yerleşememeleri doğaldır.

Oysa Ankara'da tiyatro için kullanılabilecek -bilebildiğimiz ya da anımsayabildiğimiz- en az altı salon vardır: Mithatpaşa Caddesi'nde biri Ziraat Bankası tarafından kısıtlı olarak kullanılan iki salon, Necati Bey Caddesi'nde, Tunali Hilmi Caddesi'nde birer salon.

Ulus'ta yeni yapılan 100. Yıl Çarşısı'ndaki tiyatro ise Altındağ Belediyesi'nin özel etkinlikleri için yine kısıtlı bir biçimde kullanılmaktadır. Eski adıyla Sanatevi, yeni adıyla Metropol Sanat Merkezi'nde kaç yıldır yer alan tiyatro çalışmaları ise bir türlü çözümlenemeyen "ruhsat" sorunu nedeniyle süreklilik kazanamamıştır. Salonunu tam verimle çalıştıran kent merkezindeki AST'ın bulunduğu yapının yıkılacağı da iki yıldır söylenmektedir.

Ankara Anakent Belediyesi'nin başkentteki "salon" sorununa bir çözüm getirme yolunda, en azından kullanılmayan salonların seyirciye açılması için salon sahipleriyle ve genç topluluklarla iletişim içine girmesinin değerli bir kültür hizmeti olacağı kanısındayız. Yıllardır yaşanmakta olan bu sorunun çözümüne gidilmeyişini ise "tiyatroyu destekleme"nin "kazançlı bir politik yatırım" sayılmayışıyla açıklamak zorundayız.

DEVLET TIYATROLARI YENİ BİR SERÜVENİN EŞİĞİNDE

Büyük kent belediyelerinin "tiyatro" karşısındaki "aldırılmaz" tutumu ortadayken ve belediye hizmetlerinin yetersizliğinden yıllardır yakınıladururken, (bir kaç küçük kent belediyesinin tiyatro bağlamındaki olumlu katkıları henüz tam verimle değerlendirilmemişken), Devlet Tiyatroları'nda görülen "aksaklıkları" "giderme" yolunda yapılması öngörülen düzenlemelere "belediyeler" de katılmıştır.

Ankara'da Tatbikat Sahnesi'nin gösterilerine başlamasından bu yana geçen elli yıl içinde önce Ankara'da kurulmuş olan Devlet Tiyatrosu, Bursa, İzmir, İstanbul Müdürlükleri'nin kurulmasından sonra Devlet Tiyatroları adını almış ve Ankara'nın doğusundaki kent merkezlerinde de yerleşik sahneler kurulmuştur. Yerleşik sahnesi olmayan yörelere de "turne" düzeni içinde tiyatro götüren Devlet Tiyatroları'nı çok büyük bir sorumluluk altına sokan bu uygulamanın nedeni, uzun yıllardır önerilmesine karşın Anadolu'nun belirli merkezlerinde, o yörenin oyun yazarını ve sanatçısını yetiştirecek tiyatro okullarının açılmasına direnilmiş olması, belediyelere de yörelerinde tiyatroyu oluşturmak ya da geliştirmek gibi bir görev verilmemiş olmasıdır. Böylece hem büyük kent merkezlerinde "örnek tiyatro" yapma hem de Anadolu'ya tiyatro götürme görevini yüklenen Dev-

let Tiyatroları'nın çalışmalarında görülen aksamlar yıllardır tartışılmaktadır. "Aksamaların" giderilmesi için kurumun bünyesi içinde yapılacak akılcı düzenlemeler yoluyla bir dolu sorunun üstesinden gelinebileceği inancını yitirmiş değiliz. Ancak, akılcı düzenlemeleri gerçekleştirmenin temelinde Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğü ile Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında, politik kaygıların belirleyici etkisinden arınmış bir "karşılıklı konuşup anlaşma ortamı"nın kurulması koşulu yatmaktadır.

Bu ortamın kurulmadığı, yeni Kültür ve Turizm Bakanı Mesut Yılmaz'ın Devlet Tiyatroları Genel Müdürü Turgut Özakman'ı görevinden alma girişiminden ve bu girişimin Özakman'ın "istifa" sıyla başarıya ulaşmasından anlaşılmaktadır. Bakan, 1987 Bütçe konuşmaları sırasında, "Devlet Tiyatroları turne sistemi ile her tarafa tiyatro götüren bir kuruluş olmaktan çıkmalı... ve sayısı daha da azaltılarak, devletin bir anlamda örnek tiyatrosu olmalıdır" demiş, bu konuda yeni bir yasal düzenleme önerisinin meclise getirileceğini bildirmiştir. Bakan'a göre yalnız merkezde nitelikli yapımlar sunacak olan Devlet Tiyatroları'nın şu anda taşımakta olduğu "tiyatroyu yurt çapında yaygınlaştırma" görevini "belediyelerin de katkısı ile oluşturulacak" yerel tiyatrolar yükleneciktir. Devlet Tiyatroları bu yerel tiyatrolara "yön veren, onlara ikmal yapan, onları eğiten merkezi bir kuruluş olmalıdır."

Devlet Tiyatroları'nın sahnelerinin azaltılmasıyla, şu anda Kurum'un sanatçı kadrolarında bulunan yetişmiş oyuncuların bir bölümünün "nasıl işlerde kullanılacağı", "mahalli" tiyatroların, tiyatroyu yaygınlaştırma görevi yapacak düzeyde nitelikli sanatçıları nereden bulacağı, Devlet Tiyatroları'nın, "belediyelerin katkısıyla da oluşacak mahalli" tiyatrolara nasıl bir "katkıda" bulunacağı sorularına yanıt verilmeyen bu açıklama, son günlerde çeşitli panelde ve demeçlerde ortaya atılan "akademik", "mahalli", "milli" tiyatro kavramlarıyla birleşince ortaya çözülmesi zor bir "düşünce kargaşası" çıkmıştır.

BELEDİYELERİN TIYATRO DENEYİMİ VAR MI?

Bu kargaşa içinde bir dolu kaygı verici olasılık tartışılmaktadır. Söz gelimi,

Devlet Tiyatroları'ndan alınacak olan "tiyatroyu yurt düzeyinde yaygınlaştırma görevi"nin belediyelere aktarılması, elli yıllık deneyimine karşın "sorunların üstesinden gelememiş" Devlet Tiyatroları'nın yapamadığını, bu işte deneyimi olmayan, bunca yıldır yerel amatör tiyatroların gelişimini destekleme yoluna bile gitmemiş, üstelik başedemediği bir dolu alt-yapı sorunuyla boğuşan belediyelerin yapabileceğine inanılması demektir. Dahası, belediyeler yasal süreler içinde yapılan seçimlerle el değiştiren, dünya görüşleri doğal olarak birbirinden başka olan "siyasî parti"lere bağlı ekiplerin hizmet verdiği birimlerdir. Belediyelerin de katkısıyla oluşturulacak "mahalli tiyatro"lar yönetimdeki dünya görüşünden bağımsız kalabilecek midir? "Demokrasi"ye ulaşma süreci içinde önemli çalkantılar yaşayan "siyasî parti"ler yerel yönetimde süreklilik gösteremezse yörede yapılan tiyatro, çoğu belediye hizmetlerinde olduğu gibi "yaz boz tahtası"na dönmeyecek midir? Bugüne dek devlet için görev yapma anlayışını benimsemiş olan Devlet Tiyatroları sanatçıları, belediyelerin "tiyatro çalışmaları"na -sürekli olarak belirli bir yörede görevlendirilerek- "katkıda" bulunmaları durumunda, her seçim döneminde değişebilecek "dünya görüşü"ne göre mi ayarlayacaklardır kendilerini? Yerel yönetimlerin değişen dünya görüşlerine "uyum" sağlayamazlarsa başlarına İ.B.Ş.T. sanatçılarının başlarına gelen mi gelecektir? Tüm bu olasılıklar gözardı edilebilir mi?

DEVLET TIYATROLARI "AKADEMİK TIYATRO" MU YAPACAK?

Önerilecek yasa değişikliği içinde yer alacağı anlaşılan, Devlet Tiyatroları'nın "dünyadaki örnekleri gibi seçkin bir akademi haline" getirilmesi (Mesut Yılmaz'ın 3 Ocak 1987 tarihli demeci) düşüncesi de -gündemdeki konu bağlamında ne anlama geldiğini kavrayamadığımız- "akademik tiyatro" tartışmasına yol açmıştır. Bakan'ın bu belirlemesi, merkezde etkin olacak "örnek tiyatro"yu oluşturmak için Devlet Tiyatroları sanatçıları arasında belirli bir ekibin seçileceği, geri kalan sanatçıların ise -sayıları yetersiz olduğuna göre- ikişer üçer "mahalli tiyatro"ların kurulacağı bölgelere gönderilip bu yörelerdeki sahneye çıkma haveslileriyle birlikte "mahalli" tiyatro etkinlikleri-

ni gerçekleştirecekleri izlenimini yaratmıştır. "Akademik" ve "mahalli" tiyatro yapacak sanatçılar nasıl seçilecektir? Devletin yetiştirdiği ve Devlet Tiyatroları sanatçısı yaptığı herkes doğal olarak örnek tiyatro yapmayı amaçlayan merkezlerde kalmak isteyecektir bu koşullarda. Yapılması öngörülen bu tür bir seçimin Devlet Tiyatroları'nda onarılması olanaksız yaralar açacağını ve Kurum'u uçuruma sürükleyeceğine inanıyoruz. Belki de sanatçıların "rotasyon" yoluyla hem "mahalli" hem "akademik" tiyatro yapmaları düşünülmektedir. Daha "hakça" bir uygulama gibi görünse de savunamıyoruz kendi ortaya attığımız varsayımı. "Çat burada çat kapı arkasında" tiyatro yapan, büyük kentlerin kültür ve sanat devriminin dışında kalmak zorunda olan sanatçı "örnek tiyatro"yu oluşturabilir mi?

Tüm sorun ve -edindiğimiz izlenime göre- yapılacak olan büyük yanlış, "örnek tiyatro" anlayışının gelişmiş ülkelerde yansıyan anlayışa yaslandırılmasından, tiyatronun toplumsal-politik devrim içindeki etkinliğinin hem benimsenip, hem de tiyatronun "terzilik" gibi bir "zanaat", tiyatro sanatçısının da "terzi" gibi görülmesinden kaynaklanmaktadır. Oysa Devlet Tiyatroları "genç bir, demokratik ülke"nin kurumdur. İlk kuruluş ve gelişme yıllarında "örnek tiyatro" olma görevini yeterince yerine getirmiş, genç demokrasilerde tüm kurumların yüklendiği ek sorumluluklar doğrultusunda, tiyatronun yurt çapında yaygınlaştırma eylemine olabildiğince katkıda bulunmuştur. Bugün Devlet Tiyatroları sahnelerinde sık sık "örnek tiyatro" ürünleri göremiyorsak bunun nedenini öncelikle, son yirmi yıl içinde durmadan el değiştiren devlet yönetiminde etkili olan "siyasî görüş"lerin Devlet Tiyatroları'nı doğal gelişim çizgisinden saptırma yolundaki çabalarında, sık sık yaşanan sıkıyönetim dönemlerinin bu kurumu da sıkıyönetim ve özenetim olgularıyla karşı karşıya bırakmasında, genel müdürlerin genel "siyasî" değişiklikler doğrultusunda sık sık yerinden oynatılmasında, kısacası, toplumun başına gelenlerin tiyatronun da başına gelmiş olmasında aramalıyız.

Devlet Tiyatroları'nın "örnek tiyatro" olma işlevi ise "turne" uygulamasına son verilip Devlet Tiyatroları sahnelerinin azaltılmasıyla değil, Devlet Konservaturları'nda verilen eğitimin yeniden gözden geçirilip gerekli

"gelişme" önlemlerinin alınmasıyla, Devlet Tiyatroları'na alınacak sanatçıların titizlikle seçilmesiyle, hepsinden de önemlisi -"yönetmenlik eğitimi" görmüş sanatçısı yokken "örnek tiyatro" olmaya çalışma özentisinden kurtulmak için- Devlet Konservaturları bünyesinde -yurtiçinden ve dışından uzmanların katkısıyla eğitim verecek "yönetmenlik" birimlerinin kurulup yönetmen yetiştirmesiyle yerine getirilebilir.

"MİLLİ TIYATRO"

Yapılacağı söylenen yasa değişikliği önerisinde "milli tiyatro" görüşünün de yer alacağı anlaşılmaktadır. "Milli tiyatro" en geniş anlamıyla oyun yazarları, sahne sanatçıları ve tiyatro yapıları olan bir ulusun ortaya koyduğu tiyatro eylemi demektir. En uzmanlaşmış anlamıyla ise "mili tiyatro", sahne anlatımında belirli bir ulusun tiyatro sanatçılarına özgü bir biçim oluşturmuş ve bu biçimi uluslararası (evrensel) düzeyde beğenilir kılmış olan tiyatro demektir. Bu tür bir "ulusal tiyatro"ya ulaşmanın yolu ise, yaşadığımız tarihîsel süreç içinde, tüm tiyatro yazarlarının ve uygulamacılarının yaratıcı güçlerini değerlendirebilmeleri için gerekli "hoşgörü" ortamıyla "parasal olanaklar"ın sağlanmasından geçmektedir.

Kurumlarından altı yıldır uzak bırakılan ya da sahnede görevlerini yaptıkları için para cezasına çarptırılan sanatçılarıyla; yanan, yıkılan, pasaj ya da garaj yapılan salonlarıyla; "Muzır Müzikal" olaylarıyla; salonsuz ya da parasız topluluklarıyla; dahası Devlet Tiyatrolarıyla bile toplumsal-politik-ekonomik yaşamımızın çalkantılarından doğal olarak etkilenen tiyatromuzun özlediğimiz "hoşgörü" ortamında gelişmesi ve ulusal-evrensel düzeyde etkin olması en büyük dileğimizdir kuşkusuz. Ancak "hoşgörüsüzlükten" ve/ya da "karşılıklı konuşup anlaşma" ortamının sağlanmamasından kaynaklanan olaylar tiyatromuzun geleceği adına olumsuz görüntüler sergilemektedir.

Bu görüntülerin, tiyatromuzun, 12 Eylül'den sonra yaşadığımız "ara dönem"den "demokrasi"ye geçme aşamasında, altı yıldır sürdürdüğü özenetim anlayışına karşın ortaya çıkması korkutucudur. Demokrasiye ulaşma çabaları içindeki ülkemizde tiyatronun "hoşgörü"den alacağı pay azalmış görünmektedir. □

Devlet Tiyatroları Çalışanları Görüşlerini Açıkladı:

"Ayrıcalıklı ve Elitist Bir Merkez Tiyatrosuna Hayır"

"Akademik tiyatro", "milli tiyatro", "mahalli tiyatrolar" gibi kavramların bir karmaşa yaratıcısına ve tarafların öznel niyetleri doğrultusunda kullanılması; bu kavramların yüksek sübvansiyonlu, dar kadrolu, ayrıcalıklı ve elitist bir merkez tiyatrosu özlemine kalkan olarak kullanıldığı kuşkusunu yaratıyor.

Bu kavramların yanyana gelmesi ile ortaya çıkan manzara, endişe verici bazı niyetlerin, üstü kapalı ve karmaşık biçimde, yetkili makamlara ve kamuoyuna empoze edilmek istendiği kanısını uyandırmaktadır.

TOBAV

Kültür ve Turizm Bakanlığı kaynaklı açıklamalar, son sıralarda basında yer alan bazı görüşler ve Devlet Tiyatroları'na Genel Müdür arayışı ile yoğunlaşan tartışmalar üzerine; TOBAV (Devlet Tiyatroları, Opera ve Balesi Çalışanları Vakfı) çalışanların görüşlerini dile getiren bir raporu Cumhurbaşkanlığı, Başbakanlık, Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Devlet Tiyatroları Genel Müdürlüğüne sundu.

Kültür ve Turizm Bakanı Mesut Yılmaz'ın bütçe görüşmelerindeki konuşması ve Bakanlık açıklamaları merkez alınarak hazırlanan bu raporda, görüş ve tasarımlar yorumlandıktan sonra; "Tiyatroyu yaygınlaştırmak için Devlet Tiyatroları'nın gücünü daha da arttırmak gereklidir. Bunun yerine Devlet Tiyatroları'nın gücünü ve olanaklarını kıstmak, azaltmak, daraltmak, hele hele Belediyelere devretmek; yasal güçlüklerinin ve çıkmazlarının yanı sıra, Sayın Bakanlığın belirttiği niteliklilik ve akademiklik açısından da sakinçalar ve güçlükler doğurur kanısındayız" deniyor. Ve tiyatro sanatının sürekliliği ve yurt çapında yaygınlaşması görevinin, bir devlet kuruluşunun sorumluluğundan çıkarılıp, yerel yönetimlerin ihtiyari tutumuna devredilemeyeceği; kısmi bile olsa böyle bir işlev aktarmasının, po-

litik, ekonomik, kültürel ve sanatsal sakinçalar yaratabileceği; ayrıca bugüne kadar pek az belediyenin tiyatro girişimi olduğunu; bunlardan bir iki istisna dışında hiçbirinin yaşamadığı belirtiliyor.

"AKADEMİK TİYATRO"

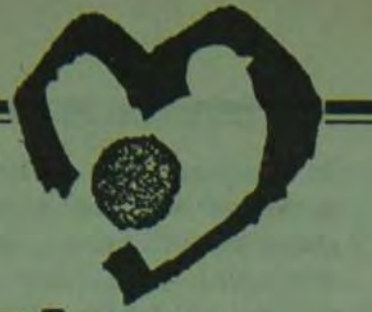
"Akademik tiyatro", "milli tiyatro", "mahalli tiyatrolar" gibi kavramların bir karmaşa yaratıcısına ve

tarafların öznel niyetleri doğrultusunda kullanıldığına işaret edilen raporda "akademik tiyatro" kurma eğilimleri konusunda şu görüşlere yer veriliyor.

"Akademi sözcüğü, dünya tarihinde ilk kez Platon'un, evreni açıklamaya ve evrenin yapısına uygun toplum düzeni arayışına yönelik okulunun adı olarak ortaya çıkmıştır. Yeniden ilk kullanılışı 1560 Napoli'sinde olmuş, giderek İngiltere'de ve Fransa'da akademiler kurulmuştur. Bu kurumların 8. yüzyılda oluşmaya başlayan üniversitelerden farkı, üniversitelerin öğretim-araştırma-geliştirme dinamizmine karşı, belli bir bilim ya da sanat dalında, önceden saptanmış bir öğretiyi ya da ilkeyi titizlikle koruyarak bir ekol yaratmaya yönelik tutumlarıdır.

"Böyle bir sanat tarzının olumlu, gelenek yaratan yanları olduğu gibi; kemikleşmiş, yeniliklere büyük ölçüde kapalı ve yalnızca sanat zevki çok incelmış seyirciye yönelme zorunluluğundan doğan olumsuz yanları da vardır.

"Şimdi, bu iki tarafı keskin kılıcın ortaya sürülmesiyle, bir çelişkiler yumağı ortaya atılmakta ve bununla ne amaçlandığı, bir sis perdesi ardında kalmaktadır.

"Bu kalıplaşmış durumdan kurtulmanın, gelişime açık bir tiyatro olabilmenin sancılarını yaşayan Devlet Tiyatroları çalışanları için; "akademik tiyatro" adı altında yapay bir etiketleme ve sınıflandırma çabasının anlamı açıktır:

"Korkulur ki, bugün akademik tiyatro deyiminin ortaya atılması; bazı çevrelerin kavram karmaşasına yolaçan bu yabancı sözcüğün ardına saklanarak; yıllarca sürdürülen ayrıcalıklı tiyatro anlayışına meşruiyet kazandırma çabasıdır.

"Bu niyet, yurt çapında tiyatro sanatına ait görevlerin tüm yükünü taşıyacak tiyatro çalışanlarının dışında ve üstünde, merkezde oluşturulacak elitist bir imtiyazlılar grubu yaratmayı öngörmektedir."

"MİLLİ TİYATRO"

Aynı raporda "milli tiyatro" konusunda da şunlar söyleniyor:

"Milli tiyatro kavramı, 18. yüzyılda, ulusal bilinçlenme süreci içinde ortaya çıkmıştır. Saraylarda verilen danslı temsillerin yabancı dillerde olması, ulusallaşma yanlılarını düşündürmüş ve anadilinde, kendi yazarlarının yapıtlarıyla, kendi sorunlarını irdeleyen tiyat-

roların kurulması yoluna gidilmiştir. Almanya'da 18. yüzyılda Mannheim'da kurulan National Theater Fransa'da Paris'te kurulan Comedie Française ve bu geleneğin bir uzantısı olarak Londra'da gerçekleştirilen National Theatre, uluslaşma çabalarının tiyatrodaki tipik örnekleridir.

"Ancak, aradan geçen iki yüzyıl içinde, bu tiyatrolar, öncülük görevlerini bir ölçüde yitirip, akademizm'in durağanlığı ve müzeciliği çerçevesine kaymışlardır. Bugün, bu prototip tiyatroların, ülkelerinin en önde gelen kuruluşları olduğu bile tartışma götürür.

"Türkiye'de de Darülbeydi ve Devlet Tiyatroları organizasyonları ile bu alandaki başlangıç ve öncülük aşaması gerçekleşmiştir. 18. yüzyıldaki anlamıyla bir Milli Tiyatro kurmaya yönelmeyi gerektirecek bir boşluktan söz edilemeyeceği kanısındayız.

"Durum böyle iken, yeni bir Milli Tiyatro kavramının ortaya atılması, şu soruyu akla getirmektedir: Acaba burada da, National Theater, Comedie Française ve National Theatre isimlerindeki çağrışımlar, tıpkı akademik tiyatroya örneğinde olduğu gibi; yüksek sübvansiyonlu, dar kadrolu, ayrıcalıklı ve elitist bir merkez tiyatrosuna kalkan olarak mı kullanılmaktadır?"

"Milli kavramının bütünlüğü zede-

leyici değil, tam tersine, bütünleştirici bir anlamı ve işlevi olduğuna inanıyoruz.

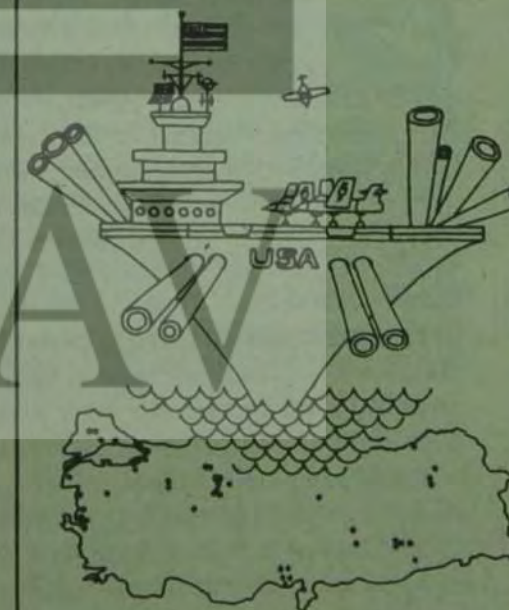
"Artık uluslaşma süreçlerinin aşıldığı günümüzde, milli (ya da ulusal) tiyatro kavramı, her ülkenin bütün unsurlarıyla toplam tiyatro varlığının ve yaşamının ortak bölünüşüne tanınmalıdır. Yani yazarı, sanatçısı, uzmanı, seyircisi, okulları, amatörleri, ödenekli ve ödeneksiz tüm tiyatroları ve ulusal kimliğin bütün bunlara yansımalarıyla tanımlanır.

"Türkiye'nin bugün vardığı noktada National Theater, National Theater ve Comedie Française örneklerinin peşine düşmek yersizdir kanısındayız."

Raporun son bölümünde, tiyatroların yurt çapında yaygınlaşması için, "okulda tiyatroya" ilkesinin benimsenerek, uygun bir planlama ile saptanacak bölge merkezlerinde tiyatro okullarının açılması, tiyatro eğitiminin köklü bir biçimde ele alınması gerektiği vurgulanıyor.

Devlet Tiyatroları Çalışanları raporlarını şöyle noktaltıyorlar:

"Özlemimiz odur ki, Devlet Tiyatroları'nın işlerliği adına düşünülen reorganizasyon ve yeni yasa, Devlet Tiyatroları'nı özerk bir kurum haline getirerek gücünden yararlanma doğrultusunda gelişsin."

**GÜN'E
ABONE OLALIM,
ABONE BULALIM!**

**GÜN ABONE
KAMPANYASINA
KATILALIM!**

GÜN

Siyasi Haber ve Yorum Dergisi

• Antiemperyalizm bayrağını yükseltelim!

ABD Ortadoğu'da ne yapıyor?
Topraklarımız ABD arpalığı değildir!

• Avrupa Konseyi'ne kişisel başvuru hakkı nasıl kullanılır?

İşçi sınıfı eylemin neresinde?
GÜN "Türk-İş Kongresi Sonrasında İşçi Sınıfı" Panelli
8 Mart'ta işçi kadınlar...

• Amerika'nın Haiti Politikası: Kazanı patlatmamak için istim salmak

Okurdan mektup • Fabrikalardan, sendikalardan haberler • Dünyada neler oluyor • Tarihte bu ay • Hukuk köşesi •

250 lira

Abone koşulları: Yurtiçi/Yıllık 2000 lira • Yurtdışı/Yıllık 20 DM. Tek istekler için 250 liralık posta pulu gönderiniz.
Yazışma ve havale adresi: Asmalı Çeşme Sokak, 14/2, Sultanahmet-İstanbul.

Ruhi Su'yu Anlamak

Sümeyra Çakır

... milyonlarca yıldan beri oluşup gelen iki önemli şey var dünyada, biri insanın kendisi, biri de türküler... Ne kendi memleketimde, ne de dünyada, halkı sevip de türkülerini sevmeyen bir insana rastladım. Hele dünyanın bütün toplumlarında şaşılacak bir türkü tutkusu var.

Ruhi Su

Ruhi Su ve Sümeyra Çakır

Ruhi Su'nun sanatçı kişiliğinin en etkileyici özelliği nedir diye sorulsa, hiç duraksamadan bilinç diye cevap verir. Onun çok yönlü yaratıcılığı ile tüm insanlığa sunduğu güzellikler; olağanüstü güzel, sıcak sesinin, büyük yeteneğinin; ama bunlardan daha çok onun sağlam bilincinin ürünleridir.

Ruhi Su türkülerini seçmede bilinçlidir. Kendisiyle yapılan bir söyleşide şöyle diyor: "... milyonlarca yıldan beri oluşup gelen iki önemli şey var dünyada, biri insanın kendisi, biri de türküler... Ne kendi memleketimde, ne de dünyada, halkı sevip de türkülerini sevmeyen bir insana rastladım. Hele dünyanın bütün toplumlarında şaşılacak bir türkü tutkusu var."

Ruhi Su sesini kullanmada bilinçlidir. Ses eğitiminin sağladıkları teknik olanakları Türkçenin kurallarına göre şarkı söylemede uygular. Her türlü klişe söyleyişin dışına çıkarak Türkçe'nin müziğine, vokallerine, vokallerinin renklerine uygun bir söyleyiş yaratır. Bu söyleyiş Almanca, İtalyanca ya da İspanyolca vb. dillerinin vokallerini, ses renklerini kullanarak Türkçe şarkı söyleyiş tarzlarından bütünüyle ayırır.

Böylece Ruhi Su Türkçe şarkı söylemede bir okul yaratır.

Ruhi Su türkülerini yorumlamada bilinçlidir. Ruhi Su'nun söyleyişinde türküler gerçek anlamlarına yeniden kavuşurlar. Sözgelimi yıllarca radyodan "Sivas'tan bir şaplak havası" diye sunulan bir türkü vardır. Dümbelek ve saz ordularının arkasına saklanarak yorğun, anlaşılmasız mızımlanmalarla söylenir durur. Türkü ancak Ruhi Su'nun sesinde gerçek anlamını kazanır ve aslında Pir Sultan Abdal'ın darağacının dibinde zulme karşı yenik düşüşün acısıyla ama tutulan yola inancın başeğmezliği ile söylediği deyişlerden biri olduğu ortaya çıkar:

Münafığın her dediği oluyor
Gül benzimiz sararıban soluyor
Gidi Mervan, şad oluban gülüyor
Katip arzualım yaz dosta doğru
Aşamazsan telli turnam dön geri
Günümüz kitle iletişim araçları radyo, televizyon, sinema vb. aracılığı ile duyuşal kısırlığa, uyuşukluğa uğratılmış kitlelerin bir şarkıyı, bir türküyü acıklı ya da eğlendirici sıfatları dışında algılayamama yoksulluğuna karşı bilinçli bir savaştır bu aynı zamanda.

Ruhi Su sazı ile türkülerine eşlik ederken bilinçlidir. Ruhi Su'nun sazı türkülerine eşlik aracı olarak seçmesinde Anadolu halkının saza duyduğu saygı, sazın yüzyıllar içinde türkülerle oluşturduğu bütünlük ve sazın türkülerle yaşatılan tarihsel önemidir. Bununla birlikte Ruhi Su sazın tüm özgün güzelliklerine karşın özellikle çokseslilik uğruna sınırları zorlanmaması gereken bir çalgı olduğu inancındadır. Saz, saz gibi çalındığında özgün ve güzeldir. Saz onun müziğinde türküyü destekleme görevini yüklenmiştir sadece. Bu konuda Ruhi Su gereğinden fazla alçak gönüllüdür. Her fırsatta saz çalma konusunda iddialı olmadığını, esas ortaya koymak istediği şeyi sesiyle ortaya koyduğunu söyler. Gerçekten de Ruhi Su söyleyişi ve tavrı ile bir eser koymuştur ortaya. Bu eseri yaratmada sazın yüklendiği işlev Ruhi Su'nun üslubu ile bütünlük içindedir.

Bu yazıyı Hasan Hüseyin'in şu sözleri ile bitirmek istiyorum: "Ruhi Su, işlenmiş sesin ötesinde başka bir şey. Örneğin bilinç, örneğin sesin başkaldırısı, örneğin halkın diri yanı, durmadan yenilenen yanı. Ruhi Su'yu dinlerken tarih bilinci ile coşmamak elde değil." □

Türkiye'de de Hekimler Nükleer Savaşa Karşı Örgütleniyor

Dr. Özen Aşut*

"Ben barıştan yanayım, demek yetmez; bu, işin kolayıdır, kimseye sorumluluk yüklemeyiz. Barış, kendiliğinden gelmez, onu fethetmek gerekiyor."

F. Joliot Curie

"Savaş için hiç direnmeden verdiğimiz kurbanları, barış için de vermeye hazır olmalıyız. İnsanlar, kendileri karşı çıkmadıkları sürece, hiçbir şey savaşları ortadan kaldıramaz."

Albert Einstein

"Gezegeneğimizin tek bir kişinin ya da tek bir ulusunun, nükleer silahların kurbanı olmasına izin veremeyiz. İnsanın sağduyusuna inanıyoruz."

Dr. Evgeni Çazov

1986, Birleşmiş Milletler'de "Dünya Barış Yılı" ilan edilmişti. Gerçekte savaşa karşı olmayan kişi ve kurumlar bile, salt bu nedenle barıştan yanaymış gibi göründüler. Ancak, görünürde herkesin barış istemesine karşın, savaşlar, çatışmalar yine de sürdü 1986 yılı boyunca. Silahlanma yarışı tırmandırıldı...

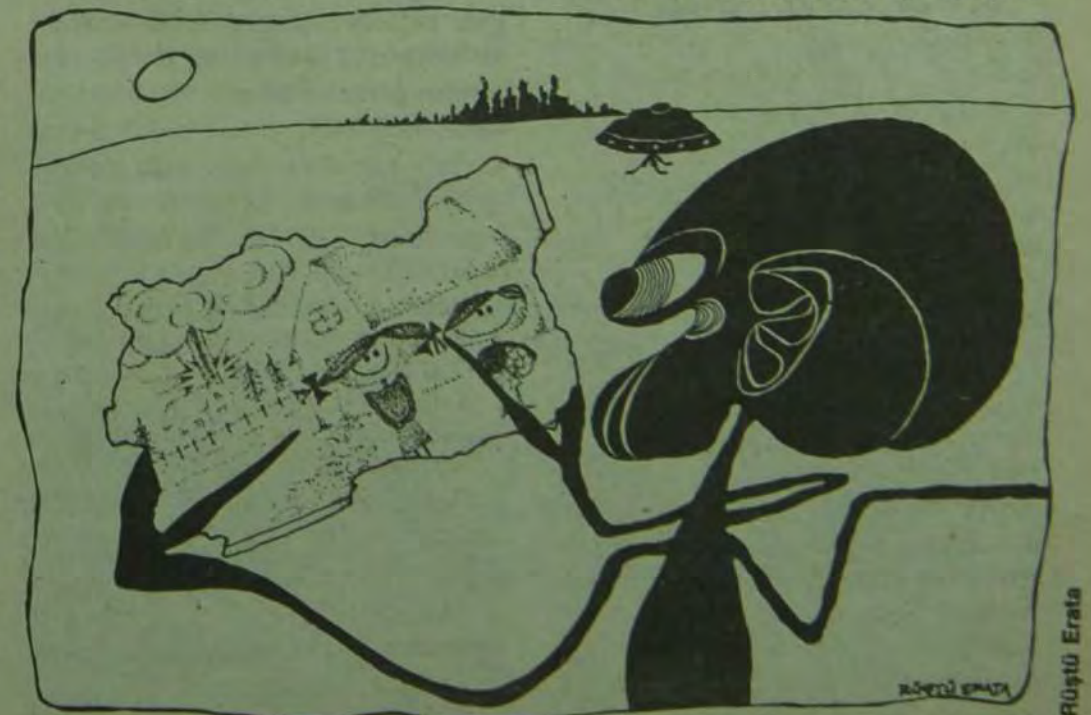
Lübnan'da savaşan 12 yaşındaki Filistinli gerilla, "Barış Yılı"nın son ayında, "Dört Şii öldürdüm ama yaralarım acıyor, beni anneme götürün!" diye ağlıyordu.

1986 yılında binlerce insan yerel savaşlarda ölüyor, "en son salgın" diye nitelendirilen nükleer savaşın minyatürü bile sayılamayacak Çernobil kazası, tüm dünyada bir korku kasırgası yaratıyordu. Bu olay, nükleer savaş tehlikesine belki de ilk kez gerçek ve somut bir güncellik kazandı. Ama, tüm çabalara karşın, ne genel silahsızlanma, ne nükleer silahsızlanma konusunda bir ilerleme sağlanabildi. 1986 Dünya Barış Yılı'nda, silahlanma harcamaları 100 milyar dolar artarak

900 milyar dolara ulaştı⁽²⁾. Silah sanayi, dünya gayri safi milli hasıla toplamının yüzde 6'sını yutarken, Türkiye'nin savunma harcamaları bakımından, NATO ülkeleri arasında üçüncü sırada olduğu açıklandı. Her yıl olduğu gibi, bu yıl da ülkemizde genel bütçenin aslan payı, yine "savunma" harcamalarına ayrıldı.

Sovyetler Birliği, "1985 Hiroşima Günü"nde (6 Ağustos) tek yanlı olarak aldığı "nükleer denemeleri durdurma" kararını, 1987 başına dek uzattığını açıklarken, Reagan yönetimi, daha önce varılmış anlaşmaları bile bozdu. Barış Yılı'nın son ayında Reagan, 1979 tarihli SALT-2 anlaşmasını hiçe sayarak, B-52 bombardıman uçaklarına Cruise füzeleri yerleştirmeye başladı⁽³⁾. 1986 Barış Yılı'nda "savaş" mı üstün geldi, "barış" mı? Barışın öne geçemediği açık. Ama insanlığın ezici çoğunluğunun yüzlerce yıllık özlemidir barış.

Barış savaşının yakın tarihi ele alındığında, özellikle son yıllarda etkinliği artan yeni bir hareket, umut vermektedir. "Nükleer Savaş Önemek İçin Uluslararası Hekimler Birliği" (İngilizce kısaltmasıyla IPPNW), barış yolundaki etkin girişimleriyle, son yıllarda önemli bir saygınlık kazanmış bulunuyor. 1985 yılında "Nobel Barış Ödülü"nü de kazanarak dünya kamuoyunun dikkatini çeken IPPNW, uluslararası hekim gruplarının bir federasyonudur. Bugün 49 ülkede üye kuruluşu bulunan bu Birlik, dünya çapında 150 bin heki-

(*) İç Hastalıkları ve Halk Sağlığı Uzmanı

mi temsil etmektedir. Bu yazımızda, nükleer savaşa karşı uluslararası hekim hareketini tanıtmaya çalışacağız. IPPNW'nin amaçları doğrultusunda ülkemizde de örgütlenme çalışmalarının başarıya ulaşmış olduğu şu günlerde, barış yolunda etkinlik gösteren hekimlerin dünya çapındaki deneyimlerinden yararlanmak gerektiğini düşünüyoruz.

IPPNW'NİN DOĞUŞU

IPPNW'nin tohumları, dünyaca ünlü iki büyük kardiyologun yazışmaları ile atıldı. Amerikalı Dr. Bernard Lown ile Sovyet Dr. Evgeni Çazov arasındaki yazışmalar, nükleer silahlanma ve savaş tehdidi konusunda yoğunlaşıyor. Dr. Lown, 1979'da Çazov'a yazdığı bir mektupta şöyle diyordu.⁽⁴⁾

"Son birkaç yıldan beri, dünyadaki silahlanma harcamaları görülmemiş düzeylerde artmıştır. Ancak, ne yazık ki insanlar bu durumu çok az önemsiyorlar. Dünyada askeri harcamalar için ayrılan miktar, günde bir milyar doları bulmuştur. Yüzyılın sonuna ulaşmadan, dünya bir termonükleer yıkımla karşılaşabilir. Buna karşın, hekimler bu konuda yeterli ilgiyi göstermiyorlar. Kanımca, bu konuda insanları uyarmak da bizim mesleksi sorumluluk alanımıza girmektedir. Hekimlerin topluları uyarmada, etkilemede özel ve önemli bir etkinliklerinin bulunduğu inanıyorum."

İki büyük ülkenin ünlü hekimleri arasında yazışma, Aralık 1980'de Cenevre'de, Sovyet ve Amerikan hekimleri arasındaki bir toplantıyla sonuçlandı. Bu toplantıda, daha sonra

IPPNW'nin çalışmalarının temelini oluşturan dört önemli noktada görüş birliğine varıldı⁽⁵⁾:

- "IPPNW'nin odak noktası, nükleer savaştır.
- IPPNW hekimleri, nükleer savaşı önlemek için çalışacaklardır.
- IPPNW, Doğu'dan ve Batı'dan hekimleri kapsayacak, nükleer savaşın tıbbi sonuçları konusunda tüm dünyayı bilgilendirmeye çalışacaktır.
- IPPNW, yansız kalacaktır.

IPPNW'NİN ETKİNLİKLERİ

IPPNW'nin Anatüzüğü'nde, Birlik'in temel amacı, "Nükleer savaşın önlenmesine ilişkin bilgilerin geliştirilmesi, yaygınlaştırılması ve bu amaca yönelik çeşitli etkinliklerin gerçekleştirilmesi" olarak belirtilmiştir.

"Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği" Kuruldu

- * Derneğin, merkezi ABD'nin Boston kentinde bulunan "Nükleer Savaşın Önlemek İçin Uluslararası Hekimler Birliği"nin amaçlarını benimsediği açıklandı.
- * Kısa adı IPPNW olan birlik, 1985 yılında "Nobel Barış Ödülü" kazanmıştı.

Nükleer savaş tehlikesi konusunda kamuoyunu aydınlatmak amacıyla, geçtiğimiz Ocak ayında, Ankara'da "Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği" adıyla yeni bir dernek kuruldu. Çeşitli illerde çalışan hekim, diş hekimi, veteriner hekim, eczacı ve diğer sağlık mensuplarından oluşturulan Derneğin Geçici Yönetim Kurulu Başkanlığı'na, Prof. Dr. Leziz Onaran getirildi.

Dernek yöneticileri, konu ile ilgili olarak yaptıkları açıklamada, ABD'nin Boston kentinde 1980 yılında kurulan "Nükleer Savaşın Önlemek İçin Uluslararası Hekimler Birliği"nin amaçlarını benimsediklerini ve aynı amaçlar doğrultusunda ülkemizde bağımsız olarak etkinlik göstereceklerini belirttiler. Kısa adı IPPNW olan bu uluslararası birlik, Amerikalı ve Sovyet doktorlarınca oluşturulmuş; barış yolundaki önemli girişimleri dolayısıyla,

la, 1985 yılında "Nobel Barış Ödülü"ne layık bulunmuştu.

Nükleer Savaşın Önlenmesi İçin Hekimler Derneği Başkanlığı'na getirilen Prof. Dr. Leziz Onaran, Derneğin kuruluşuyla ilgili olarak basına şu açıklamayı yaptı:

"İnsanın ve toplumun sağlığını korumak, geliştirmek ve iyileştirmek, dolayısıyla ortalama ömrünü uzatmakla görevli olan biz tıp mensupları, bugün dünyanın gündemindeki birinci maddede olan nükleer silahsızlanma ve giderek gezegenimizin tüm silahlardan arındırılması konusuna ilgisiz kalamazdık. Şu anda dünyada 150 binden fazla tıp mensubu, bu kutsal görev için örgütlenmiş bulunmaktadır. IPPNW, nükleer silahların tümüyle yokedilmesinin ancak dünya çapında, milyonlarca iyi niyetli insanın yaratacağı bir barış hareketi ile sağlanacağı görüşündedir. Biz, "Nükleer Savaşın Önlen-

mesi İçin Hekimler Derneği" olarak, bu amaçları paylaşıyor ve IPPNW'yi destekliyoruz.

"... Bir nükleer savaşın "ertesi gün"ü yoktur. Sağ kalabilen hekimler, acı çeken insanlara yardım edemeyeceklerdir. Yaşayanlar, ölenlere gıpta edeceklerdir. İşte bunun içindir ki, nükleer savaş konusunda önerilecek tek reçete, bu çılgınlığı önlemektir.

Çağımız demokrasilerinde, örgütlenmemiş bireylerin, nedensiz iyi niyetli olurlarsa olsunlar, tek başlarına seslerini duyurabilmeleri olanaklı değildir. Bu nedenle, tüm tıp mensuplarını, Derneğimize katılmaya çağırıyoruz."

Derneğin Geçici Yönetim Kurulu şu isimlerden oluşuyor: Prof. Dr. Leziz Onaran (Bşk.), Dr. Ali Babaoğlu (Bşk. Yrd.), Dr. Ferruh Yavuz (Gnl. Sekr.), Dt. Nurettin Özsuca, Hemşire Fatma Bayraktar, Doç. Dr. Selçuk Alsan, Dr. Yavuz Erkoçak, Dr. İldeniz Kurtulan, Dr. Uğur Cilasun, Prof. Dr. Gencay Gürsoy, Dr. Ecz. Akın Çubukçu. Derneğin kurucuları arasında ise, Doç. Dr. Tahir Hatipoğlu, Prof. Dr. Nusret Fişek, Prof. Dr. Veli Lök, Prof. Dr. Cumhur Ertekin, Prof. Dr. Metin Özek, Dr. Erdal Atabek, Dr. Çağlar Kırçak gibi isimler bulunuyor. □

IPPNW, kurulduğu 1981'den bu yana her yıl, bir "Dünya Kongresi" düzenlemiştir. Kongrelerde, "nükleer savaşın kazananı olamayacağı", "bir nükleer savaşta hekimlerin elinden hiçbir şey gelmeyeceği", "sınırlı nükleer savaş" görüşünün aldatmaca olduğu, sürekli vurgulanmıştır^(6,7). Süreç içinde IPPNW'nin bağlı kuruluşları arasında işbirliği gelişmiş, harekete katılanlar giderek artmış, Dr. Çazov'un deyişiyle, "Siyasal görüşleri, inançları ya da derilerinin rengi ne olursa olsun, nükleer savaşa karşı duydukları nefret, insanları birleştirmiştir."

IPPNW ve bağlı kuruluşları, tüm dünyada hükümet yetkilileriyle iletişim sağlamış, bu arada Birleşmiş Milletler ve Dünya Sağlık Örgütü ile sağlık ve silahsızlanmaya ilişkin birçok projede işbirliği yapmıştır.

"TIBBİ REÇETE": DENEME YASAĞI

Son iki yıldır, IPPNW'nin girişimlerinde, "tüm nükleer denemelerin yasaklanması" çalışmaları, önemli bir yer tutuyor. Böyle bir yasak, silahlanma yarışını durdurabilmek için, IPPNW'nin 1985-1986 "Tıbbi Reçete"-si olarak "Dünya Kongreleri"nde kabul edildi. Sovyetler Birliği'nin bu çağrıya uyarak, 6 Ağustos 1985'te nükleer denemeleri durdurması, IPPNW'nin 6. Dünya Kongresi'nde, "Tarihsel bir barış girişi" olarak nitelendirildi⁽⁸⁾.

1986'da Köln'de toplanan 6. Kongre'ye, 60 ülkeden 1.000'in üzerinde hekim katıldı. Kongre, ABD ve SSCB önderlerine, 27 Mayıs 1986'da bir çağrıda bulundu. Çağrıda, Reagan ve Gorbaçov'a şöyle seslenilmekteydi⁽⁹⁾.

"Nükleer bombalar, silah değil soykırım aracıdır.

- Onlara sahip olmak, askersel gücü göstermez.
- Onları depolamak, üstünlüğü garantilemez.
- Onları kullanmak, kurbanların soykırımı, saldırganların ise intiharı demektir."

Çağrıda ayrıca, uzayın silahlandırılmasından vazgeçilmesi önerilmekte, buradan elde edilecek gelirle, 1) Gelişmekte olan ülkelerdeki "çocuk halk sağlığı programları"na, 2) Tıptaki gelişmelerin tüm insanlığa ulaşmasını sağlayacak "iletişim programları"na katkıda bulunulması istenmekteydi.

IPPNW'nin çağrısında, insanlığın ortak özlemi şöyle dile getiriliyor:

"Uluslararası Barış Yılı'nda sizler, bilimin ve teknolojinin tek amacı olduğunu gösterebilirsiniz. Bu amaç, yeryüzünde yaşamın niteliğini yükseltmektir, yaşamı tümünden yok etmek değil..."

SONUÇ

Dünyamız artık, büyük bir nükleer silah deposudur ve yaşamın tümüyle yok olması olasılığı, günümüzde "ciddi tehlike" boyutuna ulaşmıştır. Oysa kimileri, nükleer silahların "çaydırıcılığı"na bel bağlamış görünüyor. Örneğin, Sayın Erdal İnönü'nün konuya yaklaşımı bu türdendir: "Bir başka dünya savaşının çıkmaması, nükleer silahların caydırıcılığındandır. İnsanlar ne denli deli olsalar bile, böyle bir felakete girmezler"⁽¹⁰⁾.

Ancak, gerçek durum, bu görüşü çürütmektedir. IPPNW, 5. Kongre Başkanı Susan R. Hollan, konuya şöyle açıklık getiriyor:

"Günümüzde nükleer bomba yapımı için gerekli bilgiler, pek çok ulusça elde edilebilmektedir. Nükleer silahların, suçlular, teröristler, kamikazeler ve hatta bir iç savaş ya da hükümet darbeleri sırasında silahlı kuvvetlerce ele geçirilmesi, korkutucu bir olasılık

durumuna gelmiştir. Böylece, insan ya da bilgisayar kaynaklı bir 'yanlıklık', kolaylıkla nükleer savaşın tetiğini çekebilir"⁽¹¹⁾.

Çernobil ve uzay aracı Challenger trajedileri, tüm insansal ve düzensel (mekanik) dizgelerin bozulabilirliğini somut olarak dünya kamuoyuna gösterdi. IPPNW'nin bir uzmanına göre, nükleer savaş, "1.000 x 10.000 Çernobil" demektir. Bu değerlendirme, bir nükleer savaşta kurtuluş umudu bulunmadığını bir kez daha gözler önüne seriyor.

Kuşkusuz, asıl ve son amaç, toptan bir silahsızlanma ile savaşın tümüyle ortadan kalkmasıdır. Nükleer savaşa karşı yürütülen kampanya, bu genel amaca ulaşmanın yaşamsal ve ivedi bir aşaması olarak değerlendirilmelidir.

IPPNW'de somutlaşan uluslararası hekim hareketi de, bu bağlamda gelişip güçlenmiş ve dünya barış güçleri arasında saygın bir yer almıştır. □

KAYNAKLAR:

- (1) Hürriyet gazetesi, 2.12.1986.
- (2) Cumhuriyet gazetesi, 25.11.1986
- (3) Cumhuriyet gazetesi, 1.12.1986
- (4) Serol Teber, Nükleer Savaş ve Gezegenin Biyolojik İklimsel Yıkımı.
- (5) IPPNW (Broşür), Eylül 1986.
- (6) IPPNW Report, Vol. 3. No. 1. May 1985
- (7) IPPNW Report, Vol. 4. No. 2. September 1986
- (8) Erdal İnönü, Cumhuriyet gazetesi, 1.12.1986

KENT ENGLISH

Milli Eğitim Gençlik ve Spor Bakanlığından Tastikli

PRATİK İNGİLİZCE KURSLARI

- TAMAMI YABANCI ÖĞRETMENLER
- EN MODERN METODLAR
- EN UYGUN ÜCRETLER
- VIDEO PROGRAMI

HAFTA İÇİ KURSLAR : 5 MART 1987
HAFTA SONU KURSLAR : 28 ŞUBAT 1987

Mithatpasa Cad. 46/3
ANKARA

Tel: 34 38 33 - 33 60 10

Einstein'ın Politik Mücadelesi

Çağının Sorumluluğunu Duymak

Derl. Dr. Brian Easlea/Çev. Haluk Tosun

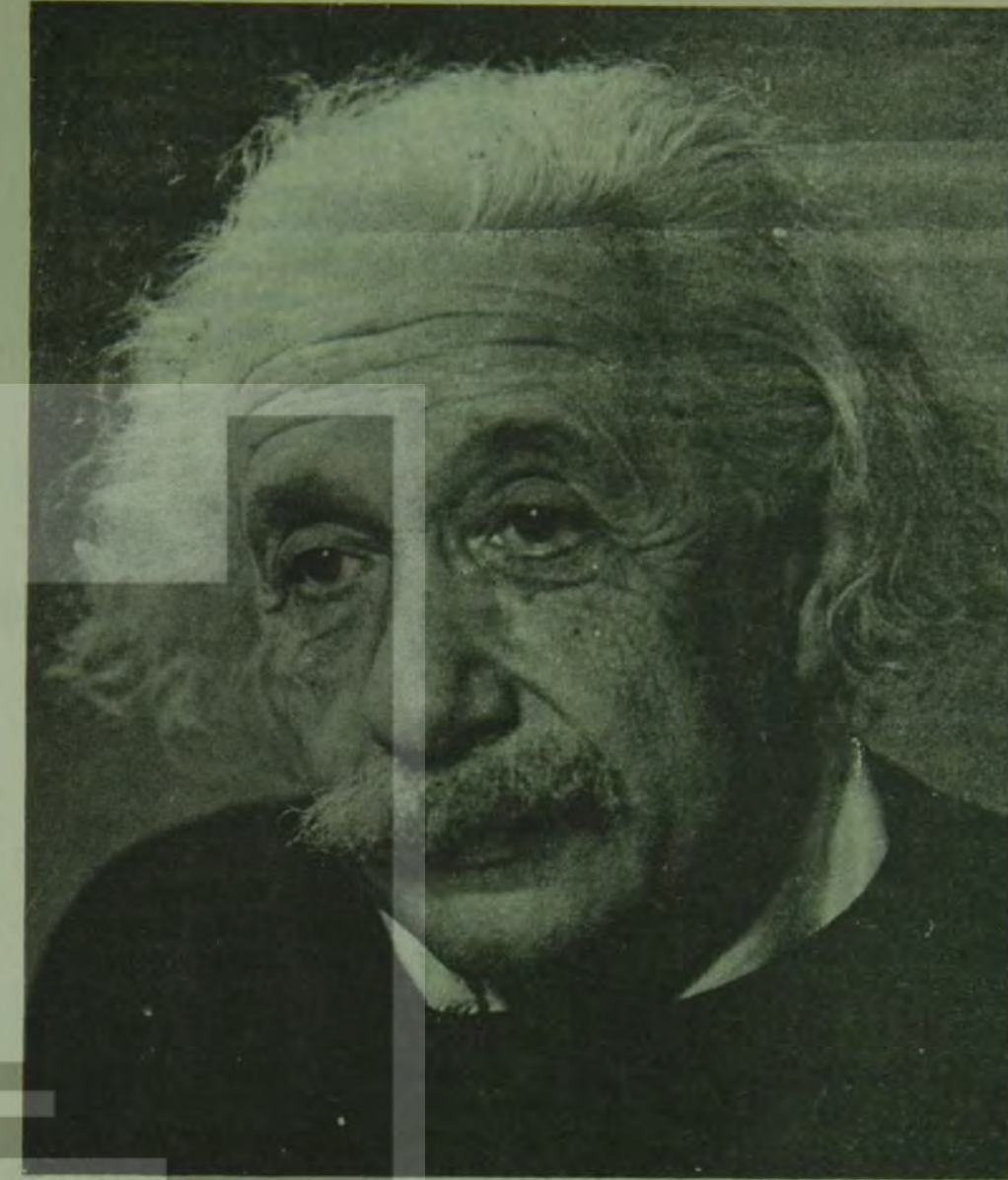
Albert Einstein, içinde yaşadığımız çağın bilimine ve bilimsel düşüncesine kuramlarıyla yön veren dehalardan bir tanesi ve en önde gelenlerinden. Bir bilim ve teknoloji çağı olan yirminci yüzyıl ona çok şey borçlu.

Einstein, salt bir bilim adamı olmanın ötesinde bir aydın olarak da örnek bir kişiliğe sahip. O, içinde yaşadığı topluma, dünya halklarına, çağına karşı sorumluluk duyan bir bilim adamı, bir aydın olarak günümüzün bütün bilim adamları, bütün aydınları için örnek alınacak bir yaşamı simgeliyor.

Einstein'ı doğumunun 108. yıldönümünde

saygıyla anarken, onun Türk kamuoyunca daha az bilinen yönünü; yaşadığı dönemin politik sorunlarına, toplumsal sorunlarına bakış açısını, üstlendiği toplumsal sorumluluk ve rolü sergilemek istedik. Arkadaşımız Haluk Tosun tarafından çevrilen ve bu sayımızda sunduğumuz, Einstein'ın 2. Dünya Savaşı'nın bitiminden 17 Nisan 1955'de ölümüne değin geçen sürede kaleme aldığı bazı yazı ve mektuplarından parçaları (*) ve Amerikan Bilim İşçileri Birliği İnsan Hakları Acil Komitesi'nin kendisiyle yaptığı bir söyleşiyi sizlerin de ilginç bulacağınıza inanıyoruz.

B.S.

Albert Einstein (1879-1955)

29 Mayıs 1946. "Federal Dünya Hükümeti için Öğrenciler" adlı kuruluşun Şikago'daki bir gösterisi üzerine yaptığı radyo konuşmasından:

"Pek çok insan, içinde yaşadığımız koşullarda, Birleşik Amerika ile Sovyetler Birliği arasında temel bir anlaşmanın imkansızlığından söz etmektedir. Eğer Amerika savaşın sonundan bu yana bu doğrultuda gerçekten ciddi bir çabanın içinde olsaydı bu iddia haklılık kazanabilirdi. Bana öyle geliyor ki Amerika tam tersini yaptı. Rusya'nın protestosuna rağmen Faşist Arjantin'i Birleşmiş Milletler'e kabul etmek akıllıca bir davranış değildi. Dahası, artan sayıda atom bombası yapmayı sürdürmek ve görünürde hiçbir askeri tehdit olmadığı halde yalnızca bir yıl içinde silahlanmaya 12 milyar dolar harcamak gerekmiyordu. Düşman bir ülke olan İtalya bakımından pek ekonomik bir önemi olmadığı hal-

de müttefik bir ülke olan Yugoslavya için gerçekten bir ihtiyaç olan Trieste limanının Yugoslavya'ya bırakılması na karşı çıkılmasının da bir anlamı yoktu. Birleşmiş Milletler'in Rusya'nın duyduğu güvensizliği azaltmak yönünde hiçbir şey yapmadığını göstermek için daha fazla ayrıntıya girmemize gerek yok. Aslında, son birkaç on yılın olaylarının anlaşılır kıldığı bu güvensizliği besleyecek çok şey yaptık biz."

20 Ocak 1947. Profesör Wiener'in, Harvard Üniversitesi ve ABD Deniz Kuvvetleri tarafından ortaklaşa olarak düzenlenen bir bilgisayar sempozyumundan çekilmiş olması üzerine Yabancı Haberler Ajansı'nın bir sorusuna verdiği yanıtta Einstein şöyle diyor:

"Profesör Wiener'in davranışını onaylıyor ve büyük hayranlık duyuyorum. Bu ülkenin tüm önde gelen bilim adamlarının benzer bir tutum göstermelerinin, uluslararası güvenlik gibi canalcı bir sorunun çözümünde bü-

yük bir katkı olacağına inanıyorum.

"Askeri konularda işbirliği içine girmeme tutumu tüm gerçek bilim adamları, yani temel araştırmalar yapanların tümü için vazgeçilmez bir moral ilke olmalıdır. Demokratik olmayan ülkelerdeki bilim adamları bakımından böyle bir davranışı göstermenin daha zor olduğu doğrudur, ama gerçek şudur: şu anda, ekonomik ve askeri üstünlük peşinde koşarken bilim adamlarını askeri seferberlik içine sokan demokratik ülkeler yanında demokratik olmayanlar sağlıklı uluslararası gelişmeler için daha az bir tehdit oluşturmaktadır."

17 Temmuz 1947 "Bir Dünya Yasası için Acil İhtiyaç" konusundaki konuşmasından:

"Sovyetlerin dış dünyayla olan ilişkilerindeki deneyimleri hiçbir zaman çok iyi olmamıştır. Batı'nın [Rusya'daki] İç Savaş sırasında antisovyet generallere verdiği desteği, Sovyetler Birliği'ne karşı uygulanan uzun süreli politik ve ekonomik boykotu, yabancı basının Sovyet Rusya'ya karşı yürüt-

tüğü sürekli propaganda kampanyasını unutmamalıyız. Daha sonra Ruslar Uluslar Ligi'ne girdiler ama burada da Manchurya, İspanya, Habeşistan ve Avusturya'daki faşist saldırıların nasıl kabul edilebilir karşılandığını ve mazur gösterildiğini ve saldırganlarla nasıl anlaşmalar yapılabildiğini gördüler. Ve sonunda, kendilerini, Hitler rejiminin ilk döneminde Avrupa'da gerçekleşen en can alıcı paylaşım girişimlerinden dışlanmış bulunca, gayet anlaşılabilir biçimde tutumlarını değiştirdiler."

Kasım 1947. Atlantic Monthly'de yayınlanan "Atom Savaşı ya da Barış" adlı yazı:

"Şu anda Rusların, kasıtlı bir yıldırma politikası olarak gördükleri bir askeri hazırlık politikasını Amerikan halkının gerçekten desteklemediğine inanmaları için hiçbir neden yok... Birleşik Amerika Sovyetler Birliği'ne, uyanık bir Amerikan kamuoyunca desteklenen özgün ve ikna edici bir öneri getirmedikçe, Rusya'dan bir kar-

şılık beklemek konusunda umutlu olunamaz."

28 Ocak 1948. Einstein'ın askere alınmaya gösterdiği muhalefete karşı çıkan bir subaya yazdığı mektuptan:

"Şu anda tehlikenin, Amerika'nın, yarım yüzyıl önce Almanya'yı yutan o korkutucu militarizasyona bütünüyle yenik düşmesi ihtimalinde yattığına inanıyorum... Bırakın yıkıma uğramış, fakir düşmüş ve politik bakımdan yalnız başına kalmış Rusya'yı, herhangi bir ülkenin yakın gelecekte Amerika'ya saldırmasının tümüyle ihtimal dışı olduğunu hiçbir zaman unutmamalıyız..."

27 Nisan 1948. "Tek Dünya Ödül Komitesi"ne gönderdiği bir meşajdan:

"Ulusun militarizasyonu önerisi bizi anında savaşla tehdit etmiş olmayacak, aynı zamanda topraklarımızda yaşayan bireylerin demokrasi alışkanlıklarını ve kişisel onurlarını yavaş yavaş ama kararlı biçimde zayıflatacaktır. Ülke dışında meydana gelen olay-

Einstein, 1931'de Kaliforniya Teknoloji Enstitüsü'nde yaptığı bir konuşmada bilim adamı dostlarına şu öğüdü vermişti:

"Bizzat insanın kendisi ve onun yazgısı için duyulan endişeler tüm teknik çabaların başlıca çıkış noktası olmalıdır. Aklımızla yarattıklarımızın insanlık için bir bela değil bir nimet olması isteniyorsa, emeğin örgütlenmesi ve üretilenlerin dağıtılmasında karşılaşılan büyük çözülmemiş problemlerin endişesi duyulmalıdır. Denklemlerinize ve grafiklerinize gömülmüşken bunu hiçbir zaman unutmamalısınız."

ların bizi silahlanmaya zorladığı iddiası doğru değildir. Bu yanlış varsayım- la tüm gücümüzü kullanarak mücadele etmeliyiz. Aslında, bizim yeniden silahlanmamız, diğer uluslar üzerindeki etkileri nedeniyle öyle bir durum yaratacağı ki, silahlanma yanlıları görüşlerini bizzat bunun üzerinde temellendireceklerdir."

17 Haziran 1948. Profesör Harlow Shapley'in düzenlediği bir toplantıya gönderdiği bir meşajdan:

"Birleşik Amerika, savaştan, askeri ve ekonomik bakımdan en güçlü ülke olarak çıktı ve şu anda da geçici olarak, güçlü atom bombasına sahip tek ülke durumundadır. Böylesi bir güç ağır bir yükümlülüğü de beraberinde getirir. Amerika Birleşik Devletleri, savaştan sonra ortaya çıkan ve güvenlik sorununun uluslararası planda etkili bir biçimde çözülebileceğine olanağını ortadan kaldıran uğursuz silahlanma yarışından geniş ölçüde sorumludur."

Mayıs 1949. Monthly Review ad-

(*) Einstein: the first hundred years; Ed. M. Goldsmith, A. Mackay ve J. Woudhuysen; Pergamon Press, 1980.

İl derginin ilk sayısında yayınlanan ve Einstein tarafından kaleme alınan "Neden Sosyalizm" adlı yazıdan:

"Bugün var olduğu biçimiyle kapitalist toplumdaki ekonomik anarşi, bana göre, kötülüğün asıl kaynağıdır. Gözümüzün önünde büyük bir üreticiler topluluğu duruyor. Bunun üyeleri hiç durmadan, kendi kolektif emeklerinin meyvalarından başkalarını mahrum etmek için çabalyorlar. Bunu kuvvetle değil, yasal olarak belirlenmiş kurallara uygun olarak yapıyorlar... Bu gelişmelerin sonucunda, demokratik olarak örgütlenmiş bir toplumun bile muazzam gücünü etkin biçimde denetleyemeyeceği bir özel sermaye oligarşisi ortaya çıkmaktadır. Bu doğrudur çünkü yasama organlarının üyeleri, özel sermaye sahiplerince finanse edilen yada etkilenen politik partilerce seçilmekte, bu özel sermayedarlar da tüm pratik amaçlar bakımından oy verme hakkına sahip olanları yasama görevini yürütenlerden ayırmaktadırlar... Dahası, mevcut koşullar altında, özel sermaye sahipleri, doğrudan ya da dolaylı olarak, belli başlı iletişim kaynaklarını (basın, radyo, eğitim) kaçınılmaz biçimde denetlemektedirler. Dolayısıyla, tek tek yurttaşların nesnel yargılara varabilmeleri ve politik haklarını akıllıca kullanabilmeleri son derece zorlaşmakta ve çoğu durumda imkansız hale gelmektedir... Bireylerin böylesine felç edilmesini kapitalizmin en büyük kötülüğü olarak görüyorum. Tüm eğitim sistemimiz bu kötülüğün yara almaktadır. Öğrencilere abartılı bir yarışmacı tutum telkin edilmekte ve onlar geleceklerini hazırlamak adına, başarıya tapınmaya özendirilmekte ve bu yönde eğitilmektedirler. Bu vahim kötülükleri ortadan kaldırmamızın yalnızca tek bir yolu olduğuna eminim: toplumsal amaçlara yönlendirilmiş bir eğitim sisteminin eşlik ettiği bir sosyalist ekonominin kurulması. Böyle bir ekonomide üretim araçlarının sahibi bizzat toplumun kendisidir ve bu araçlardan planlı biçimde yararlanır. Üretimi toplumun ihtiyaçlarına göre ayarlayan planlı bir ekonomi, yapılması gereken işleri çalışabilecek durumda her kime dağıtacak ve her erkek, kadın ve çocuğun geçimlini sağlamayı garanti edecektir. Bireyin eğitimi, onda doğuştan var olan yeteneklerin geliştirilmesinin yanı sıra, toplumu-muzda var olan gücün ve başarının

yüceltilmesi düşüncesi yerine, kendi dışındaki insanlara karşı sorumluluk duygusu yaratmaya yönelik olmalıdır. Bununla birlikte yalnızca planlı ekonominin sosyalizm demek olmadığı da unutulmamalıdır. Planlı bir ekonomi bireyin tam bir köleliğiyle birlikte olabilir. Sosyalizm bazı son derece zor toplumsal-ekonomik sorunların çözümünü gerektirir: politik ve ekonomik gücün giderek merkezileşmesi sonunda bürokrasinin aşırı güçlenmesi nasıl önlenilebilir? Bireylerin hakları nasıl korunacak ve böylece bürokrasinin gücüne karşı bir demokratik karşı ağırlık nasıl sağlanabilecektir?"

Özel sermaye sahipleri, belli başlı iletişim kaynaklarını kaçınılmaz biçimde denetlemektedirler. Dolayısıyla, tek tek yurttaşların nesnel yargılara varabilmeleri ve politik haklarını akıllıca kullanabilmeleri son derece zorlaşmakta ve çoğu durumda imkansız hale gelmektedir... Bireylerin böylesine felç edilmesini kapitalizmin en büyük kötülüğü olarak görüyorum.
Albert Einstein

13 Şubat 1950. Bayan Eleanor Roosevelt'in yönettiği, Lilienthal ve Oppenheimer'in da yer aldığı bir televizyon programından:

"Birleşik Devletler'in dışında, yerkürenin mümkün olan her yerinde stratejik bakımdan önemli her noktada askeri üsler kuruyor ve potansiyel müttefiklerimizi silahlandırarak ekonomik bakımdan güçlendiriyoruz. Birleşik Devletler'in içinde ise, muazzam bir parasal güç militarizmin elinde toplanıyor, gençlik militarize ediliyor ve yurttaşların özellikle de memurların ülkelerine olan sadakati her gün biraz daha büyüyen bir polis gücüyle dikkatli biçimde inceleniyor. Bağımsız politik düşünceler taşıyan insanlar rahatsız ediliyor. Kamuoyu basın, radyo ve okullar aracılığıyla us-taca şartlandırılıyor. Askeri gizliliğin

baskısı altında, kamusal iletişimin kapsamı giderek daraltılıyor."

16 Mart 1950. Profesör Sidney Hook'a yazdığı bir mektuptan:

"Rus Devrimi'nin neden bir zorunluluk olduğunu anlamaya çabaladım. O sırada Rusya'da geçerli olan koşullar altında inanıyorum ki devrim ancak kararlı bir azınlık tarafından başarıya ulaştırılabilirdi. Halkın esenliğini ve iyiliğini yüreğinde duyan bir Rus yurttaşı, o sırada mevcut olan koşullarda, bu azınlıkla işbirliğine girecek ve onlara tâbi de olacaktı; çünkü, devrimin en acil amaçlarına başka türlü ulaşamazdı. Bağımsız bir insan için, bu, kişisel özgürlüğünden geçici olarak ve acı vermesi pahasına vazgeçmeyi gerektiriyordu. Ancak inanıyorum ki ben bunu görevim olarak kabul eder ve bu geçici fedakarlığı daha az bir kötülük olarak görürdüm. Fakat bu Sovyet Yönetimi'nin aydınlar ve sanat konularına yönelik dolaylı ya da doğrudan müdahalelerini onayladığım anlamını gelmemelidir. Böyle müdahaleleri karşı çıkılabilir, zararlı ve hatta gülünç bulurum. Şuna da inanıyorum ki politik gücün merkezileşmesi ve bireysel özgürlüklerin sınırlandırılması dış güvenlik, iç istikrar ve planlı bir ekonominin gerekleri gibi düşüncelerle belirlenen ölçüler aşılamamalıdır. Bir yabancının başka bir ülkenin içinde bulunduğu koşulları ve bu ülkenin ihtiyaçlarını yeterince değerlendirebilmesi zordur. Ne olursa olsun hiç kuşku yok ki Sovyet rejiminin eğitim, kamu sağlığı, toplumsal refah ve ekonomi alanlarındaki başarıları önemli ölçülerdedir ve bütün bir halk bu başarılarından büyük ölçüde yararlanmaktadır."

8 Ekim 1950. Almanya'nın yeniden silahlanmasına karşı çıkan bir metni imzalamasını isteyen bir İngiliz edebiyatı profesörüne Einstein'ın yazdığı mektuptan:

"İçeriğini tam olarak benimsememe rağmen bana yolladığınız metni imzalamadım. Bunun nedeni basit olarak şudur: sadece Almanya'nın yeniden silahlanmasını kabul etmiyor gibi bir izlenim vermekten kaçınmak istiyorum. Gerçekte böylesi bir yeniden silahlanma Roosevelt'in ölümünden bu yana bizim yönetimimizin aldığı önlemler zincirinde yalnızca bir halka olmaktan başka birşey değildir. Bu tür önlemler, bana göre, gelecekte vahim sonuçlara yol açabilir."

5 Ocak 1951. "Bulletin of the

Atomic Scientists" adlı derginin yayımcısına yazdığı bir mektuptan:

"Ancak şunu söylemeliyim ki, Birleşik Amerika'nın şu anki politikası dünya barışı için Rusya'ninkinden daha ciddi bir engeldir. Şu anda savaş Alaska'da değil Kore'dedir. Rusya, Amerika'dan çok daha büyük bir tehdit altındadır ve bu herkesce de bilinmektedir. Amerikalıların, burada, tehlikede oldukları masasına nasıl inanabildiklerini anlamakta güçlük çekiyorum. Bu olsa olsa onların politik deneyimlerinin azlığındandır. Hükümet bir yandan saldırganı önlemeye yönelmiş gözükürken öte yandan Sovyetler Birliği'nin saldırgan olduğu izlenimini yaratmaya yönelik yoğun bir çaba gösteriyor."

6 Ocak 1951. Belçika Ana Kraliçesi'ne yazdığı bir mektuptan:

"En sonunda, olağanüstü ağır kayıplar pahasına, Almanları yenmenin

mümkün olduğu görülürken sevgili Amerikalılar da hevesle kendi yerlerini belirlediler. Onların akıllarını başlarına kim getirecek? Yıllar öncesinin Aiman belası yeniden tekrarlanıyor: insanlar direnç göstermeden kötülük güçlerini kabulleniyor ve onların doğrultusuna giriyorlar."

2 Ocak 1955. Belçika Ana Kraliçesi'ne yazdığı bir mektuptan:

"Dün Nürnberg duruşmaları, bugün Almanya'yı yeniden silahlandırmak için çok yönlü çabalar. Buna bir açıklama bulmaya çabalarken kendimi şu düşünceden alıkoyamıyorum: bu, anavatanlarımızın sonuncusu, kendi çıkarları için yeni bir tür sömürgecilik keşfetti, eski Avrupa'ninkinden daha az göze çarpan bir sömürgecilik. Amerikan sermayesi yurtdışındaki yatırımlara aktararak başka ülkeler üzerinde tahakküm kuruluyor ve bu ülkeler Amerika'ya sıkı sıkıya bağlı duruma geliyorlar. Bu politikaya ya da

onun sonuçlarına kim karşı çıkarsa Birleşik Devletler'in düşmanı ilan ediyor. İngiltere dahil Avrupa'nın güncel politikalarını işte bu genel bağlamda anlamaya çalışıyorum."

19 Mart 1955. Alman fizikçi Von Laue'ya yazdığı bir mektuptan:

"Atom bombası ve Roosevelt ile ilgili eylemim sadece şu gerçekten ibarettir: Hitler'in bombaya herkesten önce sahip olabileceği tehlikesi yüzünden Başkan'a hitaben yazılan ve Szilard tarafından kaleme alınan mektubu imzalamadım. Bu korkunun yersiz olduğunu bilmiş olsaydım, bu Pandora kutusunun açılmasına Szilard'dan daha fazla çaba göstermezdim. Çünkü yönetimlere karşı duyduğum güvensizlik Almanya'nınki ile sınırlı değildir."

"Bombanın Japonya'da kullanılmasına karşı yapılan uyarılarda ne yazık ki katkım olmadı. Bunun onuru James Franck'a aittir. Keşke onu dinlemiş olsalardı!"

Özgürlük Üzerine Einstein'la söyleşi *

□ Akademik özgürlüğün temel özelliği nedir ve gerçeğin araştırılmasında bu neden zorunludur?

□ Akademik özgürlükten anladığım gerçeğin araştırılması ve kişinin doğru bildiğini yazması ve öğretmesi hakkıdır. Bu hak aynı zamanda şu görevi de birlikte getirir: Kişi doğru olarak gördüğü bir şeyin her hangi bir bölümünü saklamamalıdır. Şurası açıktır ki akademik özgürlüğün herhangi bir biçimde sınırlandırılması bilginin insanlar arasında yayılmasını önleyici ve dolayısıyla da akılcı yargılara varma ve akılcı davranışlar göstermeyi engelleyen bir sonuç doğurur.

□ Bu sıralarda akademik özgürlüğü tehdit eder gördüğünüz şey nedir?

□ Günümüzde akademik özgürlüğe yönelen tehditi şu gerçekte aramak gerekir: Ülkemize dışardan geleceği iddia edilen tehlikeler ileri sürülerek, karşılıklı görüş alışverişleri, basın özgürlüğü ve başka kitle iletişim araçları baskı altına alınmakta ya da engellenmektedir. Bu, insanların ekonomik konumlarını tehlike altında hissedecekleri bir durum yaratılarak

yapılmaktadır. Bunun sonucu olarak da, giderek daha çok sayıda insan, özel yaşamlarına ilişkin olsa bile, görüşlerini serbestçe ifade etmekten kaçınmaktadır.

Bu, demokratik bir yönetimin uzun süre ayakta kalamayacağı bir durumdur.

□ Sizce, İnsan Hakları Beyanname-sinde ifadesini bulan geleneksel özgürlüklerimizi korumak için şu sırada bir yurttaşın üzerine düşen özel sorumluluklar nelerdir?

□ Anayasanın gücü bütünüyle tek tek her yurttaşın onu savunmaktaki kararlılığında yatar. Ancak her yurttaş burada kendisine düşen görevi duyumsarsa anayasal haklar güvenlikte demektir. Dolayısıyla, herkese, hem kendisi hem de ailesi bakımından riskler taşısa da kaçınmayacağı bir görev düşmektedir.

□ Size göre demokratik bir toplumda bir aydına düşen özel görevler nelerdir?

□ İlke olarak herkes anayasal hakların savunulmasında eşit olarak yer alır. Ancak sözcüğün en geniş anlamıyla "aydınlar" özel bir konumdadırlar, çünkü özel eğitimleri sayesinde kamuoyunun oluşmasında özellikle güçlü bir etkiye sahiptirler. İşte bu nedenle bizi otoriter bir yönetime götür-

mek isteyenler bu grubu yıldırma ve susturma ve özellikle isterler. Dolayısıyla bugün aydınların görevlerini yerine getirmelerinin özel bir önemi vardır. Bu görevi bireylerin anayasal haklarını çiğneyen her türlü girişimle işbirliğini reddetmek olarak görüyorum. Bu, özellikle, yurttaşların politik bağlantıları ve özel yaşamlarıyla ilgili tüm soruşturmaları kapsar. Böylesi bir işbirliğinde bulunan kim olursa olsun Anayasa'nın gayrimeşru kılınması ve çiğnenmesi eylemlerinde bir araç olacaktır.

□ Sizce politik soruşturmaların mağdurlarına yardımada bulunmanın en iyi yolu ne olabilir?

□ İnsan haklarını savunurken mağdur duruma düşen ve yukarıda sözünü ettiğim soruşturmalar sırasında konuşmayı reddeden ve bunlardan önce de bu soruşturmalar nedeniyle maddi kayıplara uğrayanlara yardım etmek önemlidir. Özellikle, bu insanlara hukuk konularında yardımcı olmak ve iş bulmak gerekecektir. Bu da para demektir. Bu paranın toplanması ve kullanımı güvenilir olduğu bilinen insanların yönettiği küçük bir örgütün eline verilmelidir. Bu örgüt insan haklarının korunmasıyla ilgilenen tüm gruplarla temas halinde olmalıdır. Bu yolla, bu önemli sorunu, pahalı bir fon mekanizması kurulmasına gerek kalmadan çözmek mümkün olacaktır.

(*) Amerikan Bilim İşçileri Birliği İnsan Hakları Acil Komitesi tarafından Einstein ile yapılan söyleşi (Bulletin of the World Federation of Scientific Workers, Şubat 1955)

Evren: Dünü, Bugünü, Geleceği

Hakkı Ögelman

Virginia Üniversitesi'nde fizik profesörü olan James Tre-
fil'in Evren'in oluşumuna ilişkin bir makalesine geçen
sayımızda yer vermiştik. Bu sayımızda da dünyaca ünlü Max-
Planck Fizik ve Astrofizik Enstitüsü'nün profesörlerinden Dr.
Hakkı Ögelman aynı konuyu farklı boyutlarıyla ve herkesin
anlayabileceği sade bir dille tartışma gündemine getiriyor.

Bilim ve Sanat dinsel dogmalara, boş inançlara ve okul ki-
taplarına sokuşturulan safsatalara karşı en iyi panzehirin, "bi-
lim aydınlığı" olduğuna inanıyor; ama bu aydınlığı kitlelere
götürebilmek, ulaştırabilmek gerekiyor. Bu sorunun çözümü,
bilgiyi kitlelere ulaştıracak iletişim araçlarının bulunabilmesi
kadar, bilimsel doğruların özünü belli düzeyde temel bilgilerle
donanmış herkese özümsetebilecek, kavratabilecek özgün bir
anlatım biçim ve dilinin bulunabilmesini de zorunlu kılıyor.
Değerli bilim adamımız Dr. Ögelman'ın makalesini, böylesi
bir bütünselliğin güzel bir örneği olarak okuyucularımızın il-
gisine sunuyoruz.

B.S.

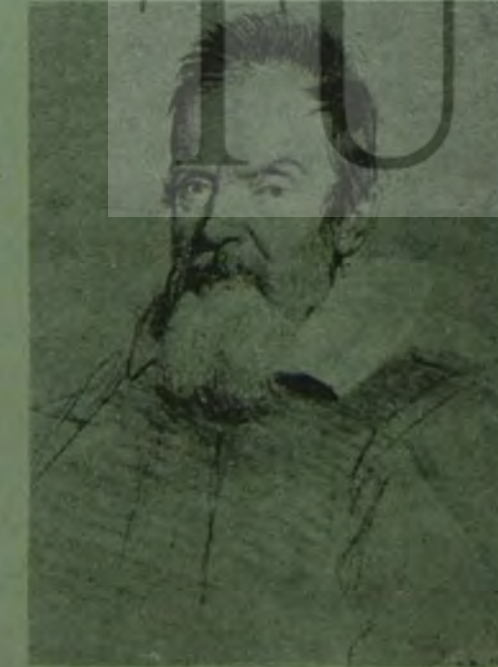
Amerika Birleşik Devletleri gibi,
çağdaş dünyamızda bilim ve tek-
nolojinin en ön saflarında seyreden bir
ülkede bile şu günlerde "Yaradılış"çı-
lar ile "Evrimsiler" arasında büyük bir
mücadele sürmektedir. Louisiana eyale-
tinde bir grup "Yaradılışçı"yı temsilen
Vali Edwards, okullarda, evrim kuram-
ları ile beraber, eşit ağırlıkta, İncil'den
kaynaklanan yaradılış kuramının da
okutulmasını istemektedir. Konu üze-
rinde karar verecek olan Anayasa Mah-
kemesi'ne 28.000 üyeli Amerikan
Deneyel Biyologlar Derneği, Nobel
Ödülü sahibi 72 bilim adamı ve 17 eya-
letin bilim akademileri, evrimsiler lehi-
ne dilekçeler göndermiş ve bilimsel
gerçekler ile ilgisi olmayan bir görüşün,
yaradılış kavramının, okullarda okutul-
masına karşı çıkmışlardır.

Ülkemizde de buna benzer çağdışı
görüşler, hukuksal tartışmalara bile fir-
sat tanımadan eğitimin içine kolayca sı-
zabilmektedir. Bir yandan bilim

adamları insanların evrimini 3 milyon
yıl öncesine kadar fosiller ve bilimsel
yaş tayini yöntemleri ile izlerken; bir
yandan her şeyin 10.000 yıl kadar önce
başladığını iddia eden bir görüşün hâ-
lâ etkinliğini sürdürebilmesi hakikaten
şaşılabilecek bir durumdur. Bu yazıda, an-
cak genel kültür çerçevesinde inceledi-
ğim ve bildiğim canlıların evrimi kura-
mı hakkında daha fazla ayrıntıya gir-
mek istemiyorum. Amacım, kendi
bilim dalımın bir parçası olan Evren'in
geçmiş ve evrimi konusunda sizlere
çağdaş bilimsel anlayışın havasını
yansıtmak. Tabii, Evren'in oluşumu ve
evrimi hakkındaki bilimsel anlayış ile
dinsel anlayış tarih boyunca çok defa
karşı karşıya gelmiş, bu mücadelede
Bruno gibi bilim adamları yakılmış, Ga-
lileo gibileri de bilimsel gerçekleri inkâr
etmek zorunda bırakılmıştır. Fakat so-
nunda mücadeleyi hep bilimsel görüş
kazanmıştır. Birkaç yıl önce Papa Ga-
lile'yi, 400 yıldan fazla bir zaman son-

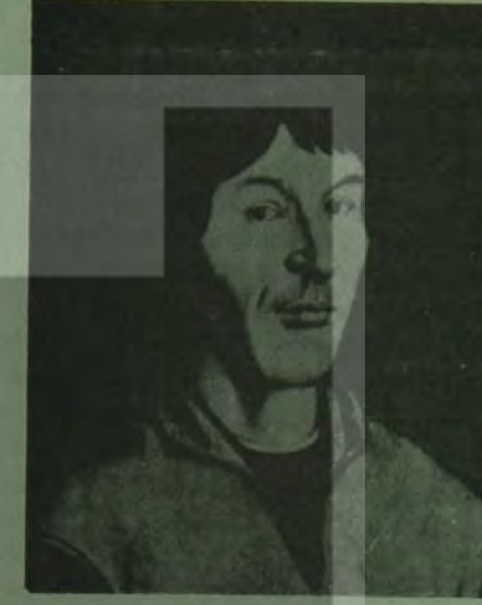
ra affettiğini açıkladığı vakit insanlar
çoktan dünya ve gezegenlerin güneşin
etrafında döndüğünü kabullenmiş ve
astronomi dalında büyük ilerlemeler
göstermişlerdi.

20 yıl önce, Evren'in oluşumu üze-
rine iki ayrı ana kuram vardı: **Büyük
Patlama** ve de **Sürekli Evren**. Büyük
Patlama kuramı, Evren'in bundan yak-
laşık 10 milyar yıl kadar önce, bütün
madd ve enerjinin birarada olduğu bir
noktada başladığını iddia ederken, Sü-
rekli Evren kuramı ise Evren'in her zaman
bugünkü görüntüsünde olduğunu ka-
bulleniyordu. O sıralarda Amerika'da
doktora çalışmalarını bitirmek üzere
gecenin geç saatlerine kadar radyo din-
leyerek çalıştığımı hatırlıyorum. Bir ge-
ce radyoda, müzik arası sohbetlerde,
bir din adamı ile yapılan Evren'in olu-
şumu ile ilgili bir konuşma yayınlanı-
yordu. Biraz çağdaşlaşmış din adamı,
"Sürekli Evren" kuramının Hristiyan
dininin görüşlerine ne kadar uygun ol-
duğunu, Evren'in sürekliliğinin Allah'-
ın sürekliliği anlamına geldiğini uzun
uzun anlatıyordu. İşin ilginç bir yönü
de bu Sürekli Evren kuramını ilk orta-

Galileo'nun, çağdaşı Ottavio
Leoni tarafından yapılmış portresi

ya atanlardan biri, Thomas Gold da
doktora hocamdı. Ancak, aradan bir-
kaç yıl bile geçmeden, Amerikalı iki bi-
lim adamı, Penzias ve Wilson tarafın-
dan mikrodalga kanalında (PTT'nin şe-
hirlerarası haberleşme için kullandığı le-
ğen büyüklüğündeki antenler ile yapılan
iletişim sistemlerindeki dalga boylarında

Nicolas Copernicus (1473-1543). (Asıl adı
Kopernik [Kopernik]tir, ama çağının skolas-
tik geleneğine uyarak, Latin formuyla,
'copernicus' adını aldı.)

uzayı dolduran bir kozmik ışınım bu-
lundu. Bu tip bir ışınım ise "Büyük
Patlama" kuramının, olması gerektiği-
ni iddia ettiği bir bulgu idi. Artık bu-
gün, bilim adamları Evren'in "Büyük
Patlama" sonucu oluştuğu konusunda
fikir birliğindedirler. Aynı din adamı-
nı bugün bulabilsem görüşlerini öğren-
mek isterdim.

EVREN'İN BOYUTLARI

Geceleyin gökyüzüne baktığımız za-
man bir sürü yıldız görürüz. İnsanlan-
rın bu yıldızların güneşimize benzer
biri gök cismi olduğunu anlamaları
uzun bir süre aldı. Her ne kadar klâsik
Yunanlılar zamanında Aristarkhus böy-
le bir fikri ortaya attıysa da gözlemsel
imkânsızlıklar yüzünden pek inandırıcı
olamadı. Ancak 16. yüzyılda Koper-
nik, Brahe, Kepler, Galileo gibi bilim
adamlarının kuramsal ve gözlemsel kat-
kıları ile, astronomi çağdaş anlamda bir
bilim görünümü aldı. Bundan sonra 17.
yüzyılda Newton'un Evrensel Çekim
Kanunu'nu formüle etmesi ve 18. yüz-
yılda William Herschel tarafından göz-
lemsel boyutların genişletilmesi sonucu
dev adımlar atıldı. Evrenbilimi açısın-
dan çok önemli bir buluş, Herschel'in,
teleskobuyla gökyüzünde bulutumsu

parlaklıklar gözleyebilmesidir. Herschel
bunların, güneş dahil çevremizdeki yıl-
dızların oluşturduğu gökadası (galak-
si)na benzer diğer galaksiler olabileceği
görüşünü ortaya attı. Üç aşağı beş yu-
karı, 200 yıl kadar önce çıkan bu gö-
rüş bugün Evren hakkında bildiğimiz
gerçeklerin temelini yansıtmaktadır.
Evren'in boyutları hakkında ayrıntıla-
ra girmeden önce kendimize iyi bir
uzaklık ölçü birimi seçelim ve hızı sa-
bit olan ışığın o mesafeyi katetmesi için
geçen zamanı birim olarak ele alalım.
Işığın hızının saniyede 300.000 km ol-
duğunu hatırlarsak, yaklaşık 13.000 km
çapı olan dünya 0,043 ışık saniyesi bü-
yüklüğündedir, diyebiliriz. Bize en ya-
kın gök cismi olan ay yaklaşık bir iki
ışık saniyesi, yıldızımız güneş ise 8 ışık
dakikası uzaklıktadır. Güneşin kendi
çapı 2 ışık saniyesi boyutlarında olma-
sına karşılık, güneşe en yakın yıldız
Proxima Centaurus 4,3 ışık yılı uzak-
lıktadır. Demek ki yıldızlar, yoğun ola-
rak görülmelerine karşılık aralarında
büyük boşluklar bulunmaktadır. Baş-
ka bir benzetme ile, eğer güneş bir erik
büyüklüğünde olsaydı, en yakın yıldız
500 km ötede olacaktı.

En yakın yıldızdan yolumuza devam
edersek karşılaştığımız yıldızların tabak
gibi yassı yuvarlak bir şekil içerisinde
biriktiğini göreceğiz (çapı 60.000 ışık yıla-
lı, kalınlığı 1000 ışık yılı olan bir tabak).
İçinde 100 milyar tane güneşe benzer
yıldız bulunan bu cisme kendi gökada-
mız, galaksimiz diyoruz. Güneşimiz ve
dolayısıyla dünyamız bu tabağın kenarına
yakın bir yerde bulunmaktadır. Ni-

ketim galaksinin düzlemi doğrultusun-
da baktığımız vakit birbirinden ayırd
edemediğimiz bir çok yıldız gökte
"Samanyolu" dediğimiz bir şerit halin-
de görüyoruz. Bu kadar yıldız karşı-
lık, galaksinin içindeki yıldızlararası
ortamda çok az madde bulunmaktadır.
Eğer mümkün olsaydı, 1 cm çapında bir

**Evren'in oluşumu ve
evrimi hakkındaki
bilimsel anlayış ile
dinsel anlayış tarih
boyunca karşı karşıya
gelmiş, bu mücadelede
Bruno gibi bilim
adamları yakılmış,
Galileo gibileri de
bilimsel gerçekleri inkâr
etmek zorunda
bırakılmıştır. Fakat
sonunda mücadeleyi
hep bilimsel görüş
kazanmıştır.**

boruyu galaksinin bir kenarından öbür
kenarına kadar uzatıp içine biriken
maddeyi tartabilseydik, sadece 5-10
gram olduğunu görecektik. Böyle bir
sondajın da eskaza bir yıldız rastgel-
me olasılığı ise yok denecek kadar kü-
çük olacaktı.

Samanyolu'nu geçip dışarıya doğ-
ru devam etseydik, 160.000 ışık yılı öte-
de "Majellan Bulutsuları" diye adlan-

Copernicus'un güneş merkezli sistemi (kendi elyazması, 'De Revolutionibus' adlı eserin-
den)

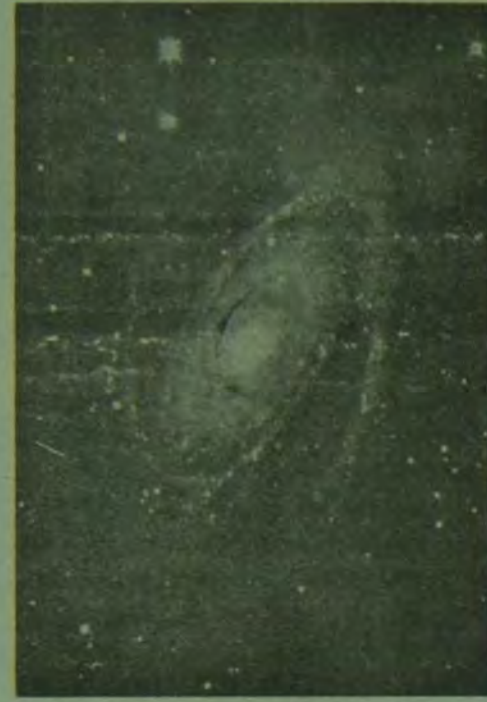
dırılan (güney yarı küresinden görüle-bilmeleri ve ilk defa , dünya turu sıra-sında Majellan tarafından Avrupalılar'-ın dikkatine sunulmaları nedeni ile bu ad verilmiş iki ufak galaksiye rastlaya-caktık ; bizim galaksimizin yaklaşık üçte biri büyüklüğünde. 2 milyon ışık yılı da-ha gitseydik, bizimkine çok benzer And-romeda galaksisine erişecektik.

Bu hayali yolculukta, köşedeki bak-kala gider gibi komşu galaksilere git-mekten söz ederken umutmayın ki doğada mümkün en yüksek hız, ışık hızı ile bile gidebilseydik, bugün orada ol-mak için yolculuğa Neandertal adamı ile başlayıp evrimimizi uzay aracında sürdürmemiz gerekecekti.

Karşılaştığımız bu galaksilerin ilginç bir özelliği de, her birinin, uzaklıklarına oranlı bir hızla bizden uzaklaşma-larıdır. Bulucusu Hubble'ın adı verilen bu ilişkiye göre, bir milyon ışık yılı uzaklıktaki bir galaksi bizden 15 km/saniye hızla uzaklaşırken, bir mil-yar ışık yılı uzaklıktaki bir galaksi ise saniyede 15.000 km hızla uzaklaşacak-tır. Yıldızlardaki bilinen atomların ken-dilerine özgü ışınım yaptıkları dalga boylarının kırmızıya doğru kayması yo-lu ile (aynı; bizden uzaklaşan bir can-kurtarının düdüğünün sesinin giderek kalınlaşması gibi) ölçebildiğimiz bu özellik sayesinde daha da uzak galak-silerin varlığını ve uzaklığını saptayabi-liyoruz. Bu uzaklık-uzaklaşma hızı ilişkisini, ışığın hızına, yani Evren'deki olabilecek en yüksek hıza kadar taşı-yacak olursak, Evren'in boyutlarına

Tycho'yu yardımcısıyla birlikte gözlem ya-parken gösteren bir resim

Bir bulutsu (Büyükayı'daki M 81)

benzer bir ölçü elde etmiş olacağız; bu boyut yaklaşık 10-20 milyon ışık yıldır. Yahut, bu en uzak mesafedeki galaksi-leri Evren'in başlangıcı olarak yorum-larsak Evren'in yaşının 10-20 milyar yıl olduğu sonucuna varabiliriz. Evren'in yaşını saptamak için elimizde birkaç olanak daha bulunmaktadır. Örneğin dünyadaki en yaşlı taşların radyoaktif isotop yöntemleri ile yaşının saptanması 4 milyar yıl vermektedir; uranyum iso-topları oranına göre Evren'in yaşı 10 milyar yıl, yıldızların evrim sürelerinin hesaplarına göre ise 15 milyar yıl bulun-maktadır. Yani, hangi türlü incelersek inceleyelim, Evren 10 milyar yıldan yaş-lı, dünyamız ise bundan pek aşağı kal-mayıp 4 milyar yıl kadar önce şeklini almış bulunmaktadır. Bu yaşı, piskopos Uster'in İncil'e dayanan araştırmaları-na göre saptadığı, Evren'in oluşum ta-rihi olan MÖ 4004 ile karşılaştırmak "yaradılış"ın ne kadar uzaklarda kal-dığının ilginç bir örneğini oluşturabilir.

EVREN'İN ŞEKLİ

Yukarıda açıkladığım gibi Evren'in boyutu ve yaşı hakkında bir fikrimiz var; fakat, önemli sorunlardan biri onun şeklinin ne olduğudur; uzay düz müdür, eğimli midir? Biz üç boyutlu bir çevreye alıştık; aşağısı-yukarısı, sağı-solu olan bir çevre. Buna karşılık Eins-te'in uzayın zaman boyutu ile beraber daha yüksek boyutlarda olabileceğini gösterdi. Büyük Patlama Kuramına gö-re de uzayın eğimli olması gerekmektedir. Buna örnek olarak; iki boyutlu

bir uzayda yaşayan varlıklar düşünelim. Bu varlıklar için uzay, eğimli yüzeyler-den oluşabilir. Eğer bu yüzey bir balon şeklinde ise, Evren kapalı olur; veya bir eğer şeklinde ise, eğimli fakat açık ola-bilir. Bugünkü evrenbilimin ana sorun-larından biri Evren'in açık veya kapalı olduğunun saptanmasıdır. Tahmin ede-bileceğiniz gibi, kapalı bir Evren'de iki boyutlu varlıklar yüzeyde gitmeye de-vam ederlerse sonunda başladıkları noktaya varacaklardır. Bu şekildeki bir uzayda her hangi bir noktanın öbür noktadan bir ayrıcalığı yoktur. Bize üç boyutlu görünen kapalı bir Evren'de de çok uzaklara bakmak ve görmek müm-kün olsaydı sonunda kendi ensemizi gö-recektik. Bu kavramlara göre eğer Evren kapalı ise aynı zamanda sonlu ol-ması gerekir. Fakat eğer kapalı değilse sonsuz olabilir. Tabii bizim görebilece-ğimiz kısmı, ufkumuz, ışığın hızının ve yaşının çarpımının vereceği sınırlardır.

EVREN'İN BAŞLANGICI

Bilim adamı Zeldovich, Büyük Pat-lama kuramının ilk anlarını tarif eder-ken, "Din günahkâra cehennem ateşinin gelecekte olduğunu söylerken, çağdaş evrenbilimi ise onun geçmişte, ilk patlama sırasında olduğunu bildirir" demiş. Bir düşünmeye çalışın; herbiri-nin 100 milyar kadar yıldızı olan, 10 milyar galaksiyi geriye döndürüp bir noktaya sığdırabilmenin anlamını...

İlk baştaki bir iki saniye içerisinde sıcaklık o kadar yüksek ki madde ve enerji birbirinden ayır edilemiyor. Madde diyebileceğimiz elektronlar ve onların anti-parçacıkları pozitronlar

Tycho Brahe (1546-1601)

birleşerek enerjiyi temsil eden gama ışınlarına dönüşebiliyor ve tersi durum-da, gama ışınları elektron-positron çift-leri yaratabiliyor. Bir iki saniye daha sonra Evren biraz daha soğuyor ve ar-tık gama ışınlarının enerjileri elektron-positron çiftleri yaratmaya yetmiyor. Bir iki dakika sonra ilk çekirdekler olu-şuyor (hidrojen ve deteryum). Bu sıra-da da sıcaklığın birkaç milyar derece olduğu tahmin ediliyor. Çekirdeklerin oluşumu 5-10 dakikada bittikten son-ra birkaç yüz bin yıl kadar geçen süre içerisinde heyecanlı yeni birşey yok. İçindeki gama ışınları, Evren genişle-dikçe yavaş yavaş soğumaya devam edi-yor. İşte Penzias ve Wilson'un bulduğu ve onlara Nobel ödülü getiren mikro-dalga ışınım, bu baştaki gama ışınları-nın bugünkü soğumuş hali. Bu arada, yaklaşık başlangıçtan 100.000 yıl son-ra, sıcaklık 10.000 dereceye düştüğü za-man, elektronlar çekirdeklere bağlan-maya başlıyor ve atomlar oluşuyor. Da-ha sonra atomlar, yer yer yoğunluk dal-galanmaları ve çekim kuvveti nedeni ile, ileride galaksileri oluşturacak büyük bulutlar halinde birikiyorlar. Sonra ga-laksilerde yıldızlar oluşuyor ve onların etrafında gezegenler ve de belki geze-genlerde canlı hayat!.

EVREN'İN GELECEĞİ

Bu yazıları yazana ve okuyanlara o günleri görmek kısmet olamayacaktır ama hepimiz Evren'in geleceğini merak ediyoruz; insanın doğası bu. Evren böy-le genişlemeye devam edecek mi, dura-cak mı, tekrar geri çökecek mi? Bunun yanıtını bilimsel yönden henüz kesin olarak bilemiyoruz. Bu problemi biraz

Johannes Kepler (1571-1630)

Isaac Newton (1642-1727)

dünyadan atılan bir roketin durumuna benzetebiliriz. Raketin başlangıç hızı-nı bilirse, dünyanın da kütesini bildi-ğimize göre, dünyanın çekiminden kurtulup kurtulamayacağını hesaplaya-biliriz. Evren de bunun gibi bir birin-den uzaklaşan galaksiler ile dolu; bu hızları ölçebiliyoruz. Bu galaksilerin

Bilimsel bulgulara göre Evren 10 milyar yıldan yaşlı; dünyamız ise 4 milyar yıl kadar önce şeklini almış. Piskopos Uster'in İncil'e dayanan araştırmalarına bakılırsa Evren M.Ö. 4004 yılında oluşmuş!

birbirine tekrar yaklaşık yaklaşmaya-cağını hesap etmek, aynı, roketin dün-ya çekiminden kurtulup kurtulamaya-cağını hesap etmeye benzer. Yalnız, so-runumuz Evren'in toplam kütesini tam bilememekten geliyor. Eğer Evren'in ortalama yoğunluğu metreküpe 3 atom-dan fazla ise Evren'in kapalı olması ge-rekıyor, yoğunluk bu sayının altında ise açık olması yani sonsuza doğru genişlemeye devam etmesi. Bugünkü göz-lemlerimize göre, görebildiğimiz, olduğunu varsayabileceğimiz bütün maddelerin toplamı bu kritik 3 atom/m³ sayısından bir on faktörü daha kü-çük; o halde Evren açık olmalı. Fakat göremediğimiz kara delikler gibi cisim-ler veya nötrino dediğimiz bazı parça-cıklar Evren'in önemli bir kısmını teşkil

PHILOSOPHIAE NATURALIS PRINCIPIA MATHEMATICA

Auctore J.S. NEWTON, Trin. Coll. Cantab. Soc. Matheseos
Professore Lucasiano, & Societatis Regalis Sodali.

IMPRIMATUR
S. PEPYS, Reg. Soc. P. R. E. S. S.
Julii 5. 1686.

LONDINI,

Jussu, Secretarii Regii ac Typis Jussu Summi. Prostat apud
plures Bibliopolas. Anno MDCLXXXVI.

Newton'un ünlü eseri 'Principia mathemati-ca'nın tanıtım sayfası

edebilir ve bu nedenle Evren kapalı ola-bilir. Belki önümüzdeki on yıl içerisinde, bilim adamları, bu sorunun yanıtını daha belirgin bir şekilde saptayabile-cekler.

Bu kısa açıklamalarımda değinme-diğim daha birçok ilginç gözlemler ve kuramsal görüşler, bilimsel dergilerde hızla yayınlanmaya devam etmektedir. Halen Evren'in oluşumu hakkında bir-çok ayrıntıyı bilmemize rağmen mu-hakkak ki doğru yolda, bilimin yolun-da, ilerlemeye devam ediyoruz.

Bu yazımda, bilimsel bulgular ile inançlar arasında uzlaşamayacak bir çelişki olduğunu iddia etmek isteme-dim. Bilim Evren'in başlangıcının na-sıl olduğu konusunda bizi aydınlatabilse bile niçin olduğunu hiçbir zaman yanıtlayamayacaktır. "Niçin" sorusunun yanıtını insanlar kendi inançları içinde arayabilirler. Vurgulanması gereken nokta, Amerika'daki "yaradılışçıların" yanlışını yapmamak, bilimin açıklaya-bileceği konulara inançları karıştıрма-maktır.

DÜZELTME

Sayın O. Merih Büyükdura'nın 73. (Ocak 1987) sayımızda yer alan Sos-yobioloji: Genlerimiz Yazgımız mı? başlıklı yazısının 35. sayfaya rastlayan bölümünde; 1. sütunun sondan 15. sa-tırı yerine; davranışları çok defa genetik başarı-larını baltalayacak yöndedir: örneğin doğum kontrolüne baş vuran ve hiç ibaresi gerecektir. Düzeltir, Sayın Bü-yükdura ve okuyucularımızdan özür dileriz. B.S.

İspanya Savaşı'nın Güncelliği Üzerine Elli Yıllık Ütopya ve Gerçeklik

Claudia Albert/ Çev. Sargut Şölçün

ÇEVİRENİN NOTU:

Hatırlayabildiğim kadarıyla, Türkiye'de İspanya hakkında çıkan ciddi kitaplardan ilki (ve belki de sonuncusu) "Bugünkü İspanya'da Sınıflar Savaşı" (Sorun Yayınları, 1976) başlığını taşıyordu. Bu kitap, zamanın gürültülü gelişmeleri içinde pek dikkati çekmedi. Ağzımız alışmış, bugün hâlâ, "İspanya'daki antifaşist halk savaşı" yerine "İspanya İçsavaşı" demeyi tercih ediyoruz.

Batı Berlin Üniversitesi öğretim üyelerinden Dr. Claudia Albert, aşağıdaki yazıyı BİLİM ve SANAT dergisi için yazdı, ben de Türkçe'ye çevirdim. İspanya'daki savaşın başlamasının elinci yıldönümü nedeniyle, 1986 yılı boyunca söz konusu tarihi olay, birçok ülkede çeşitli yollarıyla ele alındı. Bu savaşın politik ve ideolojik dersleri, çeşitli sanat dallarına yansımaları ve tarihi önemi, araştırma çalışmalarıyla toplantıların ve üniversite seminerlerinin konusu oldu. 1986'yı geride bıraktık, ama İspanya ve dünya tarihinin en ilginç bölümlerinden birini oluşturan bu savaş, başlamasından 51 yıl sonra da ve daha sonraki yıllar-

da da hiç unutulmayacaktır. Patlamasıyla, gelişmesiyle ve sonuçlarıyla bu savaş, yalnız tarih değil, aynı zamanda kavram olmuştur. Bunun nedenini, olayın güncelliğine katkıda bulunan şu üç özelliğinden yola çıkarak anlayabiliriz: Birincisi, doğrudan İspanya'nın tarihi-toplumsal durumu ve böyle bir savaşın çıkmasına yolaçan gelişmesidir. Bu durum, İspanya'ya özgü olduğu kadar, zengin dersler çıkarılabilecek bir genellemeye de elveriyor. İkincisi, bu savaş sırasında Hitler ve Mussolini'den büyük yardımlar alan Franco'ya, "İçişlerine karışmama" politikasıyla dolaylı destek olan "Hür Dünya"nın verdiği demokrasi ve özgürlük anlayışı örneğidir. Ve üçüncüsü, bu savaş nedeniyle dünyada ilk kez, saldırı değil, ama savunma amacıyla bir ordu kurulmuştur: Enternasyonal Tugaylar. O zamana ve bu zamana kadar, dünyada böylesine aydın bir ordu görülmemiştir.

Açıkçası, C. Albert'in yazısı tercih edebileceğimiz bir coşkudan uzak; ancak, okuyanı, serinkanlı değerlendirmelere zorluyor. Sanıyorum, en azından bu bakımdan dikkatle okunmaya değer.

S.Ş.

DARBeye DOĞRU

15 Nisan 1931'de ilan edilen cumhuriyet, Avrupa'nın kıyısında yer alan İspanya'nın tarihindeki en çarpıcı değişikliklerden biri olmuştur. Seçimlerde bütün büyük kentler, monarşiyeye karşı ve cumhuriyetçi koalisyonlardan yana oy kullanmışlardı. Söz konusu koalisyon, katoliklerden liberallere ve sosyalistlere kadar çeşitli gruplaşmaları içine almaktaydı. Cumhuriyetçi koalisyonun 258 milletvekiline karşılık, merkezçiler ve sağcılar 214 sandalyeye sahiptiler. Kral, "millet sesini yeniden yükseltinceye kadar", sürgüne gitmeyi uygun görmüştü. Öte yandan, yeni hükümet, yüzyıllardır süregelen baskı sistemine dayalı tarihi bir mirasla karşı

Direnme...

karşıydı: Katolik Kilisesi'nin devlet ve toplum hayatında eksilmeyen baskısı ve feodalizm, bir zamanların dünya gücü İspanya'yı Avrupa'nın en geri kalmış ülkelerinden biri haline getirmişti. Ülkenin yerel bölünmüşlüğü de, özerk ve anarşist eğilimlerin güçlenmesine uygun bir ortam sağlıyordu. 19. yüzyılın ortalarından beri toprak işçileri (ki bunlar, 1930'da bile, çalışan kesimlerin hemen hemen yarısını oluşturmaktaydı), zengin toprak sahiplerine karşı ayaklanıyordu; bu durumda, büyük toprak sahipleri de, arazilerini kullanılmaz halde bırakmayı tercih etmişlerdi. Bu nedenle, cumhuriyetçi hükümetin ilk hedefi toprak reformu oldu. Ne var ki, bu reform, ancak küçük çapta uygulanabildi; çünkü, hükümet, kilisenin ve toprak sahiplerinin burjuva cumhuriyete karşı (zaten çok güçlü olan direnmelerini) daha da tahrik etmek istemiyordu. Bu tür dikkatli davranışları hesaba katmayan Katalonya ve Bask Ülkesi, kendilerini özerk cumhuriyetler olarak ilan ettiler. Kısacası, İspanya'daki cumhuriyetin varlığı, başından itibaren politik huzursuzluklar, merkezi hükümete karşı duyulan memnuniyetsizlik, grevler ve anarşist başkaldırıların gölgesinde kaldı.

Bu arada, ülkedeki sağ güçlerin de

yeniden biçimlendiği görülmektedir. Cumhuriyetin ilanından birkaç gün sonra subaylar ve soylular, iki ayrı örgütlenme içine girmişlerdir. Bunlardan biri "Renovacion Espanola" adlı monarşist parti; diğeri de, "Union Milidar Espanola" adını taşıyan ve dışı kapalı bir örgüttür. Her iki örgütlenme de, ilk planda ordunun demokratikleştirilmesi yolundaki bazı çekingen girişimlere ve bu gücün sivil yasama organının emrine sokulmasına karşı çıkmaktadır. Seçimlerin 1933 yılında yenilenmesi, sağcıların etkenliğini arttırdığı gibi, sol güçlerin protesto eylemlerini de yoğunlaştırdı. Madrid'teki genel grev ve Asturya'daki maden işçilerinin başkaldırısı, çaresizliği giderek artan hükümetin emrindeki General Franco birlikleri tarafından kanlı bir biçimde bastırıldı. Böylece, İspanya Cumhuriyeti'nin ilk büyük sınavı sonunda 1.300 ölü ve binlerce tutuklu vardı. Binlerce insan işkence gördü, binlerce insan takibata uğradı. Burjuvazi, Franco'ya "Vatanın Kurtarıcısı" gözüyle bakıyordu artık. Sol güçler de, cumhuriyetçileri, sosyalistleri, komünistleri ve özerklik yanlılarıyla anarşistleri içine alan bir savunma cephesinde birleştirdi. 17 Şubat 1936'da alınan yeni seçim sonuçları da, halk cephesi açısından olumluy-

du: Solcular, 179 sağ temsilciye karşılık 288 sandalyeye sahip oldular. Ancak, bundan beş ay sonra askerî bir darbeyle yönetime el koyan Franco ve yandaşları, yabancı lejyonlardan da destek görerek İspanya'nın dörtte birini egemenlikleri altına aldılar. İspanyol Fası'ndan harekete geçen Franco birliklerinin işgal ettiği kentler arasında Cadiz, Sevilla, Burgos, Cordoba ve Zaragoza da vardı.

BATILI GÜÇLERİN "İÇİŞLERİNE KARIŞMAMA" POLİTİKASI

1936 askerî darbesinden Franco birliklerinin Madrid'e girişine (28 Mart 1939) kadar 986 gün geçti. "No pasaran!" parolasıyla milliyetçilere karşı verilen ve 986 gün süren bir savaş! O zamanlar dünya kamuoyu, başka hiçbir politik çatışmaya göstermediği ilgiyi duydu bu savaşa. İspanya, demokrasi ile faşizm arasındaki mücadelenin arenası olmuşken, bu savaş, giderek artan bir hızla dünya politikası boyutlarına ulaştı.

Hitler ve Mussolini, İspanya'nın, kendi "süper güç" planlarını deneye-bilecekleri bir yer olduğunu çabuk kavradılar. Bu deneme, tamamen pratik anlamda da gerçekleşti: Alman Hava Kuvvetleri'nin iyi eğitilmiş 20.000 mensubu (bilinen adıyla "Condor Lejyonu"), İspanya'daki saldırı uçuşlarında insanları hedef alıyordu. Bask Ülkesi'nin küçük bir kenti olan Guernica'da 27 Nisan 1937 günü pazar kurulmuştu. Guernica, işte özellikle o gün bombalanarak yerle bir edildi. Bombardıman sırasında ölen (1.500) ve yaralanan (800) insanlar, yaklaşımakta olan dünya savaşının ilk kurbanlarıydı.

Franco'nun savaş gücü, darbeden sonra geçen bir yıl içinde iki misli arttı. Kendisine Almanya ve İtalya'dan en modern savaş malzemesi geldi. Yine Almanya'dan (20.000 kişi), İtalya'dan (160.000 kişi) ve Portez'den (20.000 kişi), faşist saflarda çarpışmak üzere deniz ve kara yoluyla İspanya'ya birlikler gönderildi. Söz konusu ülkelerdeki faşist diktatörler, bu davranışlarıyla askerî güçlerinin yanısıra, seçim sonuçlarına, halk hareketlerine ve özerk politik gelişmelere göz yummayacaklarını ve her türlü sosyalist hareketi bastırabileceklerini göstermiş oldular. Almanya, 18 Kasım 1936'da Franco'yu İspanya'nın meşru temsilcisi olarak tanıdı. Bu

Madrid, faşizme karşı direnişe hazırlanıyor: No pasaran!

tanıma, çeşitli gelişmelerin bir devamı niteliğindedir: Yeni Durum, Roma ile Berlin arasındaki mihverin, İtalya'nın Habeşistan'a girmesinin (1935), Ren bölgesinin yeniden silahlandırılışının (1936), Avusturya'nın faşist Almanya'ya ilhak hazırlıklarının ve Mussolini'nin Akdeniz'i ele geçirme gayretlerinin mantıklı bir sonucudur.

Bu arada, İngiltere ve Fransa gibi batılı demokrasiler devre dışı kalmışlardı. 1936 yılının Temmuz ve Ağustos aylarında cumhuriyetçilere yapılan birkaç çekingen silah yardımından sonra, Paris'teki (Leon Blum Başkanlığı'ndaki) Halk Cephesi Hükümeti, Fransız burjuvazisinin baskısına boyun eğdi. Kili-se bağlantılı tutucu burjuvazi, İspanya'yı eskiden beri ucuz işgücü sağlayabilirdiği bir depo gibi görüyordu. Bundan başka, zamanın tutucu İngiliz hükümeti, "kesin tarafsızlık" bahanesiyle, olaya karışılmasına karşıydı. İngilizlere göre, aksi bir durum, İspanya'da "Moskova'nın meselesi"ni destekleyebilirdi. Hitler'in, Mussolini'nin ve Franco'nun izlediği zor kullanma politikasını göz ardı eden İngiltere, hâlâ diplomatik anlaşmalarla etki alanını güvence altında tutabileceğini umuyordu. Bu yüzden, İspanya'da sivil halkın havadan bombalanmasını sözlü olarak protesto etmekle yetindi. 1936 yılının Eylül ayında, 24 ulusun temsilcisinden oluşan uluslararası bir komite, içişlerine karışmama ilkesini benimseyebildi.

ENTERNASYONAL TUGAYLAR

Sovyetler Birliği, İspanya'nın batılı güçlerce faşist diktatörlerin eline bırakıldığının ortaya çıkmasıyla birlikte gelişmelere müdahale etti. 18 Ekim 1936'da, Cumhuriyetçileri desteklemek üzere ilk Sovyet tankları gönderilmeye başlandı. Komintern'in girişimiyle, Kasım 1936'dan itibaren ilk enternasyonal birlikler İspanya'ya gelmeye başladı. Bu birliklerin yarattıkları savaşma gücünden esinlenen sayısız romanlar ve günlükler yazılmış; çok sayıda filmler yapılmış ve çalışmalar yayınlanmıştır. Filme de alınan Hemingway'nin "Çanlar Kimin İçin Çalıyor" romanı, bunların içinde en tanınmış oldu.

İspanyol cumhuriyetçilerinin arasında çeşitli anlaşmazlıklar vardı. Enternasyonal gönüllüleri oluşturan (40'dan çok ülkeden gelmiş) 30.000 kadar insanı İspanya'ya çeken nedenler de, bir o kadar çeşitliydi. Bu birliklerin saflarında

çarpan İngilizler, Amerikalılar ve Fransızlar, kendi hükümetlerinin politik hesaplar yüzünden esirgedikleri desteği, hiç olmazsa kişisel çabalarıyla göstermek istemişlerdi. Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya'dan gelen gönüllülerle Alman antifaşistleri için İspanya'da savaşmak, Nazi rejimine karşı mücadelenin dolaysız bir devamı demekti. (Hasan İzzettin Dinamo'nun, bu savaşa Türkiye'den ve Sivash öğretmeni Şadi'nin katıldığını yazdığını hatırlıyorum. ÇN) "Yalnız Madrid üzerinden Almanya'ya döneceğiz!" - Nazi saldırısıyla ülkelerini terketmek zorunda kalan komünistlerin ve sosyalistlerin 1936'daki düşüncesi buydu.

Daha 1936'nın Ağustos ayında bir grup Alman, "Ernst Thaelmann Taburu" adıyla Aragon Cephesi'nde İspanyol cumhuriyetçilerin saflarına katılmıştı. Dachau'daki toplama kampından kaçabilen Alman Komünist Partisi milletvekili Hans Beimler, İspanya'ya geldikten sonra Barcelona'da, İtalyan, Fransız, Belçikalı, Macar ve İspanyol gönüllülerinden oluşan enternasyonal bir birlik kurdu. Beimler'in bu örgütlenme çalışması, o sırada Barcelona'da yapılan Antifaşist Olimpiyat Oyunları nedeniyle zor olmadı. Enternasyonal birliklerin adları da, geldikleri ülkelerin demokrasi mücadelelerindeki başlıklardan, bu savaşların öncülerinden ve kavramlarından esinlenmişti: "E. Thaelmann", "Edgar André", "Walery Wroblewski", "Justice et Liberté", "Commune de Paris", "Gastone Sozzi"... 22 Ekim 1936'dan itibaren bu birlikler, yine Komintern'in girişimiyle, en

ince ayrıntılarına kadar askeri bakımdan örgütlenmiş "Enternasyonal Tugaylar"a dönüştürüldü. Albacete'de bir eğitim merkezi kuruldu, sağlık hizmetleri sağlandı ve bir cephane fabrikası açıldı. Her tugay için bir siyasi komiser görevlendirildi. Enternasyonal Tugaylar'ın hiyerarşik düzeni kurulurken, Kızıl Ordu örnek alınmıştı. Bu örgütsel önlemler, cumhuriyetçi ordunun etkinliğini son derece arttırdı; ama aynı zamanda, bazı sorunların da doğmasına yol açtı. Örneğin anarşistlerin işçi militisleri, cumhuriyeti, disiplinli bir ordu mensubu olarak değil de, kendi anlayışlarına göre savunmakta ısrar ettiler. Mevzi muharebelerinde kendi disiplin ve gönüllü olma anlayışlarıyla anarşistler, büyük başarılar elde ettiler. Ne var ki, üstün faşist birlikler ve giderek genişleyen savaş karşısında, anarşistlerin efesanevi önderi Durruti bile, subayların emirlerine uyulmasını istemek zorunda kaldı.

Ordunun ve Enternasyonal Tugaylar'ın yönetilmesinde ortaya çıkan sorunlar, Avrupa'daki güçler dengesi ve Sovyetler Birliği'nin içinde bulunduğu sorunlarla birlikte ele alınmalıdır. Faşist güçler bütün ağırlığıyla saldırırken, cumhuriyet hükümeti de, yönetici kadroları, Sovyetler'den gönderilen uzmanlara vermişti. Cumhuriyetçi saflarda beliren anlaşmazlıkların çözülmesi sırasında, yaşanan ağır koşullar bazı hataların yapılmasına neden oldu. Kimin ajan, kimin sapmış olduğunu, ya da troçkist eğilimler taşıdığını belirlemek kolay değildi. Bu fırsatı kaçırmayan faşistler, İspanya'da "Bolşeviklerin ağır-

lık kazandığını" ileri sürerek batı dünyasında prestij toplamayı başardılar.

Enternasyonal Tugaylar'dan altısı, seçkin birlikler olarak en zor ve en tehlikeli cephelerde görev aldılar. Madrid'in savunulması (Kasım 1936'dan Şubat 1937'ye kadar), Jarama Irmağı kıyısındaki çarpışmalar (Şubat 1937) ve nihayet Ebro'daki son cumhuriyetçi saldırısı (Temmuz 1938), enternasyonal gönüllülerin damgasını taşıdı. Bu birlikler, iki yıl boyunca, kendilerinden teknik ve askeri bakımdan çok üstün faşistlere karşı direnmeyi başardılar. Bu direnme sürerken, cumhuriyetçilere gönderilen yüzlerce uçağa ve tanka, İspanya-Fransa sınırında Fransızlarca el konuyor; Akdeniz'de İspanya Cumhuriyeti için savaş malzemesi taşıyan Sovyet gemileri, İtalyan denizaltıları tarafından batırılıyordu. 1939 yılıyla birlikte, Sovyetler de, İspanya'ya yardım edemez hale geldi.

CUMHURİYET'İN SONU

Cumhuriyet'in zaferi için bütün umutları söndüğü günlerde, Başbakan Negrin, "Milletler Cemiyeti" aracılığıyla, her iki tarafa alınan esirlerin serbest bırakılmasını istedi. Enternasyonal Tugaylar'daki (batılı ülkelere gelmiş) gönüllüler, ülkelerine dönmeye başladılar. Barcelona'da yapılan törende İspanya Komünist Partisi Başkanı Dolores Ibarruri, bu orduya şu sözlerle veda ediyordu: "Sizleri unutmayacağız! Ve barışın işareti olan zeytin dalı açıp da İspanya Cumhuriyeti'nin zafer tacına dolandığı zaman, Kardeşler, sizleri yine bekliyoruz!"

İspanya Cumhuriyeti'nin kurulması daha uzun bir süre alacaktır. Ve o zamanki enternasyonal gönüllülerin çocukları, İspanya'ya yine geleceklerdir. 1960'lı yıllarda ve bu kez turist olarak!.. Enternasyonal Tugaylar içinde faşist işgal altındaki ülkelere gelmiş olanların, yani Almanların, İtalyanların, Avusturyalıların, Polonyalıların ve tabii ki Yahudilerin ise dönecek ülkeleri yoktur. Bunların bir kısmı, İspanya'da kalıp, faşist orduların önünden kaçan ve Fransa'ya sığınmak isteyen sivil halka yardımcı oldu. Son birlikler, Mart 1939'da İspanya'yı terkettiler; ancak, bu insanları Fransızlar ya (Güney Fransa'daki) toplama kamplarına doldurdular, ya da Afrika'ya göndererek orada boğaz tokluğuna çalıştırdılar. Birçokları için cumhuriyeti savunmayı ve sosyaliz-

mi kurmayı amaçlayan "İspanya İçsavaşı", faşist Almanya'nın toplama kamplarında sona erdi. 1 Eylül 1939'da, Junker ve Messerschmidt firmalarının İspanya'da denenmiş uçakları, Polonya kentlerine bombalar yağdırmaya başladı; 1945'e kadar artık yüzlerce Guernica olacaktır.

AYDINLARIN SAVAŞI MI?

O zamana kadar dünyada hiçbir ordu, bu kadar çok aydını, yazarı, gazeteci ve sanatçıyı bir araya toplamamıştı. Ve hiçbir savaş, bu kadar çok sanatçıya yaratıcı heyecan kaynağı olmamıştı. Bunda, 1920'li yılların kültürünün istisnasız sol eğilimli olmasının ve "Kül-

Dolores Ibarruri.

"Sizleri unutmayacağız! Ve barışın işareti olan zeytin dalı açıp da İspanya Cumhuriyeti'nin zafer tacına dolandığı zaman, Kardeşler, sizleri yine bekliyoruz!"

türün savunulması'nın o yıllarda halk cephesinin ve sosyalizmin savunulması anlamına gelmesinin rolü vardı mutlaka. Ancak, kısmen de aydınlar, kendi ülkelerinde onları hayal kırıklığına uğratan beklentilerini İspanya'ya yansıtmışlardı. Bu az gelişmiş ülkede kendiliğindenlik, el değmemişlik ve idealizm bulacaklarını umdular. O sevimli, ama naif Don Quijot figürünün, Arthur Koestler'in (Bir İspanya Vasiyetnamesi,

1938) ve Georg Orwell'in ("Benim Katalonyam. İspanya İçsavaşı Üzerine", 1938) kitaplarında sık sık bir ilgi noktası oluşturması boşuna değildir.

Aydınların heyecanı, ne kadar hızlı ortaya çıktıysa, yine o kadar çabuk söndü. Dağlarda verilen inatçı mevzi muharebeleri artık ilginç bir edebiyat konusu olmaktan çıkmıştı. Kendiliğinden gelişen halk hareketinde görülen romantiklik, çabuk kayboldu. Tabii ki, siyasi komiserlerin çalışmaları da, sanatçıların ideallerindeki atmosferi yaratmaktan uzaktı. Bu durumda, İspanya'daki savaşla ilgili birçok yazı, aydınların "hesaplaşması" haline geldi. Bi-reysellikte disiplin, heyecanla sabır, bölgesel çıkarlarla dünya politikası arasındaki çelişkilere aydınlar dayanamadı. İspanya savaşı, hepsinin değilse bile, çok sayıda aydının politik biyografisinde bir dönüm noktası oldu, onları yilgınlığa ve politikadan uzaklara itti.

İSPANYA SAVAŞI'NIN SONU

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından, İspanya'daki savaşın itkileri büyük ölçüde sönmüştü. İspanya Cumhuriyeti, sürgündeki KP Başkanı Dolores Ibarruri (ve sonra da Santiago Carrillo'nun) umduğu gibi, silahlı bir halk ayaklanmasıyla değil, ancak Franco'nun doğal ölümüyle doğdu. 60'lı yılların başından itibaren İspanya, Batı Avrupa'nın bir tatil kolonisi haline geldi. İnsan haklarının ayaklar altına alınması ve politik tutuklular, batıda artık pek ilgi uyandırmıyordu. Hatta bugünkü Bavyera Başbakanı Strauss, Franco ile olan arkadaşlığıyla övünmüş ve eski Condor mensuplarından H. Trautloff'un Federal Alman ordusunda önemli bir yere gelmesini sağlamıştı.

Genellikle Fransa'da bulunan eski cumhuriyetçiler, bugünkü demokratik İspanya'da, bir zamanlar taşıdıkları ideallerin hiçbirini bulamamaktadırlar. Avrupa Komünizmi, yüzeysel bir demokratikleşmeyle hızlı kapitalistleşmenin gerçekleşmesi stratejisi olmaktan öteye gitmedi. Franco'nun işkence uzmanları, bugün ortalıkta dolaşırken, İspanya, batı dünyasında bir yatırım ülkesi olarak saygı uyandırmaktadır. Oysa, savaşın çıkmasına yol açan temel sorunlar (kitleli işsizlik, kırsal alanlardaki feodal ilişkiler ve Bask sorunu gibi bölgesel anlaşmazlıklar), bugün de gündemden çıkmamıştır. □

Eylül 1936. İspanya, Estremadura cephesi

Peter Magubane:

"Benim Politik Silahım Fotoğraf Aygıtımdır"

Mehmet Ünal

21 Mart bundan 26 yıl önce Güney Afrika'da Sharpville'de, "siyahlara özgü pasaport" bulundurma yasalarına karşı yürüyüş yapan siyahlardan 69'unun polisleri açtığı yayılım ateşiyle öldürülüşünün yıldönümü. 21 Mart, "Uluslararası Irk Ayrımı ile Mücadele Günü" olarak bütün dünyada anılıyor.

Kendisi de bir fotoğraf ustası olan arkadaşımız Mehmet Ünal'ın Federal Almanya'dan yazıp gönderdiği aşğıdaki yazısında tanıttığı Güney Afrikalı basın fotoğrafçısı Peter Magubane Sharpville katliamının tanıklarından. Çağımızın yüzkarası olan ırk ayrımına karşı mücadele eden Mandelalar'dan Magubane'ye, Magubane'den onbinlerce "meçhul siyah" a kadar bütün Güney Afrikalıları dayanışma duyguları içinde dostça selâmlıyoruz.

B.S.

Peter Magubane

muzda, tek kelimeyle: "Hayır!" diye yanıtıyor. Ve arkasından şunu ekliyor: "bugün artık fark gözetmiyorlar." Ve gerçekten son aylarda tüm gazeteciler (hangi ulustan olurlarsa olsunlar) polislerin bir numaralı hedefi... Daha önceleri? Peter Magubane, bir beyaz polisin söylediklerini anımsıyor: "Tüm siyah gazetecileri öldürmek ya da hapse atmak gerekli. Yalnızca yalan yazıyorlar."

Magubane, beyaz fotoğrafçılarla siyah fotoğrafçıların aynı karanlık odayı kullanmalarının yasak olduğu zamanları anımsıyor: bu durum karşısında kendi karanlık odasını kurmak zorundadır. Ve kısa bir zaman sonra da bu karanlık odayı kapatmak durumunda kalır. Çünkü Johannesburg'ta siyah halkın kendi başına iş yapması yasaktır: "Bu ayrıcalıklı tavır, ırkçı rejimin varlığında var. Siyahlara, beyazlara göre her zaman farklı uygulama görüyorlar."

Bu ayrıcalıklı uygulamaları Peter Magubane daha çocukken tanımaya başlar. 1932 yılında Johannesburg yakınlarında Vrededorp siyah yerleşim bölgesinde doğan Magubane, pasaport yasaları nedeniyle, babasının birçok kez tutuklanmasına tanık olur. 1960 yılında bu tip uygulamalara fotoğraf aygıtıyla tanıklık edeceğini o zamanlar aklından bile geçirmez. 1960 yılında siyahlara özgü pasaport" bulundurma yasalarına karşı yürüyüş yaparlar. Polisler yayılım ateşi açar. Sonuç: 69 ölü, yüzlerce yaralıdır. P. Magubane: "Bu olay benim yörüngemi bulmakta yardımcı oldu. Daha önce bu kadar ölü görmemiştim. Neredeyse işimden olacaktım. Çünkü tek bir kare fotoğraf çekmemiştim. Olayları bir duvarın

dibinden yalnızca seyretmişim. Birlikte çalıştığım gazeteci arkadaşım şunları sordu: 'Fotoğrafların nerede? Yakın plân çalışmalar nerede? Gazeteyi sattırarak fotoğraflar nerede? Yaralıları öldürdüler?' Ben yalnızca: 'Bilmiyorum,' diye yanıtlayabildim. Böyle bir şeyle hiç karşılaşmamıştım. Şok geçirmiştim. Ve o günden itibaren, şok geçirmemek için yemin ettim: 'mesleğimi yapmak zorundayım. Olayları daha sonra değerlendireyim.'"

Aslında çok başka fotoğraflar çekmek istiyor Magubane. Kendisi sansasyon fotoğrafçısı değil. Ancak ırkçı rejim kendisine başka bir olanak tanımıyor. "Durumun her zaman iyiye doğru gelişeceğini umutladım. Ama her şey daha kötüye gitti." 1982 yılında "Black child" isimli kitabının önsözüne bu cümleleri yazmıştı. Ve fotoğrafları milyonlarca siyah halkın yaşamını doğrudan anlatan, ırkçı bir rejimde yaşamının ne anlama geldiğini anlatan bir belgeseldi: Güney Afrika polisinin ve ordusunun uyguladığı terör, sürgün, politik haklardan yoksunluklar...

Peter Magubane, gazetecilik mesleğine 1950'li yıllarda başlar, "Drum" dergisinde ayak işlerinden sorumludur, soförlük yapar ve nihayet kendi kendine fotoğrafçılık öğrenerek, derginin

basın-fotoğrafçılığı kadrosuna girer. O dönemlerde bu gazete sınırlı sayıda siyah çalıştıran sayılı dergilerden biridir.

1963 yılına dek bu dergide çalışır. Daha sonra liberal tavrı "Rand Daily Mail" gazetesinde çalışmalarını sürdürür. Her iki yayın için yapmış olduğu foto-röportajlar, tüm dünya basınında yayınlanır. Bir çok ödüle layık görülen Magubane, aynı zamanda ilk siyah gazeteci olarak "Enterprising Journalism Award 1986" ödülünü almaya hak kazanır. Şu an "Time Magazin" de çalışmaktadır. Ve Güney Afrika'daki ikametinin yanı sıra, New York'ta ikamet etmektedir.

Güney Afrika ırkçı rejimi Magubane'nin çalışmalarını engellemek için yüzlerce girişimde bulunmuştur. 1969 yılında kendisine ve diğer arkadaşlarına yapılan ağır bir saldırı bile mesleğini terketmesine neden olamaz. Winni Mandela yakın dostudur. Kendisi Pretoria hapishanesine düştüğünde ziyaret etmek ister. Bu tavrı ırkçı rejim tarafından "Komünizmle Mücadele yasalarına" girdi kabul edilerek, tutuklanır. Sonuç: 586 gün hücre hapsi ve işkence. 1979 yılında yayınladığı "Magubane'nin Afrika'sı" isimli kitabında hapislik günlerini şöyle anlatıyor: "Bazen bağırırım, duvarları yumrukladım. Daracak hücremde yürümeye uğraştım, hücremin kapısındaki çivileri saydım."

1970 yılı sonlarında salıverilen Magubane beraat eder. Ancak bununla bırakılmaz. Beş yıl sürgün cezasına çarptırılır. Bu durum bir anlamda 'meslek yasağı' anlamına gelmektedir. Sürgünde olan bir kişinin, diğerleriyle konuşması yasaktır. Toplantılara katılamaz. Fotoğraf çekemez. Hatta daha önce çekmiş olduğu fotoğrafları kendi adıyla yayınlamaz. Ama o şöyle diyor: "Mesleğimi terketmeyi hiç bir zaman düşünmedim... Benim politik silahım, fotoğraf aygıtımdır."

galeri arkadaş

KİTAP'ta ZENGİN ÇEŞİT

SEÇKİN YAYINEVLERİNİN

BÜTÜN KİTAPLARI:

Roman	Şiir	Teknik
Öykü	Hukuk	Bilgisayar
İnceleme	Ekonomi	Sınavlara hazırlık
Deneme	Tıp	Yabancı dil ve Ders kitapları

SANAT, FELSEFE, EDEBİYAT, MÜZİK, SİYASİ DERGİ'ler

KLASİK, POP, CAZ, TÜRKÇE, YABANCI DİL ve

VIDEO KASET'leri

KIRTASIYE ve Büro malzemeleri, Hesap Makineleri

FOTOKOPİ OYUNCAK.

Adres: Mithatpaşa Cad. 28/D (PTT yanı)
Tel: 343154 Yenişehir/ANKARA

GÜN KİTABEVİ

REYONLARI

"KÜLTÜREL GEREKSİNİMLERİNİZ İÇİN"

KİTAP	İNCELEME-ROMAN-ŞİİR-ARAŞTIRMA-V.D.
ANSİKLOPEDI	MEYDAN LAROUSSE-HAYAT ANSİKLOPEDİSİ-V.D.
YABANCI DİL	SÖZLÜK-GRAMER-ROMAN-HİKAYE-V.D.
OKUL	İLK-ORTA-LİSE-ÜNİVERSİTE DERS, KOLEJ-FEN-ÜNİVERSİTE HAZIRLIK
PLAK	YERLİ-ORJİNAL
KASET	POP-JAZZ-ROCK-KLASİK-YERLİ-BOŞ
VIDEO	YERLİ-YABANCI-BOŞ
DERGİ	TÜRKÇE-İNGİLİZCE

"HİZMETİNİZDE"

İMZA GÜNÜ

SADUN AREN
KORKUTBORATAV

YAKUP KEPENEK
METE TUNÇAY

7 MART 1987
SAAT: 14:00-18:00

GÜN KİTABEVİ: Mithatpaşa Cad. No: 28/C ANKARA

Güney Afrika'nın ırkçı rejimi köşeye sıkıştıkça, saldırganlığını artırıyor. Özellikle basına tam sansür uygulaması, yurt içinde ve yurt dışında yayınlanacak her haber için hükümetten izin alınmak zorunda kalınması, bir çok batılının, bu rejimin özgürlüklerden, özellikle basın özgürlüğünden neler anladığını bir kez daha açıkça anlamalarına yardımcı oldu. Aylardır siyah halka uygulanan teröre ilişkin ne bir satır okuyabiliyoruz, ne de bir fotoğraf görebiliyoruz... Hangi ulustan olduğuna aldırmış edilmeden, elinde fotoğraf aygıtı olan herkes polis tarafından tartaklanıyor, yurtdışı ediliyor. Batılı ajansların, batılı gazeteciler hakkında telekslerden geçtiği haberler bunlar...

Terör ve korkuyu Güney Afrikalı siyah halk çok yakından tanıyor. Meslektaşım Peter Magubane bu durumu şöyle açıklıyor: "Bir keresinde beyaz bir polis şakaklarıma namluyu dayayarak, beni öldüreceğini söyledi. Hiç hareket etmedim. Dua ettim. Çünkü en küçük

bir hatamda silahımı ateşleyebilirdi." 1976 yılında öğrenci hareketlerinde olmuştu bunlar. Polisin elinden kurtulduktan sonra, Magubane, fotoğraf çekmeyi sürdürür...

Magubane, 1986 yılında 'Alman Fotoğrafçılar Birliğinin Dr. Erich Salamon Ödülüne' layık görüldü. Bu birliğin ikinci başkanı Karl Steinorth ödülün ona verilmesinin gerekçesini şöyle açıkladı: "Peter Magubane eşit olmayan şartlar altında basın fotoğrafçısı olarak çalışmaktadır. Buna karşın onlarca yıl haksızlığa karşı mücadele etti. Ustalıkla çektiği fotoğraflar, yalnızca Güney Afrika'da değil, tüm dünyada ilgi gördü ve basın-fotoğrafçılığını, Auschwitz Toplama Kamplarında öldürülen Dr. Erich Salamon'un duyarlılığıyla yaptı; bu fotoğraflar bize her nerede haksızlık varsa, değiştirilmesi gerektiğini bütün gücüyle anlatabiliyor."

Magubane'ye, Güney Afrika polisinin beyaz ve siyah gazeteciler arasında bir ayrım yapıp yapmadığını sorduğu-

Siyasi Bir Hareket Olarak Çevreciler*

Daniel Fedrigol / Çev. Gül Aysu

“Çevreciler” olarak adlandırılan grup yada partilerin özellikle Batı Avrupa ülkelerinde giderek önemli siyasi etkinlikler kazandığından bizim kamuoyumuz da haberdar. Çevrecilerin gösterilerine ilişkin haberlere gazetelerimizde sık sık rastlanıyor. Bu akımlar, söz konusu ülkelerde, kamuoyunu ve dolayısıyla yönetimleri ciddi ölçülerde etkiliyor; o oranda da ciddi sosya-politik inceleme ve araştırmalara konu oluyor.

Bizim ülkemizde böylesi akımların siyasi bir hareket anlamında niçin uç vermediği, hemen akla gelen bir soru. Ve belki de, yanıtı araştırılırsa, toplumumuzun bugünkü kültürel, siyasi yapılanmasına ilişkin ilgi çekici sonuçlar ortaya çıkarabilecek bir soru.

Belçika'daki “çevreciler hareketi”ne ilişkin, aşağıda sunduğumuz değerlendirmeyi ilgi çekici bulacağınızı sanıyoruz. B.S.

Ekolojik* (çevrebilimsel) hareket son zamanlarda Belçika'nın sosyo-politik yaşamının önemli bir ögesi oldu. Ulusal yaşamda ağırlığı olan bir etmen durumuna geldi ve etkisi gözle görülür bir biçimde arttı. Çevreciler; gençler, aydınlar, beyaz yakalı işçiler, sol Hristiyanlar, kent orta katmanları ve küçük burjuvaziden oy alıyorlar.

Ekim 1985 genel seçimlerinde çevrecilerin partileri - Ecolo (Fransızca konuşan Belçikalılar'ın) ve Agalev (Flamanlar'ın) - oyların % 6,2'sini aldılar. Bu, 1981 yılındaki seçimlere kıyasla % 1,7 oranında bir artış demektir. Böylece çevrecilerin partileri Temsilciler Meclisi'nde toplam 9, Senato'da **4 sandalye kazandılar. 1984 yılında birkaç üyeleri de Avrupa Parlamentosu'na seçilmişti.

Diğer Batı Avrupa ülkelerinde olduğu gibi Belçika'da da ekolojik hareket görece yeni bir olay. Sloganları çok geniş halk kesimlerinin duyarlılıklarını ve kapitalizmin çeşitli gerçeklerine karşı gittikçe şiddetlenen tepkilerini yansıtıyor. Bu durum komünistleri, çevrecilerin savunduğu düşünce ve ilkelerin bir değerlendirmesini yapma, sahip oldukları politik potansiyeli ve tekellere karşı savaşımında onlarla güçbirliği olanaklarını araştırma gereği ile karşı karşıya bırakıyor. Çevrecilerin bağımsız bir güç olarak ortaya çıkmalarından bu yana belirli bir süre geçti. Bu nedenle onlara ilişkin bazı sonuçlar çıkarabiliriz.

BELÇIKA'DA ÇEVRECI HAREKETİN ORTAYA ÇIKIŞI

Belçika'da ekolojik hareket kapitalist üretimin, en başta da tekellerin faaliyetlerinin çevre üzerindeki yıkıcı etkisinin kendini her zamankinden belirgin bir şekilde gösterdiği 1970'lerin ikinci yarısında ortaya çıktı. Kapitalist

sistemin derinleşen bunalımıyla birlikte, hareket ekolojik sınırların ötesine geçti. Belçika toplumunun mekanizmalarını, tipik yaşam biçimini eleştirmeye, insanın doğal çevresini silahlama gereksinimine şu ya da bu şekilde bağlantılı olan toplumsal ve ekonomik sorunlar ortaya atmaya başladı.

1980'lerin başında uluslararası gerginlik ve nükleer savaş tehlikesi arttığında hareket barış savaşımına katıldı. Hareketin kapsamının genişlemesi de bu zamana rastlar. Doğayı koruma ve halkın yaşam koşullarını iyileştirme isteği doğal olarak çevrecileri silahlama yarışına ve onun, nükleer silah denemeleri ve nükleer artıkların tasfiyesi ya da nakli gibi sayısız uzantılarına şiddetle karşı çıkmaya itti. Bu açıdan hareketin evrimi, doğayı koruma eylemleriyle başlayan, giderek önemli bir savaş karşıtı güç haline gelen Batı Almanya'daki Yeşiller'in geçirdiği evrime büyük benzerlikler göstermektedir.

Çevrecilerin bağımsız bir hareket olarak biçimlenmesi 1960'ların sonunda birçok Batı Avrupa ülkesinde kendini gösteren yığın hareketlerinin toplumsal ve psikolojik etkileriyle de bağlantılıdır. Boyutlarına karşın bu hareketlerin kapitalist toplumun işleyişi ve siyasal iktidarların yapısı üzerinde hiçbir etkisi olmamıştır. Bu sonuç, Belçika'da söz konusu hareketlere katılanların bir kesiminde düşünceli ve yığınlık yaratmış, bir bölümünü sağcı hatta aşırı sağcı örgütlere, sayıları oldukça kabarık olan kimilerini de politik ve toplumsal etkinlik alanında yeni çizgi arayışlarına itmiştir. Ekolojik hareketin çekirdeğini oluşturanlar da bu sonucular olmuştur.

Hareketin başarısında söz edilmesi gereken bir başka etmen de devlet kuruluşlarına ve 1968-1969 yıllarındaki toplumsal savaşımın ardından sayıları hızla artan politik partilere karşı oluşan güvensizliktir. Bu güvensizlik o

dönemi izleyen 10-15 yıl içinde Belçika'nın önde gelen burjuva ve sosyal reformist partilerin bunalımdan çıkış için gerçekçi yollar öneremediği gerçeğinin açık bir biçimde anlaşıldığı ve çalışma biçimindeki birçok olumsuz yanların ortaya çıktığı dönemde daha da arttı.

Mevcut düzenden hoşnut olmayan herkes çevrecilere gerçekçi bir seçeneğin temsilcileri olarak bakmaya başladı ve yaşam biçiminde niteliksel bir değişim umutlarını onlara bağladı. Çevreci sloganların toplumun bu kadar çeşitli kesimlerine hitap edebilmesinin nedeni de budur.

Son zamanlara kadar çevreci hareketin gündeme getirdiği sorunlar karşısında ilgisiz kalan Belçika'nın önde gelen partileriyle kıyaslandığında çevreciler istemleri ve yaklaşımları açısından tartışmasız yenilikçi bir kimliğe sahiptirler. Ancak sloganlarından birçoğu gerçekte yeni değildir. Örneğin Komünistler, çevrecilerden çok önce çevre koruma programları geliştirdi ve bir ulaşım politikası önerdi. Ne var ki bu önerileri onların sloganlarının elde ettiği yığınsal desteği kazanmayı başaramadı.

Bunun çeşitli nedenleri var. İlki, anti-komünizmin toplumsal bilinç üzerindeki etkisidir. BKP uzun bir süredir sistemli bir şekilde düşmanca kampanyalara hedef olmaktadır. Bunun yanı sıra, 1921'de kurulan ve büyük politik deneyim kazanmış olan parti gerek programı, gerekse çalışma yöntemleri açısından diğerlerinden tümüyle farklı bir parti olmasına karşın çoklarıncı, özellikle de gençler tarafından “geleneksel” bir parti olarak değerlendirilmekte, bu nedenle de toplumun karşılaştığı yeni sorunlara çözüm getirecek beceriden yoksun görünmektedir. Bu kalıplaşmış bakış tarzının ekolojik hareket içinde geçerli olmamasının nedeni bu hareketin kökeninin daha yeni olmasıdır.

Ayrıca Komünist Partisi'nin önerilerini geniş halk kitlelerine ulaştırma doğrultusundaki çalışmalarının yetersiz kaldığını da kabul etmeliyiz. BKP'nin enerji ve daha birçok sorunlar karşısındaki tutumu Parti belgelerinde belirsiz ifadelerle formüle edilmiş, çoğunlukla partinin genel politik programı içinde eritilmiştir. Komünistler, kapitalist toplumun evrimi sırasında ortaya çıkan kimi sorunlara zamanında çözüm önermeyi başaramamışlardır.

Burada ilginç olan bir noktaya dikkat çekmek gerek. Çevreci hareketin or-

taya çıkmasından da önce, bu hareketin ideologlarının kendilerine ait olduğunu iddia ettikleri ve “yeni” olarak gösterdikleri sloganlarla belli bir savaşımın verildiği yerlerde, çevreci hareket varlık gösteren bir güç haline gelmeyi hiçbir zaman başaramamıştır. Bu, örneğin, Belçika'nın ilk nükleer santralinin kurulduğu bölge için geçerlidir. Nükleer enerjinin eleştirisi, çevrecilerin en çok işledikleri tema olduğuna göre burada kendimizi bir paradoksla karşı karşıya görebiliriz. Oysa ortada hiç de bir paradoks yok. Atom santrallerinin kurulmasına çok önce başlamış ve sonunda komünistlerin, bir kısım sosyalistler ve sol Hristiyanların başını çektiği son derece etkin bir protesto hareketine yol açmıştı. BKP'ni harekete geçiren herşeyden önce güvenlik konusuydu. Çünkü proje nüfusun çok yoğun olduğu bir bölgede gündeme gelmişti. Parti projenin bir bütün olarak toplumun değil, tekellerin çıkarına olduğunu vurguluyordu. Ayrıca hükümet, bizimki gibi küçük bir ülkede büyük önem kazanan, nükleer artıkların tasfiyesi sorununa akılcı bir çözüm getirememişti (hâlâ da getirebilmiş değil). Ekolojik hareket sahneye çıktığında o yörede “yeri” çoktan doldurulmuştu. Bu arada belirtelim ki, komünistler söz konusu bölgede hâlâ güçlü bir konuma sahipler, oysa çevrecilerin etkisi çok az.

İZLEDİKLERİ MODERN YÖNTEMLER

Ama biz, çevreci hareketin ülke çapındaki yaygın halk desteğine sahip olmasının nedenlerine dönelim. Hareket düşüncelerini halka yaymada son derece orijinal - modern demek daha yerinde olur - yöntemler kullanıyor ve bunlara insanların dikkatini çeken yaratıcı ve göz alıcı öğeler katmanın yollarını çok iyi biliyor. İşte bir örnek: Muhafazakâr hükümet kamu hizmetlerine karşı geniş çaplı bir saldırıya geçmiş, bunun sonucunda toplu taşıma ücretleri artmış, tren, demiryolu istasyonu ve otobüs hattı sayısı azalmış ve çok sayıda işçinin işine son verilmişti. Bir gün dört çevreci bir Rolls Royce'la Brüksel'e geldiler ve parlamento binaları önünde, önceden hazırlıksız bir basın toplantısı yaptılar. “Bakın,” dediler, “taşradan buraya Rolls Royce'le geldik ve yolculuğumuz trenden ucuza çıktı.” Bu gibi eylemler, her türden sansasyonel ve olağandışı olayların

peşinde olan burjuva kitle iletişim araçlarının olası tepkisi göz önüne alınarak yapılıyor. Nitekim ertesi gün birçok Brüksel gazetesinde basın toplantısının, arka planda Rolls Royce'un görüldüğü fotoğrafları çıktı. Genelde çevreciler eylemlerinde büyük esneklik gösteriyor, eylemin amacı ve ulaşmak istedikleri izleyici kitlesine bağlı olarak çok çeşitli biçimlerden yararlanıyorlar.

DEMOKRATİKLİK

Hareketin belirgin bir özelliği de demokratikliğidir. Başarısının bir başka nedeni de bu özelliğidir. Çevreciler halkın desteğine yaslanmak için ellerinden geleni yapıyorlar. Örneğin komünlerde* komşuluk komitelerinin kurulmasına önyak oluyorlar. Sayıları hâlâ çok az olan bu komiteler insanların, yerel yönetimin işleyişine ilişkin görüşlerini belirtmelerine, planlarını tartışmalarına ve öneriler getirebilmelerine olanak sağlıyor.

Belçikalılar seçimle gelen devlet organlarının başarısına gittikçe daha az güven duyuyorlar. Burjuva ve reformist partiler temsili demokrasinin inanılabilirliğini büyük ölçüde sarstılar. Bu partilerin milletvekilleri genellikle seçimlerden kısa bir süre sonra vaatlerini unutuyorlar. Oysa çevreciler kentlerde, kasaba ve komünlerde açık tartışmalar düzenleyerek, belirli konularda sınırlı da olsa eylem çağrıları yaparak halkla doğrudan iletişim kurma ilkesine önem veriyorlar herşeyden önce.

Doğrudan demokrasiyi yaşama geçirme ve halk desteğine dayanma isteği kendini hareketin iç mekanizmasında da gösteriyor. Tüm programlar ve kararlar genel toplantılarda kabul ediliyor; yönetim her zaman dönüşümlü olarak yürütülüyor. Ayrıca hareketin merkezi yönetim organları yok. Çevreciler kendileri ile komünistler ve burjuva partiler arasındaki bu farkı sürekli olarak vurgularlar. Bu sistem Belçika'da çoğu kişiye özellikle de gençliğe çekici geliyor.

Ancak yine de sistemin önemli aksaklıkları var. Birçok kişi çeşitli nedenlerle çevrecilerin toplantılarına katılmayabilir ve bu, güçler dengesini etkileyebilir. Çünkü yalnızca toplantı-

* World Marxist Review, Şubat 1986

(*) Ekoloji (Çevrebilim): Canlıların davranışlarını, özellikle onların çevreleriyle olan ilişkilerini inceleyen biyoloji dalı. (Ç.N.)

(**) Temsilciler Meclisi 212, Senato 181 üyeden oluşmaktadır.

da bulunanların görüşleri dikkate alınmakta, bulunmayanlar ise eylem programlarının hazırlanışında kendilerini dışlanmış bulmaktadırlar. Toplantıya katılanlar en çok, görüşleri yanlış da olsa kendilerini konu hakkında iyi bilgilendirilmiş gösterebilen iyi konuşmacılardan etkilenmektedirler. Birçok karar iyi ve doğru bir çözümleme sonucunda değil, iyi konuşmacıların etkisi altında alınmaktadır. Kısaca bu mekanizma ilk bakışta görüldüğü gibi kusursuz değil. Yine de çevrecilerin "politika dışı bırakılmışlar için demokrasi" kavramı onlara, tüm kararların küçük bir yönetici grubu tarafından alındığı burjuva partileri yanında üstünlük sağlamaktadır.

... SEÇMECİ BİR HAREKET

Hareketin (tabii eğer bağımsız bir org. olarak görülebilirse) ideolojisi son derece seçmecidir (eklektik). Zaten hareketin sınıf-dışı (deklase) unsurlardan, yönetici durumuna gelen yüksek öğrenim görmüş uzmanlara kadar çok çeşitli kişileri bir araya topladığı düşünülürse başka türlü de olamazdı. Hareketin içinde - çoğunluğu Hristiyan olmak üzere - işçiler de yer almakla birlikte yandaşlarının çoğunluğu küçük burjuva kökenliler, beyaz yakalı işçiler ve aydınlardır.

Çevrecilerin görüşleri, tüketim toplumunu, burjuva devletin politik yapılarını ve parti sistemini reddetmeleri açısından güçlü bir anti-kapitalist nitelik taşır. Ama öte yandan programları ne somut sistemlerin temellerini sorgular, ne de geniş kapsamlı sosyo-ekonomik dönüşümlerden söz eder.

Bu özellikleri enerji sektörünün sorunları üzerine yakınlarda düzenlenen bir açık tartışmada gündeme geldil. Tartışmada komünistler ve çevreciler, Belçika koşullarında nükleer enerji santralleri yapımının durdurulması, elektrik ücretlerinin düşürülmesi, kuraşsal ve uygulamalı araştırmaların yürütülmesi, yeni enerji kaynaklarının araştırılması için daha fazla kaynak ayrılması ve mevcut olanlardan (güneş enerjisi) gibi yararlanılması gerektiği görüşlerinde birleştiler. Anlaşmaya varamadıkları nokta ise BKP'nin uzun zamandır savunduğu, tüm enerji sektörünün kamulaştırılması önerisiydi. Bu noktada komünistler ve çevreciler kendilerini ayrı kamplarda buldular.

Diğerlerinde olduğu gibi bu alanda da çevreciler sorunun politik değil teknik yanına ağırlık verdiler. Bunun ne-

deni, kapitalist üretim biçiminin kendisine değil sonuçlarına, bunalımdan sorumlu olanlara yani tekelere ve onların çıkarlarına savunulara değil bunalımın kendisini ortaya koyduğu görünüş biçimlerine karşı çıkmalarıydı. En anlamlısı, çevrecilerin Hindistan'ın Bhopal kentinde olanlara gösterdikleri tepkiydi. Burada ABD'li Union Carbide şirketi binlerce Hintlinin gaz zehirlenmesi sonucunda ölümüne neden olmuştu. Çevreciler trajediyi yalnızca santralde gerekli güvenlik önlemlerinin alınmamasına bağlamışlar; olayla, uluslararası şirketlerin gelişmekte olan ülkelerdeki yağmacı ve vurdumduymaz tutumu arasında hiçbir şekilde bağlantı kurmamışlardı.

Bu yaklaşımları, çok açık olan bir gerçeği görmelerine engel oluyor: ham madde kaynaklarının denetimsiz dağılım ve tüketiminin, yüksek elektrik ücretlerinin, çevre kirliliğinin, büyük sermaye açısından kârlı olan araştırma programlarının geliştirilmesine öncelik tanınmasının nedeni, Belçika'daki enerji sektörünün özel şirketlerin egemenliği altında olmasıdır. Bu da demektir ki, tek çözüm, bu sektörün kamulaştırılması ve çalışan halkın etkili denetimi altında devlet tarafından yönetilmesini sağlamaktır.

İÇGÜDÜSEL TEPKİLERİN YÖNLENDİRİCİLİĞİ

Ancak çevrecilerin, BKP'nin enerji sektörünü kamulaştırma önerisini reddetmelerinin bir başka nedeni daha var. O da, sözcüğün tam anlamıyla devlete son derece olumsuz yaklaşımlarıdır. Bu, anarşizme yaklaşan, gerek kendi hareketleri düzeyinde gerekse toplum ölçeğinde merkezi disiplini reddetme eğiliminin bir ürünü de değildir yalnızca. Bu eğilim büyük ölçüde günümüzün burjuva devletine, onun kamu yaşamının her alanına müdahalesine, politik yapılarının yozlaşmışlığına ve anti-demokratik niteliğine, iktidarın halkın çıkarlarını umursamayan kişilerin elinde olduğu ve ABD füzelerinin konumlandırılması skandalının da gösterdiği gibi, çok önemli sorunların parlamentonun bile onayı alınmadan karara bağlandığı gerçeğine karşı duyulan içgüdüsel, sağlıksız bir tepkiden kaynaklanıyor.

Çevreciler ekonomide kamu sektörünün genişlemesini, tekelleri kapitalizmin konumunu zayıflatan bir olgu

olarak değil, herşeyden önce devletin güçlenmesi olarak görüyorlar. Onlar halkın çıkarlarına aldırmanın, halk karşıtı Belçika devletinin, büyük burjuvazinin politik sözcüsü olduğu gerçeğini gözden kaçırırlar. Bu gerçeğin anlamı şudur: devlete karşı savaşım, yalnızca onun kötülüklerini sergilemenin ötesine geçip yaşamın her alanında tekelere karşı aktif bir direnişi hedeflerse başarılı olabilir.

Çevrecilerin toplumsal sorunlara yaklaşımı genellikle işçiler ve işverenlerin "eşit ölçüde özveride bulunması" düşüncesine dayanır. Sözgelimi istihdamı artırmak için çalışma günlerinin azaltılması, dolayısıyla ücretlerin düşürülmesini önerirler. Bunu önerdikleri dönem, satınalma gücünün hızla azaldığı bir dönemdir. Son on yıl, çalışan nüfusun gelirinin 200 milyar Belçika Frankı azaldığına tanık olmuştur. Çevreciler yeni iş alanları açmak için gözlemleri işçilerin çepçimine dikmiş benziyorlar. Bu durum hareketin çalışan kitlelerin gündelik sorunları konusundaki cehaletini açığa vuruyor; ki bu cehalet çevreci hareketin tipik özelliğidir.

Sorunlara bu türden çözüm yollarının yaşama geçirilmesinin ne anı na geldiği, 1982 yerel seçimlerinden bu yana çevrecilerin yönetime katıldıkları tek yer olan Liege örneğinde açığa çıktı. İstihdam sorununa yaklaşımları sonucunda son 3 yılda belediye hizmetlerinde çalışanların satınalma gücü % 16 azaldı. Çalışanlar bu politikayı gelirlerinin düşürülmesine yönelik yeni bir yöntem olarak gördüler ve Haziran 1984'teki Avrupa Parlamentosu seçimlerinde bu çevrecilere önemli ölçüde oy kaybettirdi. Bundan şöyle bir sonuç çıkıyor: Hareketin, bir dizi oldukça ilerici adımlar öngören programının yaşama geçirilmesinin halkın bir kesiminin sosyal koşullarının bozulmasına, dolayısıyla da bu kesimden olumsuz tepki almasına yol açabiliyor.

Çevrecilerin Belçika'da büyük önem taşıyan çelik endüstrisine yaklaşımı da aynı ölçüde, çok şeyi açıklayıcı özelliktedir. Hareketin ideologları, bu endüstri çevreyi kirleticisi olduğu, dahası topluma çok pahalıya mal olduğu için yapılması gereken şeyin onu ortadan kaldırmak, yerine küçük işletmeler ve üretim kooperatifleri kurmaya yönelmek olduğunu savunuyorlar. Çelik endüstrisinin ülkenin ekonomik gelişmesindeki ve öteki endüstrilerin reorganizasyonundaki rolünü gözardı ediyorlar ve çelik fabrikalarının onbinlerce Belçikalıyı

istihdam ettiğini unutmuş görünüyorlar.

Şimdi de yaşam biçimi sorununa nasıl yaklaştıklarına bakalım. Bu konuda çevreciler dıştan son derece radikal görünümün bir program öngörüyor ve tüketim toplumunun görüşlerinin reddedilmesini istiyorlar. İyi ama bunların yerine ne öneriyorlar? "Daha basit, daha doğal" bir yaşam biçimi. Yani bahçeye uğraşmak, kimyasal gübre kullanmadan meyve ve sebze yetiştirmek, kendi ekmeğini kendi yapmak ve benzeri türden şeyler. Onlara göre bunun sonucunda insanlar daha kendi kendine yeterli bir duruma gelecek ve daha az paraya ihtiyaçları olacak, yitirilmiş değerler yeniden kazanılacak, insan doğaya daha çok yaklaşıp ve boş zamanlarını eskiden olduğundan daha iyi şekilde değerlendirecek.

Geniş gençlik kesimlerinin özellikle genç Hristiyanların çağdaş burjuva toplumunun onlara dayattığı yaşam biçiminden duyduğu hoşnutsuzluğa karşılık çevrecilerin getirdikleri çözüm bu. Çevreciler bir de Belçikalıların boş zaman sorununa parmak basıyorlar. Ki bu gerçekten önemli bir sorun. Belçikalıların boş zamanlarının büyük bir bölümünü, en başta egemen sınıf ideolojisinin propagandasını amaçlayan televizyon tüketiyor. Televizyon programlarının kültür düzeyi çok düşük ve yabancı, özellikle İngiliz ve Amerikan yapımları ağırlıkta.

Çevrecilerin önerileri tüketim toplumunun değerlerine gerçek birer alternatif niteliğinde mi? Bir kez, Belçika halkı kendini bildi bileli sebze ve meyve yetiştirmiş, bunun için doğal gübre kullanmış, ama bu onların, çevrecilerin karşı çıktığı boş zaman faaliyetlerini sürdürmelerine engel olmamıştır. Kişinin kendi ekmeğini kendisinin pişirmesi fazlasıyla emek tüketici bir iştir ve insanlar boş zamanlarından fedakârlık etmek pahasına bunu yapabilirler ancak. Boş zamanları yararlı ve güzel işler için harcamaya geline: İnsanlar para sıkıntısı içinde oldukları sürece bu mümkün değildir.

Çevreciler bugünkü düzenden hoşnut olmayan herkesi mevcut sosyal yapıları çözümler çerçevesi içinde farklı bir yaşam tarzı sürdürmeye çağırıyorlar. Dıştan radikal görünmelerine karşın hareketin sloganları ülkenin yakıcı sorunlarına radikal çözümler getirmiyor. Çevreci hareketin burjuva propagandasının saldırılarına hedef olmaması, tekelin kitle iletişim araçlarının onları

zararsız düşüncüler ve ütopyacılar olarak sunmaları bir raslantı değil.

ÇEVRECİLERLE KOMÜNİSTLERİN GÜÇBİRLİĞİ

Yine de çevrecilerin çabaları bazı olumlu sonuçlar verdi. Kamuoyu çözümlenmesi gereken bazı gerçekten önemli sorunların bilincine vardı. Yönetimdekiler dahil politik partiler bu sorunları ele alma zorunluluğuyla karşı karşıya buldular kendilerini. Çevreci hareket enerji sektörünün gelişimine ilişkin kendi programını öne sürdükten sonra, resmi komisyonlar kuruldu ve bu sektör için uzun erimli programlar hazırlandı. Yine de, yakın zamana kadar, BKP dışında bütün partiler bu sektöre, yalnızca uluslararası şirketlerin at oynatabileceği bir alan olarak görüyorlardı. Çevrecilerin etkisiyle çok çeşitli halk kesimleri yaşam biçimi, beslenme özellikleri ve doğanın korunması konusunda gözle görülür bir biçimde bilinçlendiler. Ayrıca çevreciler, Belçika'da barış hareketinin gelişmesine katkıda bulundular.

Birçok sorun karşısında çevrecilerin ve komünistlerin aldıkları tavır çakışmaktadır. Bunların başında Belçika toprakları üzerinde ABD füzelerinin konumlandırılmasına karşı kampanya, barış ve demokrasi savaşımı ve çevrenin korunması geliyor.

Barış savaşımı komünistlerin ve çevrecilerin bütün öteki konulardan daha fazla görüş birliği içinde olduğu bir alan. Komünist Partisi'nin, güçlü bir barış hareketini oluşturma doğrultusunda çevrecilerle ilişkileri geliştirmeye her zaman özel önem verdiği gözleniyor. Bugüne kadar bu alanda çevrecilerle komünistler arasında gerçekleştirilen güçbirliği kalıcı bir nitelik kazandı. Florenne'de konumlandırılan Amerikan füzelerinin sökülmesi ve aynı türden 32 sistemin Belçika topraklarına yerleştirilmesi planının iptali talebinde, silahsızlanma konusunda daha genel hedeflerin savunulmasında ve ABD ile NATO'nun militarist politikasının lanetlemede görüş birliği içindeler. Nükleer silahlardan arınmış bölgeler konusunda da aralarında temel görüş ayrılıkları yok.

Ancak komünistler bu alanlarda bağlaşıkları durumunda olan çevrecilere karşı, savaş karşıtı eylemlere ilişkin görüşleri ve bazı politik değerlendirmeleri konusunda uzlaşmaz bir savaşım vermekteler. Örneğin çevreciler dünya öl-

çeğinde Sovyetler Birliği'nin de ABD kadar saldırgan olduğunu iddia ediyorlar. Komünistlerse her zaman böylesi iddiaların geçersizliğini sergiliyorlar. Ayrıca hareketin ideologları Cenevre'de bir ilerleme sağlanamamasından hem ABD'yi hem de Sovyetler Birliği'ni sorumlu tutuyorlar. Anlaşmayı çıkmaza sokan tarafın ABD olduğu gerçeğini ya görmezden geliyorlar ya da gözden kaçırıyorlar. Komünistler, bu konuda da görüşlerini saklamıyorlar. Ancak çevrecilerle aralarında çıkan ve zaman zaman keskin biçimler alan anlaşmazlıklar ortak bir amaç için güçbirliğine engel değil.

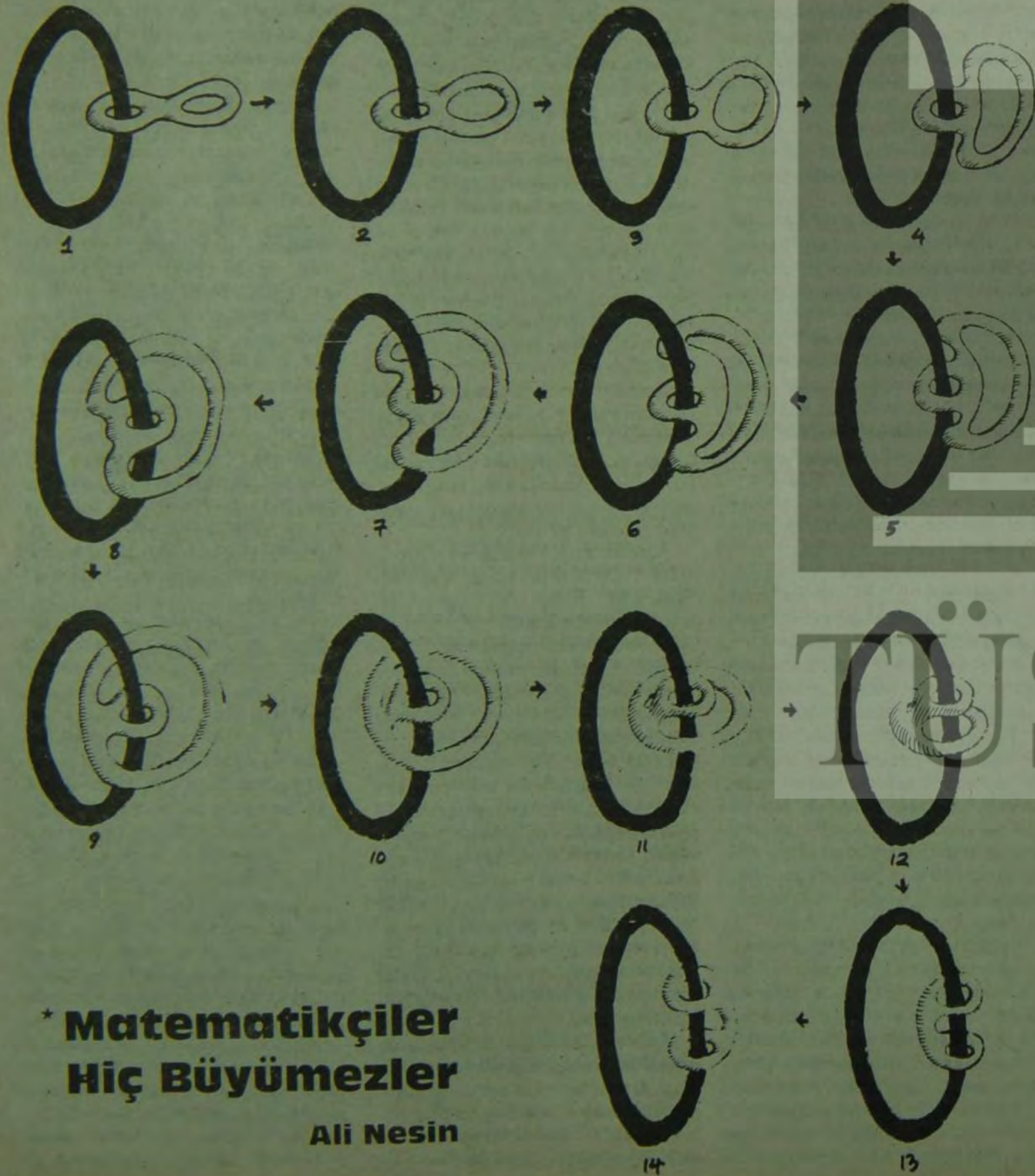
Doğanın korunması, ulaşım politikası, kentsel gelişmenin kimi yanları ve yabancı işçilerin korunması, iki güç arasında fiili bağlaşıklığın var olduğu diğer alanlardır. Çevreciler BKP ile birlikte, göçmenlere oy hakkının ve komünal seçimlerde seçilme hakkının tanınmasını önermekle çok yapıcı bir tavır aldılar. Daha şimdiden yukarıda sözü edilen konularda güçbirliği konusunda yöresel ve komünal düzeyde bazı deneyimler kazanılmış durumda. Bazı kömünlerde özyönetim organlarında tarafların birbirini desteklemesi konusunda anlaşmalar imzalandı.

Sözünü ettiğimiz güçbirliğine en zararlı olan, çevrecilerin politik pratiklerinde ve propagandalarında, çoğunlukla en ilkel biçimlerde kendini gösteren anti-komünizmdir. Bu, yerel düzeyde anlaşmaları güçleştirmekte; hatta engellemektedir.

Bunun nedeni yalnızca burjuva ideolojisinin etkileri değildir. Son zamanlarda çevreciler seçimlerde elde edilen kazanımlara daha önem verir oldular; çalışmaları belirgin bir şekilde seçimci (elektoralist) eğilimler göstermeye başladı. Dolayısıyla anti-komünist önyargılardan yararlanma, politik tavırlarını savunma yerine politik demagojiye girme ön plana çıktı. Bu ekolojik hareket ve onun demokratik karakteri için ciddi bir tehlike oluşturmaktadır.

Hareketin geleceği, büyük ölçüde, kapitalist gerçekliğin pasif bir reddinden tekelin iktidarına karşı kararlı bir savaşım düzeyine; şu ya da bu doğrultudaki eylemlerden, tüm gücünü çalışanların çıkarlarını savunmaya adanmış düzeyine geçebilme başarısını gösterip gösteremeyeceğine bağlıdır. BKP, kendi payına, çevrecilerle sağladığı güçbirliği alanlarını genişletmeye hazır gözüküyor. Ancak bunun gerçekleşmesi yalnızca komünistlere bağlı olmasa gerek. □

Matematiksel Bir Yumuşakçanın Ameliyatsız Başkalaşması*

* Matematikçiler Hiç Büyümezler
Ali Nesin

HER KOŞULDA DESTEKLEMEK

... Daha mutlu, sevgi ve yaşam dolu bir gelecek için sürdürmeye çalıştığınız yayınızı her koşul altında desteklemek istediğimi bilmelisiniz. Ben ve benim gibi düşünen insanlar, "Bilim ve Sanat" ve benzer yayın organlarının, yayınlarını sürdürebilmeleri için desteklemelerinin kendi görevlerinin bir parçası olduğunu biliyorlar.

Toplumumuzun ekonomik, kültürel ve sosyal yaşamının gelişiminde katkıda bulunan ve öncülük eden, her yayın organını sevgiyle karşıladığımızı bilmelisiniz. Az da olsa belli konularda birleştirmeyi belirtiyim.

80'li yılların en zor koşullarında okuyucularınızın desteğiyle beraber derginizin kadrolarının ve yazarlarının kendi düşünceleri doğrultusunda tutarlı ve kararlı olmaları takdire değer büyük bir başarıdır.

"Bilim ve Sanat" ailesine mutluluklar ve esenlikler.

Veli Dağ

E Tipi cezaevi, Mersin

ELEŞTİRİLECEK YANLARINIZ DA VAR...

...Yapıcı eleştirilere açık olduğunuzu biliyorum. Doğrusu, eleştirilecek yanlarınız da var. Ama, mevcut koşullarda görüşlerimi dolaysız ifade etme olanaklarım çok kısıtlı. Dolaylı yollara başvurmayı da gereksiz görüyorum. Eksiklikler taşıyacağı baştan belli bir eleştiri çabasını da anlamsız bulurum. Belki ileride... Daha elverişli koşullarda -en büyük arzum da yüzyüze konuşabileceğimiz koşullarda- uzun uzun söyleşebilmek ve yazışabilmek dileğindedim.

Bir öneride bulunmama izin verin; cezaevleri irili-ufaklı bir dizi sorun yaşıyor hâlâ. Sık sık gündemde tutulmasında yarar var. "Kurbağa gökyüzünü kuyunun ağzı kadar sanırmış" derler.

Önerim, yoğun olarak işlenen diğer konuların önemsiz olduğunu, en önemli sorunun cevablarına ilişkin sorunlar olduğunu düşündüğümü sanmanıza yol açmaz umarım.

Aydınlık bir geleceğe uzanan yolda-

ki çabalarınızı sürdürebilmeniz dileğimle, hepimiz adına selam ve sevgilerimizi yolluyorum.

Salih Yılmazsoy
Kapalı Cezaevi, Burdur.

DERGİMİZE/DERGİNİZE

... Dergimizde Tutuklu ve Hükümlü Aileleri Yardımlaşma Derneği ile ilgili söyleşilerin ve hükümlülerin insancıl sorunlarını yansıtan yazıların yayınlanmasını diliyorum ve sizinle birlikte, "önümüzde yorucu yıllar var, hepimiz için yorucu ama yaşanması gereken... eğer aydınlık bir gelecek kurmak içinse bunca yorgunluk, yorulmaya değer, yaşamaya değer" diyorum.

Yedinci yılında Bilim ve Sanat'ı katkıları ve çalışmalarıyla bugünlere getiren dostları yürekten kutluyorum.

Davut Zorlu
E Tipi cezaevi, Malatya

YURTDIŞINDAKİ TÜRK TİYATRO TOPLULUKLARINDAN BİZE GELEN HABERLER

Yurtdışında yaşayan Türklerin en önemli sorunlarından biri de, kuşkusuz kültürel gereksinimleridir. Çünkü yıllardan beri bu soruna sağlıklı bir çözüm getirilememiştir. Devlet eliyle yapılan çalışmalar, göstermelik çıkışlar olmaktan öteye gidememiş, çoğu özel kişi ya da kuruluşlar ise, işi yalnızca ticari yönden değerlendirmişlerdir... Sonuçta kendi kültürüne yabancılaşan, yabancıların kültürüyle de uyum sağlayamayan bu insanlar, büyük bir kültürel boşluğun içine yuvarlanmışlardır. Ve bu durum giderek, yurtdışındaki Türklerle, onların yaşadıkları ülkelerin halkları arasında, aşılması zor duvarlar oluşturmaktadır. Nitekim Avrupanın çeşitli ülkelerinde, özellikle Türklerle Asyalılara yönelik, ırkçılığa kadar varan yoğun bir yabancı düşmanlığı başlatılmıştır. Bu durum, zaten yaşadıkları ülkenin toplumu ve kültürüyle pek uyum sağlayamayıp, içine kapanık bir yaşam sürdüren Türkleri, onlardan daha da uzaklaştırmaktadır. Ve bu olumsuzlukların giderilmesi için gerekli çaba gösterilmediğinde, gelecekte Türklerin de ırkçılığa ırkçılıkla yanıt verme gibi tehlikeli bir oyuna sürüklenmesi söz konusudur.

Böylesi bir kutuplaşma kuşkusuz ne Türklerle ne de Avrupalılara bir şey kazandırmayacak, tersine iki taraf da çok şey yitirecektir.

Yurtdışında yaşayan Türklerin hem kültürel gereksinimlerinin karşılanması, hem de yukarıda sözünü ettiğimiz türden tehlikeli oyunların önlenmesi için, ordaki demokrat kişi ve kuruluşlara büyük görevler düşmektedir. Nitekim bu doğrultuda, yetersiz olmasına karşın, yine de eskiye oranla daha etkin çalışmalar yapılmaktadır.

Almanya'da "ARKADAŞ TİYATROSU", "TİYATROM", İskandinavya'da "HALK OYUNCULARI" vb. tiyatro topluluklarının dergimize gönderdikleri broşürlerde, umut verici çalışmalar gözlemlenmektedir. Almanya'da Türk işçilerinin yoğun olduğu Kuzey Ren Vastfalya eyaletiyle Köln'de faaliyet gösteren "Arkadaş Tiyatrosu", Aziz Nesin'in "Demokrasi Gemisi"nin ardından, Haldun Taner'in "Gözlemi Kaparım Vazifemi Yaparım" oyununu sahneye koymuş. Berlin'de "Tiyatrom" üçüncü yılına, Çetin İpek-kaya'nın yazıp yönettiği "Pir Sultan" gösterisiyle girmiş. "Halk Oyuncuları" ise, İskandinavya ve Avrupa'nın çeşitli ülkelerine turneler düzenleyerek, yerli ve yabancı ustaların yapıtlarından oyunlar sergilemişler. Bu örnekleri daha da çoğaltmak olası.

Kuşkusuz yapılan çalışmaların yeterli olduğu söylenemez. Türkiye'de olduğu gibi, yurtdışında da sanatsal etkinliklerin kitlelere ulaştırılmasında yığınla zorlukla karşılaşılıyor. Ama bu zorluklar aşılmak zorunda.

Yalnız Türklerin değil, Türklerin yaşadığı ülkelerdeki yöneticilerden sıradan insanlara kadar, hiç kimsenin gözardı edemeyeceği dirimsel bir konu bu.

Musa Aydoğanoglu

"En Alttakiler" 30'uncu Londra Film Festivalindeydi...

Jörg Gfrörer/ Erkut Tanriseven

Günter Wallraff "En Alttakiler"i, yalnız kitaplaştırmakla kalmadı, kitabın üretilmesi sürecinde ve Jörg Gfrörer'in yönetiminde filmleştirdi de. Bu belgesel sinema örneği en az kitabı kadar ilgi gördü. Arkadaşımız Erkut Tanriseven, filmin 30'uncu Londra Film Festivali'nde gösterilmesi sırasında Yönetmeni Gfrörer ile görüştü.

□ E. TANRISEVEN: Sanatın içinde olan herşey, yaşamın içinde olan herşeyle ilgili olduğuna göre, sanat çabası, gerçekleri yansıtmak çabasıdır bir anlamda.. Elbette, kendi içinde oluşturacağı, kendine özgü biçimiyle birlikte. Sanırım bu en az diğer sanatlar kadar, sinemanın da sorunsalı. Sinema perdelerinde yıllardır kareler akıyor, görüntüler oluşuyor; yeni türler, yeni diller ve bunların içinde bir de belgesel sinema, üstelik gizli kamera ile belgesel sinema var...

□ J. GFRÖRER: Yaşamın içinde türlü gerçekler var... Bir de sistemler.. Sistemlerin içinde insanlar; haksızlıklar, ezilenler, ezenler ve sonra doğrular, insanlar sonra.. İnsanın çabasının doğrudan yana olması gerektiği yansıtılmalı. Bizim Günter Wallraff'la birlikte yapmak istediğimiz de buydu işte. Bunu sinemayla ya da başka bir sanatla anlatırken de, ona en uygun yöntemi benimsemeli. Daha önce bu konuyla ilgili başka dürüst, güzel ürünler de vardı, ama hep kanıt

soruluyordu, Biz de, işte kanıt dedik, işte görüntüler...

□ Sizce, "En Alttakiler"i ortaya çıkartan nedenler nedir, "En Alttakiler"i, "En Alttakiler" yapan nedenler yani...

□ Sistem, sistemin getirdiği özgül koşullar, ırkçılık, faşist gruplar...

□ Bir yanda da ezilen, sömürülen yabancı işçiler. Özellikle de Türk işçileri ve hergün biraz daha kötüye giden sosyo-ekonomik koşulları...

□ Doğru, Almanya'da yaşayan yabancı işçilerin sosyo-ekonomik koşulları hergün biraz daha kötüye gidiyor. Ülke ekonomisinin bozukluğu, işsiz sayısının gittikçe artması yanında ırkçılığın körüklediği pek çok insanın yabancı işçilere, Türklere karşı tavır aldığı, ülkelerine dönsünler dediği gözlemleniyor. Faşist parti ve grupların "Almanya Almanlarıdır" gibi savsözleri tüm ülke genelinde yaygınlık kazanmasa da, pek çok insanı etkiliyor. Öyle ki, liberaller bile bu insanların sorunlarına sırtlarını dönüyorlar. Tüm bunlar tehlikeli gelişmeler. Aydınların, ilericilerin, öğrencilerin sorunların giderilmesi için gösterdikleri çabalar, yazdıkları yazılar, kitaplar ya da çıktıkları filmler ne yazık ki, sınırlı kalıyor. Oysa bu insanların bu ülkede yaşamaya hakları olduğu kesin bir gerçek.

□ Bize, filmin çekiliş öyküsünden -ki, bu bir yandan da kitabın hazırlanış öyküsü oluyor,- söz eder misiniz? Nasıl başladı, nasıl gelişti? Daha önce bir araştırma yaptınız mı?

□ 1976 yılından bugüne dek Wallraff ile birlikteyiz. Güçlü bir bulvar dergisi olan "Bild"de çalıştığımız günlerden beri. Bu arada belirtmek isterim, bizim yaptıklarımız, ortaya çıkardıklarımız ve bunlara olan tepkiler "Bild"e büyük dertler getirdi. Öyle ki, "Bild"de bizimle birlikte günün konusu haline geldi. Bazı çevreler "Bild"e karşı tavır aldı. Hatta "Bild" okumamaya bile

karar verdiler. Bu arada "Bild" için çok tehlikeli olduk, çok sorun olduk, ama biz yolumuza devam ettik. Birlikte çalışmalarımız kısa aralıklarla, sözgelimi Wallraff'ın Nikaragua ile ilgili çalışmalarında ya da benim özel çalışmalarında kesilmiş de olsa, birlikteliğimiz hep sürdü. 1977 yılında ilk filmimiz "Information aus dem Hinterland - Günter Wallraff als Bild reporter Hans Esser" son dakikada Batı Alman TV'sinde aforozu uğrayıp, gösterimden kaldırıldıktan önce de sonra da; gözlemlediklerimizin birikimi; yabancıları, Türklere tanımamız, yaşam koşullarına yakından tanık olmamız, böyle bir çalışmanın çabası içine soktu bizi. Daha önce de konuyla ilgili filmler yapılmıştı, ama bir, çok yaygınlaşmamıştı, bir de bunları kanıtlamak da gerekiyordu. Biz de daha önceki deneyimlerimiz ve gözlemlerimizin ışığında gizli bir kamera ile, kimliklerimizi değiştirerek düşüncelerimizi gerçekleştirmeye karar verdik. Ben, İtalyan bir işçiydim, Wallraff ise bir Türk işçisi Ali Levent. Çantamızda kameramız, ses kayıt cihazımız v.s. ile çıktık yola. Wallraff önde, ben çantamdaki gizli kamerayla arkasındayım.

□ Sizi destekleyen ya da yardım eden var mıydı? Mali yönden ya da...

□ Hayır.

□ Peki, sizin film çektiğinizi, sesleri kaydettiğinizi bilen var mıydı, ya da çekim sırasında farkedilen oldu mu?

□ Hiç kimse bilmiyordu. Kendimizi tanınmayacak, farkedilmeyecek biçimde kamufle etmiştik; hem kendimizi hem de gerekli araç gerecimizi. Ve Wallraff Ali Levent rolünü öyle benimsemişti ve öyle iyi oynuyordu ki... Kimse kuşkulandı bile, bir tek işçi dışında. Onu da, sakın sesini çıkarma, sonra göreceksin çok iyi olacak, dedik. Bir de bazı işçilere TV'de arkadaşımız olduğunu, ilişki kurabileceğimizi, sorunlarımızla ilgileneceğini söyledim. TV'deki arkadaşımız

Jörg Gfrörer

da yine bizdik tabi. Bazı söyleşiler yaptık. Onlar bize güvendi, biz de onlara. Hergün işten sonra fabrikanın yakınındaki evimize gidiyor ve 1-2 saat, bazen daha fazla çalışıyorduk Wallraff'la. Günün değerlendirmesini yapıyor, ortaya çıkan problemleri çözmeye çalışıyorduk.

□ Bir yandan rol yaparken, diğer yandan çantanın içindeki gizli kamera ile çekim yapmak, ses kaydını gerçekleştirmek oldukça zor olmalı...

□ 8 kg. ağırlığındaki kamerayı, ses kayıt cihazını hem gizleyip hem de görmeden ve göstermeden çekim yapmak gerçekten zordu. Ama çabalarımızın, deneyimlerimizin sonucunda gerçekleşti düşüncemiz.

□ Filmin çoğunlukla siyah beyaz olması diline, konusuna, anlattıklarına çok uygun. Ama bunun yanında teknik olarak da gerekliydi filmi siyah beyaz çekmek sanıyorum.

□ Evet, konuya uygun olmasının yanında, hiç ışık kullanmadığımız için, kullanma koşulumuz olmadığı için, çok az ışıktaki (3 lux'de bile) çekim yapabilen bir kamera ile siyah beyaz çektik.

□ Filmin süresi 101 dakikaydı galiba. Çekim öncesi çalışmalarsa yıllara dayanıyor. Çekim ne kadar sürdü, çekimden sonra ne kadar çalıştınız?

□ 7 ay çekimde geçti, 5 ay da çekimden sonra film üzerine çalıştık.

□ Kutmak gerek, gerçekten güç koşullarda ortaya çıkan uzun bir çalışmanın ürünü bu. Ya tepkiler nasıl oldu?

□ Önce şunu söylemek istiyorum: Film Thyssen'de sendikayla birlikte düzenlediğimiz toplantıda ikisini aşkın işçi izledi. Yöneticilerden ve TV'den de insanlar vardı. İşçiler filmi den sonra anlatılan herşeyin doğru olduğunu belirttiler, hatta daha da kötü olduğunu söylediler. Daha sonra, herkesi ilgilendirdi: çeşitli çevrelerden olumlu ya da olumsuz tepkiler geldi. Kitap, en çok satan kitaplar arasına girdi, çeşitli dillere çevrildi, yaygınlaştı. Film, gösterildiği yerlerde büyük ilgi gördü.

Thyssen'de çalışan ağır metal işçilerinin sağlıksız koşullarından, laboratuvarı denek tavşanı gibi kullanılan insanlara, radyasyondan insanların etkileneceği, zarar göreceği bilindiği halde önlem alınmayan, insan yaşamını hiçe sayan işyerlerinden, parası ödenmeyen işçilere, pub'lara, sahiple-

ri tarafından Alman müşterilerini kaybettireceği endişesiyle alınmayan Türklere kadar yapılan, uygulanan pek çok haksızlık anlatılıyor, gösteriliyor kitapta da filmde de. Tabi bu, sistemin başındakilerin, bazı çevrelerin tepkisini üzerimize çekti. Ama kitaba kurmaca diyemediler, çünkü gerçek mekanda çekilmiş film kurmaca olmadığını kanıtıyor. TV'de gösterilecekti, gizli kamera ile çekilen bir film olması gerekçe gösterilerek, gösterilmedi. Bu arada bay Rischer Ruudfuck filme ve kitaba karşı programlar hazırladı ve TV'de saptırmalarla donanmış programlar yayınladı. İnsanlar sorular soruyorlardı, otoriteler olamaz diyorlardı, olayları yaşayanların hemen hepsi ise, gerçek, hatta yaşadıklarımız bundan da kötü diyorlardı. Film TV'de ve ticari mekanizma içinde engellenince sendikalarda, derneklerde gösterildi, geniş yankılar uyandırdı. Çeşitli film şenliklerinde, ülkelerde gösterildiğinde de aynı etkiyi yaptı.

□ Burada, Londra Film Festivali'nde de oldukça etkeledi insanları. Uzun süre sizi bırakmadılar, pek çok soru sordular.

□ Hollanda'daki gösteriye belediye başkanı da geldi. Filminden sonraki konuşmasında, filmde anlatılanların üzücü olduğunu, ancak Hollanda da böyle sorunlar olmadığını söyleyince işçiler karşı çıkarak, biz daha kötü şartlarla bile karşılaşırız, dediler. Almanya'da TV'nin 1. kanalında gösterilmesi oylanarak reddedildi, ama film değişik yerlerde yapılan pek çok gösteriyle insanlara ulaştı. Buradaki gibi, ilgiyle karşılandı. Konuşuldu, tartışıldı üzerinde yazılar yazıldı.

□ Bu arada Almanya'da aleyhinizde dava açılmıştı...

□ Evet, kitapla, dağıtıcıyla, Wallraff'la ve benimle ilgili dört dava açıldı hakkımızda, sürüyor.

□ Gerçekleri yansıttığınız için. Acı, ama gerçek.

□ Bir de filmde izlediğimiz, sosyal demokrat olduğunu söyleyen yönetici kılığında bir işçi tüccarı vardı.

□ Onun aleyhinde de dava açıldı. Sosyal demokratlardan da tekme yedi, ama Thyssen'de olmasa da çalışmaya devam ediyor. Diğer bir acı gerçek de, aslında biraz da komik demek gerek, yaptığı pek çok şey başına dert açmadı her nasılsa da,

vergisini ödemediği için, filmde bu da geçtiği için, başı dertte. Onun en büyük hatası, insanları türlü şekilde sömürmek değil, vergisini ödeyememekmiş.

□ Sanırım, elinizde 101 dakikanın içine girmeyen metrelerce film olmalı...

□ Evet, bu filmler hem kanıt hem de belki ileride kullanılabilecek bir materyal.

□ Bu konuyla ilgili yeni projeleriniz var mı, ya da başka projeleriniz?

□ Evet, öyle çok mektup aldık ki, bunları değerlendirmek düşüncesindeyiz. Bir de Almanya'daki göçmenlerin tarihini deşen, tartışan bir film projesi var.

□ Peki, herşeye karşın, herşeyden sonra, Almanya'da yaşayan Türklere geleceklere ile ilgili düşünceleriniz neler?

□ Öncelikle bu kötü koşulların değişmesi gerek. Daha önce de söylediğim gibi, insanların anlamsız, aptalca düşünceleri bir yana bırakması, bir arada yaşamayı öğrenmesi gerek. Üstelik, Almanya'nın bu insanlara gereksinimi var.

□ Pek çok sanayi kolunu da Türklere omuzluyor galiba.

□ Tabi, örneğin, demir-çelik, maden, tekstil iş kolları. Bir an, Türklere gittiğini düşünün, buralarda anında üretim durur, bunu insanların görmesi gerek.

□ Türklere Almanya'ya çağırıldığı zamanki gereksinimi sürüyor yani...

□ Daha farklı bir biçimde, ama hâlâ sürüyor. Daha önce Fransızlar da gelmişti, önceleri çıkan problemler giderildi. Yine aynı şekilde Polonyalılarla olan durum da benzer problemler taşıyordu. Onlar asimile oldular. Türklere şans tanınmalı. Üstelik kendi yaşayış biçimleriyle, geleneklerini sürdürerek yaşamalarına şans tanınmalı. Daha önce Yahudilere yapılanlar bir daha yaşanmamalı. Hristiyan Demokratlar'ın sürdürdüğü bela okuma söylevleri son bulmalı. Herşeye karşın umutlu olmak gerek sanıyorum. Önce gelenlerin dil sorunu vardı, ikinci kuşak dil sorununu çözdü. Şimdi izole olmayı önleyerek sosyal gettolara oluşmasına imkan tanımadan, karşılıklı gelenek ve anlayışlara saygı duyarak, birlikte yaşamayı öğrenmek gerekiyor.

□ Teşekkür ederim.

Güneye Giden Yollar

Hüray-Caner Fidaner

Bir toplumsal olay çok sayıda insanı etkiler, ama bu etkiler herkeste başka başka sonuçlara yol açar. Bunun nedeni insanların birbirinden farklı ruhsal yapılarıdır. İşte Joseph Losey, gerek toplumun farklı kesimlerinden olan insanların içinde bulundukları ortamı, gerekse aynı toplumsal kesimden insanlarda ortaya çıkan sonuçları büyük bir başarıyla sinema diline aktarabilen bir yönetmen.

Losey'i, Türkiye'de de gerek sinemalarda, gerek videoda izlediğimiz filimlerinden tanıyoruz. Sinemalarda gösterilen filmlerinden Arabulucu (To Go Between), Troçki (The Association of Trotsky), M. Klein ilk akla gelenler. The Accident, The Servant, Steaming gibi filmlerini de videoda görmüş olabilirsiniz. Güney Yolları (Les Routes du Sud) da bu son grupta yer alıyor.

Güney yolları ön planda bir baba-oğul çatışmasını işliyor. Baba (Yves Montand), İspanya iç savaşını çocuk denecek yaşta izlemiştir ve halen onun anıları, düşleriyle yaşamaktadır. Oğul ise (Laurent Malet) hem Paris'te öğrenim görmekte hem de bir yandan babanın izinde senaryo yazarlığı yapmakta diğer yandan öğrenci olayları içinde Franko'ya karşı olanları desteklemektedir. Bu iki kişi arasındaki çatışma çeşitli alanlarda sürmektedir. aile içinde, politik kimliklerinde, karşıt cinsle ilgili tutumlarında, meslek ilişkilerinde... Giderek bu çatışmanın bir karşıtlık olmayıp aslında bir çeşit yarışma olduğunu ve daha çok da babanın oğluya yarıştığını ayımsarız.

Babanın toplumsal kimliği belirgin biçimde eski olarak kalmıştır; Eski kuşak, eski solcu, eski yazar... Düşünceleri her ne kadar hep toplumsal olay-

larla ilgili görünüyorsa da, baba, sonuçta toplumdan ayrı anılarla dolu bir evde düşleriyle yaşayan, oğlunun sanatsal çalışmalarını, üçüncü kişilerden, toplumsal eylemini ise televizyondan öğrenen bir kimlik kazanmıştır. Bu durumu, en iyi biçimde, babanın çözümlememiş eski çatışmalarının onun eylem ve ürünlerine yansımada izleriz. Toplumsal ortamda çözümlemiş çatışmalar onun dünyasında henüz çözümlememediğinden, bunları ürünlerine yansı-

Güney Yolları, gençliğe bir selam niteliği taşıyor. Baba figürünün alabildiğine nostaljik, edilgen, kapalı özellikleri karşısında sade ve gürültüsüzce birçok alanda enerji harcayıp ürün alabilen bir oğul bir anlamda geleceğin, yaşamın simgesi oluyor.

makta, ancak bu çerçevede yazdığı senaryoya alıcı bulamamaktadır. Baba, "anıların cennetinde" ama "düşlerin cehenneminde" yaşamaktadır.

Filmde, toplumsal olayların bireyde yattığı sonuçlar ile bireysel çatışmalar çok özgün biçimde bütünleştiriliyor. Babanın çözümleyemediği bireysel çatışmaları oğluya ilişkilerine, onunla yarışma biçiminde yansıtmakta, sonuçlandıramadığı toplumsal çatışmaları ise düşleriyle dile gelmektedir. Bu iki boyutun birbirinden kopuk olmadığını, birbirlerini etkilediğini, hatta iç içe olduklarını izleriz. Bildik baba-oğul çatışması tersine dönmüştür, baba oğula kendini kanıtama çabasındadır. Bu ilişkiyi atış yarışması, sokakta ayak topu

Joseph Losey

oynama gibi tipik Losey sahnelerinde duyumsarız. Bu kendini kanıtlama çabasının toplumsal boyutu ise, babanın düşlerine, yazılarına yansıyan "ihnet" kavramı olmaktadır. Belki İspanya'dan ayrılmış olması, belki anlayamadığımız bir başka neden ya da nedenler, babayı gerçekte ihnet etmediğini kanıtlama çabası içine sokmuştur. Bu çaba, çatışmasını çözümleyemeyen babayı giderek düşlerinin etkisine sokacak, toplumsal dış gerçeklikten tümüyle ayıracaktır. Babanın oğluna karşı tutumu iki uca savrulmaktadır; bir yandan kendi yapamadığı eylemi oğlunun gerçekleştirip Franko'yu öldürdüğünü düşler, öte yandan rus ruleti sahnesinde izlendiği gibi oğluna yönelik saldırgan duygularını dizginleyemez.

Filmdeki kadınlar, önce anne, sonra Julia (Miou Miou) kimliğinde baba ile oğul arasındaki sorunlarda arabulucu rolü oynamaktalar. Anne, "Oğlun seni görmeye gelmiş" diyerek İspanya'ya gitme görevini üstleniyor, Julia ise rus ruleti sahnesinde, eşine gelinen ölümü engelliyor.

Filmin başında varolan ve giderek yükselen, yoğunlaşan çatışmalar, bir yandan Franko'nun ölümüyle, öte yandan oğlunun attığı iletişime dönük adımlarla bir ölçüde çözümlenecek, filmin sonlarında baba "anıların cennetine", oğul ise yaşadığı gerçek dünyaya dönecektir.

Güney Yolları, gençliğe bir selam niteliği taşıyor. Baba figürünün alabildiğine nostaljik, edilgen, kapalı özellikleri karşısında sade ve gürültüsüzce birçok alanda enerji harcayıp ürün alabilen bir oğul bir anlamda geleceğin, yaşamın simgesi oluyor.

(*) Güney Yolları (Les Routes du Sud), Yön: Joseph Losey, Oyn: Yves Montand, Miou Miou, Laurent Malet, Senaryo: Jorge Semprun, Gör. Yön: Gerry Fisher, 1978 Fransız-İspanyol ortak yapımı.

Sinemayı Bilinçle İşlemek

Haldun Armağan

Amerikan sinemasının bir özelliği de, bir takım toplumsal konularda "ayna tutabilmeyi" başarmasıdır. "They Shoot Horses, Don't They/Atları da Vururlar" filmini şöyle bir anımsayalım: 1929 bunalımının, Amerika'da, insanları ne durumlara soktuğu ve neredeyse tüm toplumun ekonomik sorunlardan kaynaklanan bir çıkmaza itildiği, son derece yetkin bir sinema diliyle anlatılır.

Sorunlar giderek boyutlarını genişletti; ya da değişen zaman içinde olaylara yönelişler de etkilendi. Vietnam savaşından sonra, savaş sırasında tümüyle tabu niteliği taşıyan konular da, birbiri ardına beyaz perdeye yansıdı. Verdiği mesaj, çok değişik "okumalar" nedeniyle, bir hayli tartışma yaratan "Deer Hunter/Avcı"; ya da savaş fonu üzerinde, Vietnam'ın insanlar üzerindeki yıkımını işleyen, "Coming Home/Eve Dönüş", unutulmaz örnekler arasında.

Bu giriş, sinema sanatının bir bilinç birikimi ile kullanılması ve sanatın herkesten ve her şeyden "bir adım önde" olması gerektiğine inanıyorsak; elimizde buna ilişkin somut örnekler bulduğumu anımsatmak için yaptım. Kuşkusuz, bazıları oldukça eski olmakla birlikte, video kulüpcülüğünü "yedinci sanat kulübü" olarak gören yerlerde, bu filmlerin kasetlerini bulmak da olası. Denemeğe değer!

Amerikan sinemasının "sorumluluk" duyan en son ve çarpıcı örneklerinden biri de Oliver Stone'un "Salvador" filmi. El Salvador'da yönetime karşı mücadele eden gerillaların öyküsünün anlatılacağını sanırken; birdenbire, yönetimi sonuna dek destekleyen ve bölgede kendisine bağlı bir hükümeti ayakta tutmak isteyen ABD'nin "barış adına" yaptığı çalışmaları,

bir Amerikalı gazetecinin gözünden izliyoruz. El Salvador gerçeğinin, gazete haberlerinin çok çok ötesinde olduğunu vurgulamak bir yana, Amerika'nın buradaki rolünün, sorunu çıkmaza sürüklediği, yine Amerikalılarca dile getiriliyor. (Bunu, bir filmde geçen "artık hep birlikte kazanır, birlikte bölüşürüz" diyalogunu komünizm propagandası sayabilen yerli denetimcilerimizin bilgisine sunarız...)

"Salvador", hem içerdiği belgesel nitelikteki çalışmaları, hem de "iç savaş" denilen olgunun, bir dış müdahale ile birlikte "yanlızca halkın yitirdiği bir savaşım" biçimine dönüştüğünü göstermesi açısından izlenmeye değer. Filmin aksamayan temposu ve getirdiği yürekli eleştiriler de, "sorumlu sinema" örneklerinin, altı çizilmeyen sözlerle yapılabileceğinin birer kanıtı.

"Salvador"da, "The Blues Brothers/Cazcı Kardeşler"den tanıdığımız, genç yaşta ölen John Belushi'nin kardeşi Jim ile John Savage'in oyunları, filmi unutulmaz kılmaya katkıda bulunan etkilayıcı öğeler arasında. James Wood'un ise bu filmle "en iyi erkek oyuncu" Oscar'ına aday gösterildiğini anımsatalım.

JAPON SİNEMASINDAN

Türk sinemalarında, Japon filmlerini izleyebilmek kolay gerçekleştirebilecek bir düş değil. Dersu Uzala'dan sonra (o da yalnız Japon değil, Sovyet ortak yapıydı) bir Japon filmi izlemek için, yıllar yıllar geçti; geçen yıl iki film gösterildi. Video kulüplerinde ise, az sayıda da olsa bazı ilgi çekici Japon filmlerine rastlanıyor. Bunların başında ise, ünlü Japon sinema ustası Akira Kurosawa'nın "Ran"/Kargaşa" filmi geliyor. Kurosawa, etkisinde çok kaldığı William Shakespeare'in "Kral Lear" tragedyasını tam anlamıyla Japon biçimine dönüştürüyor. Öykü aynı olmakla birlikte, "Ran" kesinkes bir uyarlama değil. Kurosawa, Kral Lear'in acılarını evrenselleştirirken, diliyle ve kamerasıyla "Japon kalmayı" başarabiliyor. "Ran"ı, hem Kral Lear'in Japno gözüyle değerlendirilişi, hem de bir sinema dersi gibi izlemeli.

(*) "Salvador", Yönetmen Oliver Stone/1986/123 dk./James Woods, Jim Belushi, John Savage, Michael Murphy

(**) "Ran", Yönetmen: Akira Kurosawa/1985/163 dk./Tatsuo Nakadai, Akira Terao, Yoshiko Miyazaki

Dobrolyubov'u Okurken

Mazlum Beyhan

Toplumsal gelişmenin bir ögesi olarak edebiyattan beklenen, edebiyatın, toplumsal organizmanın yalnızca dili olarak kalmaması, gözü de, kulağı da olmasıdır. Dobrolyubov

Bir süredir Dobrolyubov'un eleştiri yazılarını çevirmeye çalışıyorum. Çevirisine başlamadan önce Dobrolyubov hakkındaki bilgim çok yüzeyseldi. Çünkü, ne yazık ki, (ülkemizde yalnızca Ankara'da bulunan, Ankara Üniversitesi DTCF'ne bağlı) "Rus Filolojisi"nde öğrencilere, zaten okutulmaları hayalden bile geçirilmeyecek olan Gorki ve sonrası yazarlar şurda dursun, "klâsikler" bile doğru dürüst okutulmuyordu. Öğrenciler Belinski, Dobrolyubov, Çernişevski, Hertsen, Pisarev vb. gibi klâsik yazar, eleştirmen ve düşünce adamları üzerine meraklı herhangî bir okurun bildiklerinden daha fazla birşey öğrenmeden okulu bitiriyorlar ve Rus dilinin dünya çapındaki bu sanatçıları bilmiyor olmaktan hiç pişmanlık duymayacakları çeşitli işlerde çalışmaya başlıyorlardı.

Rusça kitapların serbetçe alınıp satılmamasının da bu bilgisizlikte büyük payı var kuşkusuz. 19 yüzyıl Çarlık Rusyası'nın karanlık koşullarında bile sansürden geçme olanağı bulabilen Saltıkov-Şchedrin'in günümüz Türkiye'sinde kovuşturmayla uğrayabileceği tehlikelerinin belirmesi üzerine "Bir Köylünün İki Paşayı Nasıl Doyurduğunu Öyküsü"nü "Bir Köylünün İki Çarlık Paşasını Nasıl Doyurduğunu Öyküsü"ne çevirmek zorunda kalışımız, 19. yüzyıla da ait olsa, kimi kitapların bulunmasının, hadî bulundular diyelim, çevrilip yayınlanmasının güçlüğü gösteren bir örnek. Aslında bu

rada yüzyılların da pek önemi yok. Rus dilinde yazılmış hemen her şey -hangi yüzyıla ait olursa olsun- "fiilen" yasaktır ülkemizde. Tolstoy'un, Dostoyevski'nin Türkçeleri piyasada serbestçe satılmakta olan romanlarının Rusçalarını Ankara'daki "Millî Kütüphane"nden istediğinizde, alacağınız yanıt "Yasak!" olacaktır.

Bizim, Dobrolyubov'un iki koca ciltte toplanmış yaklaşık 25 makalesinden yalnızca üçünü çevirmemizin nedeni yine bu "bilgisizlik". Çünkü Dobrolyubov'un eleştirisine konu olan yazarların çoğunun tek yapıtını bile okumamışken, nasıl çevirecektik sayısız göndermelerle, anırtmalarla, sözcük oyunları, düşünce cambazlıklarıyla dolu yazıları? Aleksandr Polejyev'in, Nikolay Yazıkov'un, Stankeviç'in, Jadvovskaya'nın, Pleşçev'in şiirleri, Şevçenko'nun, Slavutinski'nin öykü ve romanları, Ostrovski'nin oyunları ve daha pek çok ozanın, yazarın çeşitli yapıtları üzerine eleştirilerdi bunlar.

Biz Gonçarov, Turgenyev ve Dostoyevski'yi okumuştuk, bu yüzden yalnızca bunlarla ilgili eleştirileri çevirdik. Öteki yazar ve ozanları da birgün bulup okuyabilirsek, onlarla ilgili eleştirileri de çevirmeyi bir görev bileceğiz.

Nikolay Aleksandroviç Dobrolyubov'un dünya saltanatı topu topu 25 yıl sürebilmiş (1836-1861). Saltanat da ne saltanat hani! Nekrasov'un yazdığına göre "Yoksul bir evde yoksulluk içinde geçen çocukluk; yoksulluk ve açlık içinde geçen öğrencilik; son olarak da dört yıl çalın bir tempo içinde geçen yazı hayatı... İşte Dobrolyubov'un bütün yaşam öyküsü!" Sonra verem, sonra da Belinski'nin hemen yanibaşında "sonsuz uyku"ya yattı.

25 yıl süren yaşamında aklın alamayacağı kadar çok yapıt vermiş Dobrolyubov. Şiirle başlamış. Mizah öyküleri

yazmış. Edebiyat eleştirileri, estetik yazıları yazmış. Dergiler yönetmiş. Övgülerinde pek cimri olduğu bilinen K. Marx'ın, "Yazar olarak Dobrolyubov'u Lessing ve Didero'yla aynı çapta görüyorum" dediği biliniyor. Engels da aynı sözü yinelemiş, Dobrolyubov'un yanına Çernişevski'yi de katarak. Lenin'inse bu "mujik demokrati" için söyledikleri şunlar: "... çarlığın başına buyruk yönetiminden şiddetle nefret eden, çarlık despotizmine -iç Türklere- karşı- bir halk ayaklanmasını tutkuyla bekleyen bir yazar olarak Dobrolyubov'un tüm düşünen Rusya için değeri büyük olmuştur."

Belinski'nin, Hertsen'in, ama en çok Çernişevski'nin etkisinde kalmış Dobrolyubov, onları öğretmeni bilmiş. İnanılmaz yetenekleriyle herkesi şaşkınlık içinde bırakmış. "Daha dünkü çocuk, ama Batı edebiyatının hemen bütün belli başlı yapıtlarını yalayıp yutmuş. Beni en çok şaşırtan da belleği: Ne müthiş bir bellek var adamda!" Bu sözler Turgenyev'in, Dobrolyubov konusundaki şaşkınlığını Nekrasov'ta bu sözlerle anlatıyor.

Okuduğu Petersburg Pedagoji Enstitüsünde sınıf arkadaşlarına öğretmenlerinden daha yararlı olduğu biliniyor. Okulda bir "Dobrolyubov Grubu" kuruluyor. Grubun amacı, grup üyelerinin kendi kendilerini yetiştirmelerini, okulun onlara veremeyeceği bilgilerle donanmalarını sağlamak. Dobrolyubov'un öğrencilik yıllarında bir de el yazısıyla gazete çıkardığı biliniyor. Önemli bir siyasal olay oluyor bu gazete.

Derken, 20 yaşındayken, dönemin en etkili dergisi olan "Sovremennik"i yöneten Çernişevski'ye ilk yazısını sunuşu... Ölümüne dek, beş yıl boyunca "Sovremennik"te Çernişevski'nin sağ koludur artık Dobrolyubov. Bir yıl sonra derginin en etkin bölümü olan "Eleştiri ve Bibliyografya" bölümünün

Bana eğer, yüz bilmem kaç yaşına kadar yaşayacaksın, yalnız bir koşul var: dergicilik yapmayacaksın, deseler, hiç düşünmeden 'Otuz yaşına kadar yaşayayım, ama dergide yazarak yaşayayım' derim. Dobrolyubov

başına geçer. Çalışma temposu arkadaşlarını şaşırtmaktadır: Bütün Rus ve yabancı gazete ve dergileri, yeni çıkan bütün kitapları, derginin yazışlarına gönderilen binlerce mektubu okumakta, bunlara yanıtlar yetiştirmekte, eleştiriler, polemikler kaleme almaktadır. Arkadaşlarının anlatımlarına göre, bir tek gün bile sabahın dörtünden önce yatağına girdiği görülmemiştir.

Dergicilik en sevdiği iştir. Kendini bu işten öylesine ayrı düşünemez ki, alinyazısını önceden kestirmiş gibi şöyle der: "Bana eğer, yüz bilmem kaç yaşına kadar yaşayacaksın, yalnız bir koşul var: dergicilik yapmayacaksın, deseler, hiç düşünmeden 'Otuz yaşına kadar yaşayayım, ama dergide yazarak yaşayayım' derim".

Dobrolyubov'un sanatta en değer verdiği şey, gerçeklik. "Bir yazarda en önem verdiğim şey, yazdıklarının gerçek olması" diyor. Bir de, yazarların yararlı konuları ele almaları... Bu konuda aşırı gitmekle, "sanatın değişmez yasaları"nı ikinci plana itmekle suçlan-

dığı da olmuş. Nitekim "Ezilenler" adlı yazısını, Dostoyevski'nin "Bay-bov ve Sanat Sorunu" adlı polemiğine yanıt olarak yazmış.

Sanatın toplumsal yanına çok değer vermiş sonra. "Toplumsal gelişmenin bir ögesi olarak edebiyattan beklenen," diyor, "edebiyatın, toplumsal organizmanın yalnızca dili olarak kalmaması, gözü de, kulağı da olması."

Edebiyatta halkın sorunlarının, çıkarlarının, istemlerinin dile getirilmesi de, üzerinde önemle durduğu bir konu. "Halkçılıktan bizim anladığımız, ustalıkla kır manzaraları betimlemeleri yapmak, yapıtını halk ağzından deyişlerle süslemek, halkın birtakım törenlerini, geleneklerini vb. 'aşına uygun biçimde' kaleme almak falan değildir. Bunların çok ötesinde şeyler gereklidir halkçı bir yazar olabilir için: halkın ruhuna nüfuz etmek, onun hayatını yaşamak, onunla eşit olmak, bütün önyargılarından, kitaplardan edinilmiş derme çatma bilgilerden kurtulmak, halkın sâhip olduğu yalın duygulara sahip olmak gerekir."

Dobrolyubov'un beni en çok etkileyen yazısı "Oblomov" üzerine yazdıkları oldu. Burada, romanın yazarı Gonçarov'u bile hayran bırakan olağanüstü saptamaları biryana, bir sanat yapıtının nasıl yaratılacağına ilişkin neredeyse "elle tutulur" belirginlikteki gözlemleri, saptamaları beni çok etkiledi. Dobrolyubov kimi düzeltmeler gibi romanda dil yanlışları bulmanın, patetik haykırıslarla romanın kimi sahnelerini övüp kimi sahnelerini kimya terazisiyle belirlenmiş estetik ölçütlere vurarak bunların elle- rindeki reçeteye nerelerde uygunluk gösterdiğini, nerelerde reçetenin dışına çıktığını duyarlıkla saptamanın peşinde olan bir eleştirmen değildir. O, düzeltmeler-eleştirmenlerin de, külyut- maz eleştirmenlerin de bütün suçlamalarına göğüs gererek, bunların pek ilgilenmedikleri birşeyle, romanın içeriğiyle uğraşmayı yeğler ve göze alır. Göze alır, diyoruz, çünkü "Oblomov"- un içeriğiyle uğraşmak gerçekten baba- yâğıtlık isteyen iştir. Çünkü "Oblomov'un doğru dürüst bir içeriği bile yoktur." Kahramanının karakteri gereği, içinde hemen hiçbir olayın, hareketin yer almadığı bir romanda, üzerine görüşlerini bildirecekleri bir içerik bulamayan pek çok eleştirmen susma- yı yeğlerken ya da sırf susmamış olmak

için romanın aşırı şişirilmiş olduğundan başka birşey yazamazken, o aynı romanda "zengin bir içerik, hem de alışılmamış zenginlikte bir içerik" bulmuş ve bunun irdelemesini yapmıştır.

Dobrolyubov, Oblomov'un ve oblo- movluğun, Gonçarov'un romanını yazdığı dönemle sınırlı olmadığını, ondan önce de, şimdi de Oblomovların olduğunu söylüyor. Dobrolyubov'un "şimdi" dediği 1860'lar. Ama siz bu "şimdi"yi günümüze, günümüz Türki- yesine dek uzatabilirsiniz. Hatta fazla zorlanmadan Türkiye haritasında Ob- lomovka'yı (Oblomovların yaşadığı köy) bile bulabilirsiniz. Günümüzün Oblomovları elbette "üçyüz canlılık çift- likleri olan soylular" değildir. Zaten Dobrolyubov da böyle bir oblomovluğu vurguluyor değil yazısında. Bu Oblomovlar: "... Ömürlerinin sonuna kadar dünya ve insanlarla olan ilişkilerinin özünü kavrayamayan... kafaları tam bir kaos içinde olan... bazan bir karar- lılık duyar ve birşeyler yapmak ister gibi olsalar da, işe nereden başlayacakları-

Bir yazarda en önem verdiğim şey, yazdıklarının gerçek olmasıdır. Dobrolyubov

nı, ilk nereye atılacaklarını bilemeyen... neyi yapabileceğini, neyi yapamayacağını tam belirleyemeyen, bu yüzden de birşeyi ciddi biçimde ve var kuvvetiyle isteyemeyen, istekleri hep biçimsel olarak kalan, 'şöyle birşey olsaydı ne güzel olurdu!' diyen, ama o şey nasıl öyle olacaktır bilemeyen, bu yüzden de hayal kurmayı seven ama hayallerinin gerçeğe dokunacak gibi olması bile kendilerini müthiş ürküten, hayallerinin gerçeklikle yüzyüze geldiği bu ürkütücü anda işi hemen bir başkasının üzerine yikan, eğer böyle birini bulamazlarsa, 'Rastgele!' deyip işi oluruna bırakan... Oblomovlardır. Çevrenize bakın: "Bu özelliklerin tümünü, hem de olağanüstü bir güç ve gerçeklikle üzerine toplanmış Oblomovları kolaylıkla ayırt edeceksiniz."

Dobrolyubov'u okurken, eleştiri yazmanın ne denli emek, bilgi, yetenek isteyen zorlu ve kapsamlı bir iş olduğunu anlıyorsunuz ve ister istemez kafanızda şu düşünce beliriyor: Dobrolyubov'u okuduktan sonra eleştiri yazmak zor...

A. S. Puşkin'den...

Mümtaz İdil

Geçtiğimiz ay, ünlü Rus şairi Aleksandr Sergeviç Puşkin'in ölümünün 150. yıldönümüydü. Başta Sovyetler Birliği olmak üzere hemen tüm dünyada coşkuyla anılan bu büyük şairin öyküleri ve tek romanı olan "Yüzbaşının Kızı" Türkçeye kazandırılmış olmakla birlikte, asıl kendisine ün kazandıran şiirlerinin çoğu çevrilmemiştir.

Puşkin'in romanı, günümüz dünya romancılığıyla, sözelimi bir Marquez ya da Borges'in romanlarıyla karşılaştırıldığında, okura "zayıf" gelebilir. Ancak, "Yüzbaşının Kızı"nın "Savaş ve Barış" a temel oluşturması ve roman sanatının doğuşunda ilk ve en başarılı örneklerden biri olması göz önünde tutulursa, "değerinin" beğeni ve eleştiri kalıplarının çok üstünde bir yerde olduğu ortaya çıkar. Yine de, roman sanatına yaptığı değerli katkısına karşın, Puşkin'i öncelikle Rus halkının, ardından da dünya edebiyatının simgesi haline getiren yapıtları, şiirleridir. Rus şiirinde açtığı çığır ile Puşkin, kendisinden sonra gelen hemen tüm şairlere örnek olmuş, dahası, dünya şiirini de önemli ölçüde etkilemiştir.

Puşkin'in şiirlerinin Türkçeye kazandırılmaması, Türk şiiri için bir kayıptır. Ancak, burada bir ikilem söz konusudur. Puşkin'in şiirleri, başka bir dile çevrildiğinde şiirsel özelliğini neredeyse bütünüyle yitirecek ölçüde yalındır. Yani, Türkçeye çevrilmiş bir şiiri ile "Yüzbaşının Kızı" romanından alınmış anlamlı bir paragrafın şiirsel anlamında büyük bir farkı olamayabilir. Çünkü, herkesin de kolaylıkla kabul edeceği gibi, şiirin kendine özgü bir ses uyumu ve vurgularla değişen anlamları vardır. Vurguların çok büyük önemi olan Rusça'dan, üstelik Puşkin ya da Mayakovski gibi şairlerin şiirini çevirince, şiirseliğinin yitmesi son derece doğaldır. Octavio Paz'ın, şiirin çevrilemezliği iddiası, en azından Puşkin gibi

şairler için doğrudur. Ama, kimi zaman da şiir öylesine anlam yüklüdür ki, hangi dile yazılırsa yazılsın ve hangi dile çevrilirse çevrilsin, etkileyiciliğinden en ufak birşey yitirmez. Victor Jara'nın Şili Stadyumu'nda yazdığı son şiir de, Octavio Paz'ı haksız çıkaracak örnekte bir şiirdir.

Peki ama, Puşkin'i önce ulusal, ar-

Puşkin

şından da evrensel yapan özellik nedir? Dostoyevski Puşkin'in "Faust'dan Parçalar" da Alman, "Veba Salgınında Şölen" de İngiliz, "Kur'an Benzetmesi"nde Arap, "Boris Gudunov" da Rus olduğunu belirterek; "Ve bunların hepsi olduğu için, bunların hepsi olmayı bildiği için Rus'tur"⁽¹⁾ der. Evrenselliğe ulaşabilmek için önce ulusallıktan geçmenin belki de en net ve somut anlatımıdır Dostoyevski'nin sözleri.

Puşkin hemen tüm şiirlerini halkının özgürlüğü ve toplumsal gönenci adına yazmıştır. Aşklarını anlatan şiirlerinde bile, duygusal yakınmalarının satır aralarında, ezik Rus halkının yakarıları vardır. Puşkin bir özgürlük şairidir. Toplumsal içerikli bütün şiirlerindeki yaklaşımı, daha adil bir yönetim altında yaşama özlemini taşır. Çar yönetimi önemli değildir, önemli olan, yasa-saların işlerlik kazanmasıdır. Hangi

yönetim biçimi olursa olsun (ki dönemindeki yönetim biçimleri, bugünkü ile karşılaştırılmaz), Puşkin için önemli olan, adil yasalarla ve yasa uygulayıcılarıyla yönetilmektir.

"Skazki" (Masal) adlı şiirinde Puşkin, I. Aleksandr'ın Varşova'da yaptığı konuşma ile doğrudan alay eder. Çar bu konuşmasında, yalnız aydın Polonya halkına değil, cahil Rus halkına da özgür bir anayasa bağışlayacağına dair söz vermiştir. Şiirde, Çar yolculuktan döner ve Rus halkına sağlam olarak döndüğünü, gezdiği yerlerde kendisine gösterilen saygınlığı anlatır. Marya, çocuğunu uyutmaktadır o sırada. Çocuk Çarın konuşmalarını işitince:

Neşesinden yatağında
Zıplamaya başladı çocuk:
"Acaba gerçekten mi?
Şaka değil mi acaba?"
Annesi: "Ninni yavrum ninnil Kapa
gözlerini;
Artık uyku saati geldi.
Uyu ve dinle. Bak çar-baba nasıl
Hikaye anlatıyor bize."⁽²⁾

Puşkin, halkının sorunlarından, acılarından yola çıkarak, tüm dünya halklarına seslenebileceği temel yolu bulmayı başarmıştır.

NAZIM HİKMET'E...

"Ömrüm boyunca bir tek şiir çevirdim Türkçeye, Puşkin'in bir şiirini.

"Puşkin'i sinemada, tiyatrodan seyretiltim, Puşkin üstüne yazılmış kitaplar, biyografiler okudum ve her seferinde yüreğim ağzıma geldi, aman kendini öldürtecek diye her seferinde dehşetli bir keder duydum, Puşkin öldü diye.

"Yeryüzünde, Batısı, Doğusu, Kuzeyi, Güneyi içinde, sevdiğin dört şair say deseler, bu dörtten biri Puşkin'dir.

"Puşkin'i on dokuzumdan altmışıma kadar artırsız arasız sevdim, çünkü artırsız arasız sevdalandım halkıma, bütün halklara, memleketime, bütün memleketlere ve dostlara, kadınlara.

"Puşkin'den bir çok şey öğrendim, ama öğrendiklerimin başında: kocalmamak sanatı gelir."⁽³⁾

Nazım Hikmet konusunda birşeyler yazmak, Puşkin üzerine yazmaktan çok daha büyük bir güçlük oluşturmuyor. Bu güçlük, iki şairi birbiriyle karşılaştırmakla ilintili değildir. Yüzeysel bir karşılaştırma her ikisinin de birbirinden "iyi" şair olduğu ya da her ikisinin de dünya şiirine katkıları ile geçiştirilebilir. Ama Puşkin'den sözeder gibi, Nazım Hikmet için de, "tanıtıcı" bazı şeyleri yazmak, daha önce birçok kez yapılmış yetkin çalışmaları özetlemekten öteye gitmeyecektir.

Yukarıdaki alıntı Nazım Hikmet'in Puşkin üzerine düşüncelerini yansıtmaktadır ve büyük ozanın Puşkin'den ne denli etkilendiğinin somut örneğidir.

Bilim ve Sanat Yayınları'ndan çıkan, Aziz Çalışlar'ın derlediği "Nazım Hikmet, Sanat ve Edebiyat Üstüne" adlı çalışma, Nazım Hikmet'in çeşitli tarihlerde ve yerlerde sanat üzerine düşündüklerini kapsıyor.

Kitap, Nazım Hikmet'in sanat üzerine görüşlerini yansıtmalarının yanında, Nazım Hikmet üzerine yapılmış en değişik çalışmalardan biri özelliğini taşıyor. Kitapta, Nazım Hikmet'in görüşlerinin konulara göre titizlikle sınıflandırılması, okuma kolaylığı sağladığı gibi, dünya görüşünü büyük bir netlikle ortaya koymaktadır.

Kuşkusuz, kitap tam anlamıyla kuramsal bir kitap sayılamaz. Zaten Nazım Hikmet'in de, ileride düşüncelerinin kitaplaştırılacağı görüşünden hareketle yazılarını kaleme aldığı biçimde bir ipucu yoktur. Böyle olunca da, kitaptaki görüşlerin hepsinin birer sav ele alınması düşünülemez. Ancak, Nazım Hikmet'in bazı görüşlerinin, günümüzde yeniden anımsanması gereken ve bazı tartışmalara ışık tutacak görüşler olduğu açıktır.

Geçtiğimiz yıl içinde Yılmaz Onay'ın H. Ibsen'den çevirdiği ve günümüz koşullarına göre bazı düzeltmeler yaptığı "Bir Halk Düşmanı" adlı tiyatro oyununu, başta Melih Cevdet Anday olmak üzere, bazılarıncı eleştirilmişti. Anday'ın eleştirisine merkez aldığı nokta, klasik bir yapıtta değişiklikler yapılması, bir başka deyişle yapıt üzerinde keyfi oynanmasıydı.

Nazım Hikmet, adını anımsamadığı, ama saygı duyduğunu belirttiği bir dostunun Meyerhold üzerine düşüncelerinden sözederken, Yılmaz Onay'ı haklı çıkaracak görüşler öne sürmüştür:

"Kitabında Meyerhold'u klasiklere karşı fazlaca serbest davranmakla suçluyor bu arkadaş. Fakat dünyanın tüm akademik tiyatrolarında böyle bir serbest davranış söz konusuydu. Shakespeare'i öylesine serbestlikle oynuyorlardı ki, artık Shakespeare olmaktan çıkıyordu oyun. Hatta, belki, dilini bile değiştiriyorlardı. Bu bakımdan, artık böyle bir tiyatro geleneği vardır, rejisörler klasikleri kendi görüş açılarından değiştirebilirler. Rejisör şu ya da bu sahneyi kesmek ya da eklemek hakkına sahiptir. Şimdi, bu olanaklıdır da, oyunu daha derinliğine anlamak olanağı niye olmasın?"⁽⁴⁾

Kuşkusuz bunlar Nazım Hikmet'in yalnızca görüşleridir ve sonuçta bir görüştür işte... Nazım Hikmet'in her görüşünün en doğru görüş olduğu savunulamaz elbette. Öyle olsaydı, göklere çıkardığı, her romanı için sayısız övgü-

ve Nazım Hikmet

ler sıraladığı Kemal Tahir'in Türk Romancılığında, şimdi bulunduğu yerden daha farklı yerde olması gerekirdi. Ama, Nazım Hikmet'in görüşleri, kulak ardı edilebilecek, sıradan görüşler de değildir. Tek tek sanat kollarının hepsinde olmasa bile, genel olarak sanat üzerindeki görüşleri, sanat adına doğruya en yakın görüşlerdir. Birer söyleşi havası taşıyan ve asla iddialı olmayan bu görüşleri okumak, "Yetimi Safa'nın" '9. Hariciye Koşuşu'ndan hayranlıkla söz edişinden dürüstlük dersi almak gerekir.

ANLATI

Puşkin de, Nazım Hikmet de birer roman yazdılar. Her ikisinin de romanı belgesel nitelik taşıyan romanlardı. Ama, her iki roman da, taşıdığı belgesel özelliklere rağmen, roman özelliği-

ni korumuştur. Öte yandan, özellikle 1950'li yıllardan sonra batı romancılığında, 70'li yıllardan sonra da Türk romancılığında, roman anlayışı içinde belgesel-anı türü anlatılarla romanın 19. yüzyılda yarattığı patlamayı, bir başka açıdan canlandırma eğilimi baş göstermiştir.

Bu tür çalışmalar kalıcı olmayı amaçlamamakla ve sanatsal bir kaygu taşımamakla birlikte, romanın akıcı anlatım tekniğinden alabildiğine yararlanma eğilimi göstermektedirler. Böylelikle de ortaya, romana çok benzeyen, ama roman olmayan "anlatılar" çıkmıştır.

Mümtaz Ergün'ün "Kreuzbergliyiz Hepimiz"⁽⁵⁾ adlı kitabı, bu tür başarılı bir çalışmadır. Almanya'daki Türklerin, özellikle de çocuklarının sorunlarını gündeme getiren yazarın başarısı, ele aldığı ve artık çarpıcılığını yitiren konusundan kaynaklanmamaktadır. Almanya üzerine olsun, göçmen işçiler üzerine olsun, yabancılaşma üzerine olsun bir çok kitap yayınlanmıştır. Salt değindiği sorun üzerinden yaklaşıldığında, kendine özgü bazı önemli saptamalar olmasına karşın, kitabın benzerlerinden öyle büyük bir farkı yoktur.

Yazar, kendi gözlemlerinden yola çıkarak işlediği konularda, ele aldığı tipleri tüm canlılığıyla ön plana çıkartırken, kendini olağanüstü başarılı bir biçimde gizlemeyi becerebilmiştir. Böylelikle de, bu tür çalışmalarda çoğu zaman hiç de gerekli olmayan bireysel çıkışları yapmaktan ustalıkla kaçınmıştır. Belgesel-anı türündeki çalışmalarda okuru en çok rahatsız eden şey, sık sık, anlattığı olaylara kendi görüşleriyle müdahale etmeye kalkışan anlatıcıdır. "Kreuzbergliyiz Hepimiz" çalışmasında ise yazar, üçüncü kişi yani, anlatımcı görevini tıpkı "tanrısal anlatım yöntemi"ni kullanan yazarlar gibi yapmıştır. Zorunlu olarak var olması gereken durumlarda Ergün, kendisine dışarıdan bakmayı becerebilmiştir. Romanlarda bile "ben-merkezçiliğin" kol gezdiği edebiyatımızda, azımsanmayacak bir başarıdır bu. □

(1) Henri Troyat, "Dostoyevski'nin Dünyası", Çev: Leyla Gürsel, Nil Yayınevi, Dünya Romanları Dizisi: 13, İstanbul, 1966, s. 320.

(2) K. I. Tyunkina, "A.S. Puşkin", Toplu Eserleri, Hudojestvennaya Literatura, 1. Cilt, Moskova, 1970, s. 56 (Rusça).

(3) Aziz Çalışlar, "Nazım Hikmet Sanat ve Edebiyat Üstüne", Bilim ve Sanat Yayınları, İstanbul, Ocak 1987, s. 218.

(4) A.g.y., s. 241.

(5) Mümtaz Ergün, "Kreuzbergliyiz Hepimiz", Tuba Matbaacılık ve Yayıncılık, 1986.

Unutulmaması İçin Yinelemek

Geçen "Bizden Size" de arkadaşımız Yılmaz Onay'ın maruz kaldığı işkenceden söz ederken, "yetkililer Onay olayını da sessizlik içinde geçiştirdiler, geçiştirecekler" demiştik. Ama bu arada, bir "eski etkili" (sağın, "Demokratik Türkiye" misyonunu yüklenmiş gözükken-gösterilen, şimdilerde de kendisine daha gerçekçi misyonlar biçilen alternatif (!)i DYP'nin bir yetkilisi), işkence konusunda yalnızca Onay olayına özgü olmayan sessizliği bozdu: 12 Mart döneminin sıkıyönetim askeri savcısı Baki Tuğ, İnsan Hakları Derneği Genel Başkanı Nevzat Helvacı'nın "işkence sonucu ölümler"e ilişkin bir liste açıklaması üzerine, ANKA muhabirinin sorularına verdiği yanıtta şöyle diyordu;

"Listeyi açıklayan Nevzat Helvacı'yı çok iyi tanırım. Kim olduğunu bilirim. Devletimiz işkence konusunda gerekeni yapmaktadır..."

"Devlet vatandaşın huzurunu sağlamakla görevlidir. Bakın size şunu anlatacağım. Duyuyoruz, İstanbul'da soygunlar yine başladı, polisimiz soyguncuların yakasına yapıştı, yakaladı, bunlara çiçek mi versinler? Bu eşkiya nasıl konuşturulacak? Devletimizi yıpratmamak lazım. Ben keyfi ve zevk için işkence yapılmasına karşıyım. Zaten böyle davrananların da yakalarına yapışılıyor. Yargılanıyorlar, cezalandırılıyorlar."

İşkence yapıldığını ve devlet katında buna cevaz verildiğini bu sözleriyle ikrar eden eski askeri savcının açıklamasını daha önce günlük basında elbette okumuşsunuzdur. Ama, kisve değiştirmiş bile olsalar hiç unutulmaması gereken "etkili" ve "yetkili"ler ve hiç unutulmaması gereken "sözler" vardır. Bir aylık dergi olarak, günlük basında yer alan bazı haberleri zaman zaman yinelememiz bundan.

Unutulmaması için yineleyeceğimiz bir de rakam var: Yakından tanımakla onur duyduğumuz N. Helvacı'nın açıkladığı listede adı geçen; "işkence ile öldürülen, ölüm nedenleri intihar olarak açıklanan, işkence sonrası cezaevlerinde ölen, ölü olarak ele geçirildiği idda edilen, cezaevlerinde ölüm orucu sonucu ölen" kişilerin toplamı olan bu "rakam",

149'dur. Ve Helvacı bu rakamla ilgili olarak hemen şuna işaret ediyor; "Bunlar bizim Komisyonumuzun belirleyebildiği isimler" toplamıdır...

Helvacı, açıklamasını şöyle bitirmiş;

"İşkencenin önlenmesi için daha etkin ve ciddi önlemler alınması gereğine inanıyoruz. Yargıtay işkenceden devletin de sorumlu olduğu yolunda yeni bir karar vermiştir. Böylece işkence suçunun bireysel bir suç olmadığı ortaya çıkmış bulunmaktadır. İşkencenin bir sorgulama yöntemi olarak uygulanmasına son verilmesini istiyoruz."

Biz de bu ay işkence konusunu, Fransız P.E.N Kulübü Bşk., ve Uluslararası P.E.N Bşk. Yard., Rene Tavernier'nin Yılmaz Onay olayı ile ilgili olarak Türk Başbakanına çektiği telgrafta geçen iki cümleyle bitirelim;

"...Bu polisiye uygulamalar Türkiye'nin Avrupa ile entegrasyonunu geciktirmekte ve Türkiye'ye prestij kaybettirmektedir. Türk kültürüne hayran ve totaliter rejimden nefret eden biri olarak ben, bütün dünyada bu tür yöntemlerin şiddetle kınandığını özellikle belirtmek isterim."

"Unutmamak için yineleme" her zaman can sıkıcı konularda olmaz. Örneğin, "abone olmaya çağırımızı yinelemeye, biz, can sıkıcı bir konunun yinelenmesi olarak bakmıyoruz. (Yoksa yanılıyor muyuz?) Her neyse, önce Bilim ve Sanat dostlarına iyi bir havadis verelim: son aylarda abone grafiğimiz yükseliş kaydediyor... Ve biz de bundan cesaret alarak - ve eğer sizde dergimizi hala izlenmeye değer buluyorsanız; abone koşullarımızı ve (Sümer sk. 36/1-A Kızılay / Ankara) adresimizi yurdun büyük merkezlere uzak köşelerindeki dostlarınıza, tanıdıklarınıza bildirmenizi diliyoruz. Hatta büyük şehirlerimizde, şehrin merkezi bölgelerinden uzakta oturan dostlarınızın da Bilim ve Sanat satan bir bayie her zaman ulaşamayabileceğini lütfen unutmayın ve adresimizi onlara da iletin.

Ve sizin için de, abone olma çağırımızı yineliyoruz; sevgiyle dostlukla.

BİLİM VE SANAT KİTAPLARI

Tek isteklerde ederi kadar posta pulu gönderiniz. 4000 lirayı aşan istekleriniz ödemeli ve yüzde 20 indirimli olarak gönderilir. Her türlü yazışma adresi: Asmalıçeşme Sk. 14/2 Binbirdirek, İstanbul.

YARIN YAYINLARI

ÖĞRENCİ KİYIMI
Selim Demirci
*
ÖĞRENCİ DERNEKLERİ
Serdar Can

*
SİYONİZM ve FİLİSTİN TRAJEDİSİ

*
İÇERDEN DIŞARIYA SEVGİLERLE

*
GÖRÜLMÜŞTÜR HAPİSHANEDEN MEKTUPLAR

GÜNEY AFRİKA CUMHURİYETİ ÇAĞDAŞ SÖMÜRGEÇİLİK ve EMPERYALİST YAYILMA ÖRNEĞİ

Gürhan Uçkan

*
GÜNLERİMİZ Yağmur Atsız

*
KADINLARIN ÖZGÜRLÜĞÜ

Aleksandra Kollontay
Çev: Y. Çongar

FARABUNDO MARTİ ULUSAL KURTULUŞ CEPHESİNİN SAVAŞIMI EL SALVADORDA DEVRİM

Brönnert, Gross
Çev: Ç. Kartal

*
YOLCULUK Şükrü Erbaş

*
İKİ OYUN
Schneider-Gorki
Çev: Yılmaz Onay

Son kitaplar...

İki Oyun
Richard Waverly Davası (Rolf Schneider)
Sonuncular (Maksim Gorki) (Yılmaz Onay'ın çevirisiyle, oyun da okunabileceğini kanıtlayan bir kitap. 144 sayfa, 945 lira.)

Baskıda...

Yine de Gülümseyerek Nihat Behram (Yurtdaşıktan çıkarılmış ozanımızın yayınlanmış kitaplarından yaptığı seçmelerle birlikte son şiirlerinin yer aldığı kitap. 208 sayfa, 1975 lira)

Tek isteklerde ederi kadar posta pulu gönderiniz. 4000 lirayı aşan istekleriniz ödemeli ve yüzde 20 indirimli olarak gönderilir. Her türlü yazışma adresi: Asmalıçeşme Sk. 14/2 Binbirdirek, İstanbul.

BİN BELGE
Erbil Tuşalp

ÇIKIYOR

- SANAYİ
VE
İMPARATORLUK
E.J. HOBSBAWM

ÇIKTI

HIROŞİMA
SEVGİLİM
Marguerite Duras

ÇIKTI

SAKLI KALAN
Ahmet Telli

YENİ ÇIKTI

4. BASKI

HÜZNÜN
İSYAN OLUR
Ahmet Telli

6. BASKI

A. TELLİ'NİN
DİĞER KİTAPLARI

- SU ÇÜRÜDÜ (3. baskı)
- DÖVÜŞEN ANLATSIN (2. Baskı)
- BELKİ YİNE GELİRİM (2. Baskı)

DOST KİTABEVİ, "YENİ YAYIN BÜLTENİ"

Kitabevimiz, okurun yeni yayınlanmış kitaplardan haberdar olması amacıyla her ay bir bülten yayınlamaya başlamıştır. Ücretsiz olarak abone olmak için bize adresinizi bildirmeniz yeterlidir. Kitap istekleriniz ödemeli servisimizce karşılanacaktır.

TÜSİT YAYINLARI

Konur Sokak 13/7, Kızılay-Ankara

Tel: 25 68 95 - 18 56 74

- 17. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA İSTANBUL - I
R. Mantran, Çev.: M. Ali Kılıçbay - Enver Özcan
- 17. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA İSTANBUL - II
R. Mantran, Çev.: M. Ali Kılıçbay - Enver Özcan
- İKTİSADİ FELSEFE
J. Robinson, Çev.: M. Tomanbay
- RUSYANIN ENDÜSTRİLEŞMESİ (1700-1914)
M.E. Falkus, Çev.: Aleaddin Şenel
- KİMYA TARİHİ
Zeki Tez
- MATEMATİK TARİHİ
Ali Dönmez
- TÜRKİYE'DE "KAPİTALİZM, BÜROKRASİ ve SİYASAL İDEOLOJİ"
Gencay Şaylan
- BİLGİSAYAR TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ
Faruk Çubukçu
- 1844 FELSEFE YAZILARI
Karl Marx, Çev.: Murat Belge
- ESKİ TÜRK TOPLUMU ÜZERİNE İNCELEMELER
Ümit Hassan

- HEGEL ÜZERİNE
W.T. Stace, Çev.: Murat Belge
- FREUD ÜZERİNE
P. Balogh, Çev.: M. Sağman Kayatekin
- ORTAÇAĞDA FİZİK BİLİMLERİ
E. Grant, Çev.: Aykut Göker
- BİZANS SİYASAL DÜŞÜNCESİ
G. L. Seidler, Çev.: Mete Tunçay
- SANAT ve DEVRİM
John Berger, Çev.: Bige Berker
- YEDİNCİ ADAM
J. Berger/J. Mohr, Çev.: Cevat Çapan
- HERKES İÇİN GÖRELİLİK
J.A. Coleman, Çev.: Osman Gürel
- RUS SİYASAL DÜŞÜNCESİ/AYDINLANMADAN MARKSİZME 1760 - 1900
A. Walecki, Çev.: Aleaddin Şenel
- JOHN LEWIS'E CEVAP
L. Althusser, Baskıya Hazırlayan: Murat Belge
- KÜÇÜK KÖPEKLİ KADIN
Anton Çehov, Çev.: Hasan Ali Ediz